

Pro děti od 3 do 10 let

Čeština jako druhý jazyk · Čeština jako cizí jazyk

Edgardis Garlin

Metoda **KIKUS**

Metodika

Bud'te vítáni!

Milá čtenářko, milý čtenáři,
srdečně Tě vítám v této knížce.
Trvalo dlouho, než vznikla,
a bez Tebe nebude žít dlouho.

Přeji si,
aby ses s ní
a v ní
cítila/cítil dobře.

Doufám,
že ji přijmeš za svou.

Proto Ti na stránkách nechávám prostor,
abys zde i Ty našla/našel své místo.

Mám radost z Tvé návštěvy.

Ať Ti tu je dobře.

Je mi ctí, že máš zájem číst tuto knihu.

Edgardis Garlin

Děkuji arabskému autorovi Mohieddinu Ellabbadovi za pěkný nápad čtenáře v této knize
přivítat.

Poděkování

Překlad knihy je pro toho, kdo se jej ujal, samozřejmě vždy výzvou. Při překladu metody jazykové výuky do jiného jazyka visí pomyslná cílová laťka ale ještě výrazně výše. Že se tento záměr podařil, je výsledkem spolupráce mnoha nadšených, angažovaných a kompetentních lidí. Některé z nich zde chci zvláště jmenovat:

Petra Hasch-Beyer žije v Německu, kde absolvovala své vzdělání v metodě KIKUS. Je českou rodilou mluvčí a v České republice vedla v rámci první spolupráce se společností META, o. p. s., v roce 2011 a 2012 semináře pro pedagogy seznamující s metodou KIKUS. V nich zasela semeno zájmu o metodu KIKUS v českém kontextu.

Barbora Loudová Stralczyňská se nechala Petrou Hasch-Beyer hned v jejím prvním semináři v České republice nadchnout. V roce 2012 a 2015 se zúčastnila v Německu vzdělávacích seminářů KIKUS. Svoje nadšení sdílela s vícero osobami v České republice a stála tak u zrodu projektu Evropské unie „KIKUS with us“. V jeho rámci přenesla společně s Petrou Hasch-Beyer základní vzdělávací seminář do českého jazyka a kontextu.

Zuzana Vodňanská, Kristýna Titěrová a Petra Kozílková se ujaly za společnost **META, o. p. s.**, žádosti o projekt EU Erasmus+ „KIKUS with us“, v jehož rámci probíhalo financování překladů níže zmíněných vyučovacích materiálů KIKUS do českého a slovenského jazyka, a koordinovaly jej. Tento projekt obsahoval dále vzdělávání pedagogů z Prahy/České republiky a z Bratislavy/Slovenska v metodě KIKUS.

Zuzana Janoušková, Tereza Linhartová a Barbora Loudová Stralczyňská se kreativně a intenzivně podílely s Petrou Hasch-Beyer na překladu výukových materiálů KIKUS do češtiny. Překlady metodiky „Metoda KIKUS. Čeština jako druhý jazyk • Čeština jako cizí jazyk.“, pracovních listů pro spolupráci mezi rodiči a dětmi (sady 1, 2 a 3) a obrázkových kartiček jsou jejich dílem.

Alexandra Kaufmanová a **Peter Brezničan** koordinovali projekt „KIKUS with us“ na Slovensku a výše zmiňované vyučovací materiály přenesli z jazyka a kontextu českého do jazyka a kontextu slovenského.

Ale co by byla teorie bez praxe? Mateřské školy **Sluníčko pod střechou, Jahoda, Havaj, Korálek** a **Timravina** se zúčastnily vzdělávacích seminářů, převedly teorii do praxe a testovaly jak metodu KIKUS, tak výukové materiály v českém a slovenském prostředí. Zde patří můj zvláštní dík **Heleně Zdrubecké, Petře Ristić, Markétě Křivkové, Olze Štěpánkové, Haně Hřebačkové, Katarině Koledové, Ľubici Tenczerové, Lívii Horkavcové, Janě Hoschekové, Michaele Benkové** a **Kateřině Hanuškové**.

Nakonec chci ve jménu nás všech poděkovat **Evropské unii** za financování projektu „KIKUS with us“ (2015–2016).

Doufáme, že tím umožníme co možno nejvíce dětem, imigrujícím do České a Slovenské republiky, dosažení dobrých jazykových předpokladů do začátků jejich „nového života“.

Obsah

Předmluva	5
1. Úvod	7
Co je KIKUS?	7
Kde lze s metodou KIKUS pracovat?	8
Proč má KIKUS smysl?	8
Jak KIKUS funguje?	9
Jaké vědecké základy má metoda KIKUS?.....	9
V jakých souvislostech metoda KIKUS vznikla a jak se stala tím, čím je dnes?	10
2. Tři pilíře metody KIKUS	12
Pilíř 1: Cílená jazyková podpora dětí v malé skupině.....	12
Pilíř 2: Upevnění získaných jazykových kompetencí v rámci docházky do předškolního zařízení	13
Pilíř 3: Podpora mateřských jazyků dětí v prostředí rodiny	14
3. Didaktické materiály KIKUS	17
Úvod.....	17
Obrázkové karty KIKUS.....	18
Pracovní listy s obrázkovými kartičkami KIKUS.....	37
Pracovní listy KIKUS pro práci rodičů a dětí	38
Práce s písněmi v lekcích KIKUS	39
Doporučení pro další výukové materiály	40
4. Roční tematický cyklus jazykové podpory	45
5. Výstavba lekce KIKUS	48
Základní struktura	48
Vedená jazyková cvičení	49
Plánování a vedení protokolů v metodě KIKUS.....	51
Příklady plánování jazykových lekcí	52
6. Zásady jazykové podpory podle metody KIKUS	63
7. Co se má dítě naučit v rámci jazykové podpory?	71
Interakční komunikační vzorce	73
Slovní zásoba a gramatika	76
8. Kontrolní seznam otázek před zahájením kurzu: Předpoklady a rámcové podmínky pro jazykovou podporu	82
Seznam literatury	87
Přílohy (předlohy ke kopírování)	88
KONTROLNÍ SEZNAM Organizační předpoklady pro jazykovou podporu podle metody KIKUS	89
POZVÁNKA na informační schůzku pro rodiče.....	90
TIPY na uspořádání informační schůzky pro rodiče o kurzu a metodě KIKUS	92

PŘIHLÁŠKA pro účast dítěte v kurzu KIKUS – jazyková podpora	93
PŘIHLÁŠKA – doplňující informace.....	94
POZVÁNKA na setkání s rodiči v průběhu kurzu	95
KIKUS PLÁNOVÁNÍ / PROTOKOL	96
KIKUS PLÁNOVÁNÍ / PROTOKOL (pokračování)	97
PŘEHLED Co se má dítě pomocí jazykové podpory naučit?.....	98
PŘEHLED Zásady jazykové podpory podle metody KIKUS	102

Předmluva

Myšlenky a zkušenosti obsažené v této knize čekají vlastně už dlouho na sepsání. Zdá se mi, že právě teď nastala vhodná doba: Před sedmnácti lety začalo plánování a rozvoj programu KIKUS. A tak se v knize zrcadlí mé vlastní mnohaleté zkušenosti z praxe, ale i zpětná vazba od mnoha pedagogů, kteří tento program jazykové podpory češtiny (a zároveň i mateřského jazyka dětí) pomohli kontinuálně zlepšovat. Proto bych chtěla na tomto místě vyzdvihnout především jejich práci a jejich zkušenosti s programem KIKUS.

Iris Honikel, předškolní pedagožka (Německo), se zúčastnila prohlubujícího semináře programu KIKUS:

„Celý program KIKUS, jak teoretická, tak i praktická část, se mi moc líbil – je srozumitelný a zajímavě vystavěný. Laskavě mě uvedl do teorie i do praxe a rozvinul mé poznatky. Všechny děti z kurzů KIKUS udělaly v těchto měsících jazykově i sociálně velké pokroky. Jazyková podpora KIKUS získala dle mého názoru v našem předškolním zařízení nepostradatelné a významné postavení. Myslím, že každý vedoucí pedagog z našich předškolních skupin by měl absolvovat seminář KIKUS, protože KIKUS by tak zasahoval do každodenní praxe a byl by ku prospěchu všech dětí.“

Další pedagogové, kteří se zúčastnili vzdělávacího programu KIKUS (vyhodnocení dotazů po 6 a 24 měsících):

Mnozí z dotazovaných po šesti měsících konstatovali, že program KIKUS podpořil sebevědomí dětí a posílil jejich sociální chování. Výrazně tak metoda KIKUS přispěla k lepší integraci dětí do společnosti.

„Vliv jazykové podpory na děti byl patrný již po prvních hodinách. Děti si stále více uvědomovaly svou dvojjazyčnost a získávaly tak větší sebevědomí. To podněcovalo jejich schopnost se učit. Zajímavé bylo pozorovat možnosti podpory dětí i při různé úrovni jejich vědomostí a odlišných osobních předpokladů.“

„U dětí byly patrné velké pokroky, jak v jazykové oblasti (fonetika, slovní zásoba, komunikační interakční vzorce, uvědomily si vlastní dvojjazyčnost), tak i v sociální oblasti (hovoří hlasitěji, jsou pozornější).“

„Děti rády spolupracovaly, po nějaké době se otevřely a v dnešních hodinách jsou takřka k nezastavení. Dobře se zapojují do různých témat a samy od sebe hodně vyprávějí.“

„Pedagogové v předškolních zařízeních pozorují výrazně vědomější užívání německého jazyka dětmi z programu KIKUS.“ (zkušenost z Německa, potvrzená i z např. Jihoafrické republiky a jiných zemí)

Většina účastníků kurzů KIKUS převzala mnoho podnětů a hlavních zásad z metody KIKUS pro svou práci s celou skupinou dětí v předškolním zařízení.

I po dvouletém zapojení do programu KIKUS hodnotí pedagogové tuto metodu jako velmi dobrou. Většina z nich učinila ve vlastním předškolním zařízení tu zkušenost, že program KIKUS

přijali jednoznačně pozitivně děti, rodiče i personál. Metoda KIKUS byla hodnocena velmi dobře i za to, že do práce zapojuje také rodiče a zohledňuje hodnotu a význam mateřského jazyka dětí.

Mnozí se vyjádřili rovněž k učebním materiálům KIKUS. „Základní materiál“ považují například za tak dobře sestavený, že stačí dokoupit jen další drobné doplňky. Materiály jsou pro děti motivující. Především shledali pedagogové koncept přesvědčivý tím, že prostřednictvím pracovních listů KIKUS lze velmi dobře zapojit i mateřský jazyk dítěte.

K uvedeným vyjádřením jako zakladatelka metody KIKUS vlastně nemám co dodat, samozřejmě kromě toho, že mě vývoj, kterým se program vydal, velmi, velmi těší. Ukazuje, že se intenzivní práce vyplatila a dál vyplácí. Pro naše společnosti bude stále více charakteristická vícejazyčnost, což já osobně považuji za dobré. Úřední jazyky přesto přirozeně patří k základním kompetencím, které by dítě mělo získat. Jazyk je základem vzdělání a vzdělání je základem zdravé společnosti. Budu se zasazovat o to, aby každé dítě získalo rovné příležitosti aktivně spoluovlivňovat společnost, v níž žije. Proto budu dál bojovat o tento základ – „jazyk“.

Ještě poslední osobní poznámka. Metodickou příručku, kterou zde předkládám, jsem napsala na základě svých rozmanitých zkušeností z praxe a ze vzdělávacích programů pro pedagogy. Na mnoha místech jsem si připadala, jako bych hovořila přímo s účastnicemi a účastníky seminářů. Doufám, že příležitostná přímá oslovení přijmete stejně pozitivně, jak jsou myšlena.

Přeji Vám mnoho radosti při čtení – a přirozeně – i při poskytování jazykové podpory dětem!

Edgardis Garlin

1. Úvod

Co je KIKUS?

KIKUS je zkratka slov KINDER IN KULTUREN UND SPRACHEN (původně KURZY PRO DĚTI) – což v překladu znamená DĚTI V KULTURÁCH A JAZYCÍCH. KIKUS je ucelený program, který u dětí podporuje a rozvíjí ranou vícejazyčnost. Program zahrnuje

- ❖ efektivní metodu k cílenému zprostředkování jazyka hrou pro děti v malých skupinách,
- ❖ specifické učební materiály pro pedagogy i děti,
- ❖ zapojení rodičů ve smyslu partnerství při vícejazyčné výchově a vzdělávání dítěte,
- ❖ moduly vzdělávání pedagogických pracovníků.

Metodu KIKUS lze použít pro zprostředkování všech jazyků (např. KIKUS němčina, KIKUS angličtina, KIKUS turečtina, KIKUS čínština apod.), neboť KIKUS se v první řadě věnuje zprostředkování jazyka mluveného. Prvky psaného jazyka lze později specificky doplnit. Takto je dokonce možné principy metody KIKUS použít i na výuku cizích jazyků pro mládež a dospělé.

V této metodice jde především o češtinu KIKUS, o češtinu jako **druhý jazyk (ČDJ)** a češtinu jako **cizí jazyk (ČCJ)**, a to pro děti ve věku od tří do deseti let, jejichž mateřským jazykem není čeština.

Malá odbočka k terminologii: Jaký je rozdíl mezi ČDJ a ČCJ?

Při použití pojmu ČDJ se předpokládá, že čeština je jediným, či alespoň jedním z komunikačních jazyků okolní společnosti, kterou by měl každý ovládat ve vysoké míře, aby se mohl aktivně zúčastnit každodenního života. Když dítě vyrůstá v rodině, v níž se česky nemluví vůbec, anebo se v ní česky mluví jen velmi málo, je podpora institucí, jakými jsou předškolní a školská zařízení pro děti, životně nezbytná.

ČCJ označuje v první řadě výuku češtiny v zahraničí, kde čeština není jazykem společnosti, nýbrž je tam jazykem cizím (jako je v České republice třeba angličtina či francouzština). Motiv, proč se učit česky, může být velmi rozdílný. Jen ve výjimečných případech je čeština životně nutná.

Na mnoha místech této knihy jde specificky o podporu dětí v českém prostředí, pro něž čeština není prvním, tj. mateřským jazykem, jde tedy o češtinu jako druhý jazyk, o takzvaný *Program KIKUS - jazyková podpora češtiny (+ mateřského jazyka) v předškolním a školním věku*. Svou strukturou je program vhodný i pro děti vyrůstající výlučně v česky hovořícím prostředí, které jsou jazykově velmi špatně vybaveny. Programu KIKUS se mohou účastnit rovněž děti s poruchami řeči, kromě toho však musí navštěvovat ještě odborníka z oblasti logopedie apod.

Cílem kurzů KIKUS je podporovat děti v získávání znalostí českého jazyka, a to co nejdříve a tak dlouho, jak je nutné. Především **formou hry, bez stresu**, ale **cíleně a systematicky**. Stejně důležitá je na základě podpory spolupráce mezi rodičem a dítětem podpora osvojování mateřských jazyků, probíhající paralelně s kurzem.

Kde lze s metodou KIKUS pracovat?

Touto metodou lze podporovat děti v osvojování češtiny a mateřských jazyků na celém světě.

Předpoklady: Jazykovou podporu metodou KIKUS lze provádět všude tam, kde

- ❖ lze vytvořit **malou skupinu** s maximálně 8 dětmi,
- ❖ je k dispozici **kvalifikované vedení** kurzu,
- ❖ existuje vhodný **prostor** pro jazykovou podporu,
- ❖ lze pevně stanovit **čas**, který všichni respektují,
- ❖ je zaručena **kontinuita**.

Pro české jazykové prostředí platí: Podle metody KIKUS lze pracovat v **předškolních zařízeních** (jesle, mateřská škola, dětská skupina), **základních školách, družinách, jazykových školách a dalších zařízeních** (např. mateřských, rodinných, kulturních centrech apod.). Program KIKUS byl zkoušen a realizován ve velkém počtu uvedených zařízení a velmi dobře se osvědčil.

Proč má KIKUS smysl?

Dlouhodobá zkušenost ukázala, že mnoho dětí s migrační zkušeností se nenaučí česky „jen tak mimochodem“ na ulici nebo v předškolním zařízení. Úspěch takového „bezděčného získání znalosti druhého jazyka“ záleží na mnoha faktorech: individuálních, jazykových, rodinných a sociokulturních; a rovněž na podílu dětí v předškolním zařízení, jejichž mateřským jazykem není čeština. Nad rámec situačního učení v rámci každodenního setkávání dítěte s češtinou – jehož vysoký význam je jednoznačný – je proto také nezbytná cílená jazyková podpora v malé skupině.

To platí mimochodem naprosto stejně i pro děti imigrantů v ostatních zemích a pro všechny jazyky.

KIKUS má velký význam pro proces integrace

Jazyk je naším nejdůležitějším komunikačním prostředkem. Je tedy základním předpokladem pro integraci jednotlivých osobností do společnosti. Čím dříve začneme tento předpoklad u dítěte podporovat, tím lépe pro všechny zúčastněné.

Ovšem integrace (začlenění) neznamená asimilaci (přizpůsobení). Integrace je proces, kterého se všichni aktéři účastní stejnou měrou: děti, rodiče, pedagogové, úřady apod.

I tento fakt je přenositelný na jiné země a jazyky.

KIKUS má velký význam pro podporu rovných příležitostí

Už při vstupu do základní školy se u dítěte předpokládají určité jazykové a sociální kompetence. Úroveň očekávaných jazykových schopností se přitom orientuje podle dětí vyrůstajících v českém jazykovém prostředí. Prostor pro dětskou vícejazyčnost v českém školském systému

v současné době bohužel ještě neexistuje. Pro děti, které mají češtinu jako druhý jazyk, je proto jazyková podpora v předškolním věku nutná k tomu, aby dostaly šanci naplnit očekávání ze strany školského vzdělávacího systému.

S cílenou jazykovou podporou je důležité začít už u tříletých dětí. Časová dotace 100 hodin v průběhu 3 let je podstatně efektivnější než 100 hodin v posledním roce před nástupem dítěte do základní školy, neboť pro osvojení jazyka je potřeba dostatečný čas. Kromě toho je důležité v jazykové podpoře pokračovat tak dlouho, jak je to nutné.

KIKUS má velký význam pro podporu rané vícejazyčnosti

Vzhledem k vývoji v Evropě a ve světě se dříve nebo později stane vícejazyčná předškolní výchova vzdělávacím standardem. Je nějaký důvod pro to, abychom s ní nezačali hned? Raná výuka jazyka hrou již v předškolním věku může být každému dítěti jen užitečná. To platí pro podporu češtiny stejně jako pro podporu dalších jazyků.

KIKUS je program na podporu rozvoje jazykové kompetence, který systematicky zahrnuje i mateřštinu dětí.

Jak KIKUS funguje?

Koncept KIKUS nabízí jednoduchý a efektivní model vyzkoušený v praxi, který podporuje děti při osvojování češtiny a jejich mateřštiny, popř. mateřštin. Je založen na třech „pilířích“:

1. cílená jazyková podpora dětí **v malé skupině** v kurzu KIKUS,
2. upevnění získaných jazykových kompetencí v rámci docházky do **předškolního zařízení**,
3. podpora mateřských jazyků dětí **v prostředí rodiny**.

Dítě se nachází v centru vlivu těchto tří oblastí. Uvedené pilíře tvoří základy metody KIKUS pro češtinu jako druhý/cizí jazyk a jsou podrobně vysvětleny v kapitole 2 „Tři pilíře metody KIKUS“.

Jaké vědecké základy má metoda KIKUS?

Program KIKUS je založen na *teorii jazykového jednání (Handlungstheorie der Sprache; Rehbein 1977, Ehlich 1996; viz seznam literatury)*.

Tato teorie chápe mluvení jako jednu z nejdůležitějších forem lidského jednání v interakci. Získávání jazykových kompetencí neprobíhá prostřednictvím osvojování jednotlivých výrazů, nýbrž získáváním interakčních komunikačních vzorců jednání, které naplňují určitý účel. Interakční komunikační vzorce (například *výzva*, *otázka–odpověď*, *vyprávění* apod.) vykazují v různých společnostech a jazycích rozmanité formy (např. různé varianty pozdravu nebo rozdílné způsoby obdarování atd.). Při získávání jazykové kompetence se interakční komunikační vzorce „plní“ jazykovými prostředky a jejich repertoár se dále rozšiřuje. To je třeba mít při jejich zprostředkovávání na paměti.

Jazykové vzory jednání jsou podrobněji popsány v kapitole 7 „Co se má dítě naučit v rámci jazykové podpory?“.

V jakých souvislostech metoda KIKUS vznikla a jak se stala tím, čím je dnes?

Program KIKUS koncipovala Dr. Edgardis Garlin v letech 1998/1999 na základě zkušeností z praxe s důrazem na jeho praktický charakter. Od svého vzniku byl dále rozvíjen na základě dalších zkušeností z jeho praktického využití průběžně jí samotnou, jakož i ve spolupráci s týmem odborníků na němčinu jako cizí jazyk, s pedagogy předškolních zařízení a učiteli základních škol.

Edgardis Garlin studovala němčinu jako cizí jazyk, španělštinu a etnologii na univerzitě v Mnichově. V doktorském studiu se věnovala tématu dvojjazyčnosti. Podklady pro její disertaci *Bilingvní osvojování prvního jazyka (Bilingualer Erstspracherwerb*, viz seznam literatury), jež tvoří vědecký základ metody KIKUS, jí poskytovaly její vlastní dvojjazyčně vyrůstající děti.

KIKUS existuje od roku 1998. V té době Garlin vyučovala na jazykové škole v Mnichově. Tehdy se na ni obrátilo jedno mnichovské předškolní zařízení, jehož ředitelka zoufale sháněla podporu. Ve své skupině nemohla adekvátně pracovat s dětmi a zajistit jim odpovídající předškolní přípravu, protože polovina dětí prostě mluvila příliš málo německy. Pedagožka se nacházela v trvalém dilematu: Když se soustředila na děti hovořící dobře německy, pak ostatní „přestaly dávat pozor“ nebo „začaly vyrušovat“. Když se soustředila na děti hovořící německy málo, začala se druhá polovina skupiny nudit. Ve snaze vyřešit tento problém hledala pomoc zvenčí. Tak vznikl první kurz KIKUS na podporu jazyka, vedla ho sama Edgardis Garlin. Garlin ho zdokumentovala ve formě pilotní studie, z níž vznikla rámcová koncepce na podporu rozvoje jazykových kompetencí v němčině, která tvoří dodnes základy metody KIKUS.

Díky zjevné efektivnosti a úspěchu u dětí se v následujícím období otvíralo těchto kurzů každým rokem víc a víc. Především po zveřejnění první studie PISA v roce 2000 se v Německu zvýraznila potřeba jazykové podpory v povědomí společnosti. Bylo zřejmé, že tuto potřebu mohou dlouhodobě pokrýt jen pedagogové v předškolních zařízeních a školských institucích samotných (jesle, mateřské školy, školy, družiny). Důsledkem bylo vytvoření systému **vzdělávacího programu KIKUS pro pedagogy**. I v ČR se potřeba podpory dětí s odlišným mateřským jazykem zvyšuje v souvislosti s nárůstem počtu těchto dětí ve vzdělávacím systému. Od roku 2003 stoupl počet dětí cizinců o 45 %, v roce 2012/2013 bylo v českých MŠ 5434 dětí cizinců, v roce 2014/2015 to bylo už 7214. Celkový počet dětí s odlišným mateřským jazykem (včetně dětí s českým státním občanstvím, které rovněž česky nemluví) byl v tomto roce 10422, což tvoří 3,2 % z celkového počtu dětí. Na tuto situaci je třeba reagovat a poskytovat jim podporu.

Souběžně s jazykovými kurzy pro děti a se vzdělávacím programem pro pedagogy vyvinula Garlin ve spolupráci s Dr. Stefanem Merkle a Augusto Aguilarem **didaktické materiály KIKUS**. Od konce roku 2002 byly postupně publikovány v německé verzi *pracovní listy pro práci rodičů s dětmi, obrázkové karty, CD a zpěvník k CD Guten Morgen a informační DVD*. Materiály KIKUS byly od počátku koncipovány tak, aby mohly být bez problémů převedeny i do jiných jazyků.

Program **Jazyková podpora němčiny KIKUS (+ mateřštiny) u dětí v předškolním a mladším školním věku** byl mnohokrát vyznamenán (například cenou *Münchner Lichtblicke*; cenou *Aktiv für Demokratie und Toleranz* či první cenou celoněmecké soutěže *McKinsey bildet. Alle Talente fördern*).

2. Tři pilíře metody KIKUS

Tři pilíře metody KIKUS se navzájem v maximálně možné míře doplňují. To platí stejně pro ČDJ i pro ČCJ, i když možná ne stejnou měrou. Dítě se nachází ve středu vlivu všech tří aktérů. I v případě, že z nějakého důvodu přestane jeden z nich fungovat – spolupráce s příslušným předškolním zařízením nebo spolupráce s rodinou – může aktivní podpora dítěte nadále pokračovat.

Pilíř 1: Cílená jazyková podpora dětí v malé skupině

Zde se jedná o systematickou podporu češtiny ve stálé, malé skupině dětí, která probíhá **pravidelně (!)** jednou až dvakrát týdně. Kurz musí mít v instituci vyčleněný zvláštní prostor. Trvání jednotlivých výukových jednotek je závislé na velikosti skupin a věku dítěte. Následující tabulka pomůže v orientaci:

věk 3–4 roky	30–45 minut	max. 6 dětí
věk 4–5 let	60–75 minut	max. 8 dětí
věk 5–6 let	60–90 minut	max. 8 dětí
věk 6–8 let	90 minut	max. 8 dětí
věk 8–10 let	90 minut	max. 6 dětí

Utvoření skupiny

Jazykového kurzu se může účastnit až 8 dětí, lhostejno, jaký je jejich mateřský jazyk (!). Děti, jejichž mateřským jazykem je čeština, by se měly účastnit jen ve skutečně výjimečných případech (např. extrémní plachost ve velké skupině, zásadní nedostatky ve slovní zásobě apod.). Skupina může být z hlediska věku (věkové skupiny 3–4 / 4–6 / 5–7 / 6–8 / 8–10 let) a jazykové úrovně smíšená, protože děti se dobře učí i od sebe navzájem.

Pokud by v zařízení měla vzniknout více než jedna skupina, pak je smysluplné dělení podle věku – nikoliv podle mateřských jazyků dětí nebo podle jazykové úrovně češtiny.

Vedení kurzu

Kurz by v každém případě měla vést osoba, která se s danou tematikou dobře seznámila a bude se jí dlouhodobě věnovat. Vedení kurzu mohou vykonávat pedagogičtí pracovníci s různým odborným zaměřením (např. vychovatelé, sociální pedagogové, pedagogové v předškolních zařízeních, na základních školách, učitelé ČDJ a ČCJ, logopedi či další motivované osoby s jiným odborným zaměřením). Předpoklady pro vedení kurzu KIKUS jsou:

- ❖ jazyková kompetence odpovídající úrovni češtiny rodilého mluvčího,
- ❖ radost z práce s dětmi,
- ❖ otevřenost ve vztahu k jiným kulturám a jazykům a ochota je průběžně dále poznávat a učit se je,
- ❖ znalost problematiky bilingvního osvojování jazyka u dítěte,
- ❖ fundované znalosti o struktuře jazyka (gramatika) a o interakčních komunikačních vzorcích,
- ❖ fundované didaktické znalosti v oblasti zprostředkování cizího jazyka formou hry bez užití písma,
- ❖ ochota dál se průběžně vzdělávat.

V každém případě by měl učitel, který povede jazykový kurz, sdílet informace s dalšími osobami podílejícími se na jazykové podpoře dětí.

Obsahy

Témata kurzu volíme z **okruhu zkušeností dítěte** (jako jsou rodina, oblečení, jídlo, svátky, zvířata, bydlení apod.) a zprostředkováváme je dětem formou hry. Slovní zásobu, gramatiku a komunikační vzorce (jazykového a sociálního projevu) mají možnost děti poznat, vyzkoušet a naučit se prostřednictvím reálných objektů, her, písní, veršů a obrázkových karet adekvátně věku.

V kurzech na základních školách je vhodné nejpozději od třetí třídy přidat i písemnou podobu jazyka. Velice dobře lze za tímto účelem využít např. „písařskou dílnu“, jejímž výsledkem je sestavení společné knihy. Tato dílna je popsána v kapitole 3 „Didaktické materiály KIKUS“, podkapitole „Doporučení pro další výukové materiály“.

Pilíř 2: Upevnění získaných jazykových kompetencí v rámci docházky do předškolního zařízení

Předškolní zařízení je důležitým partnerem při jazykové podpoře dítěte. **Rozhovory** o tématech probíraných v kurzu by měly probíhat pravidelně. Tak lze to, co se děti naučí v kurzu, upevnit v programu celé třídy – a naopak. Z toho má užitek každé jednotlivé dítě a má z toho užitek i celá třída.

Postupně se učitelé kurzů KIKUS stanou pro děti automaticky „specialisty“ na jazykové otázky a děti se na ně obracejí, když jsou nejisté nebo když mají konkrétní otázky.

Pilíř 3: Podpora mateřských jazyků dětí v prostředí rodiny

Metoda KIKUS zapojuje i rodiče. Vycházíme z jejich **kompetencí**. Pro rodiče je většinou příliš náročné, když jim někdo doporučí: „Mluvte s dítětem doma česky.“ Stejný pocit bychom zažívali i my, kdybychom se – ať už z jakéhokoliv důvodu – přestěhovali do Vietnamu a tam by nám radili: „Mluvte doma s dítětem vietnamsky, tak se jazyk naučí rychleji.“ Je sice možné, že by pak naše děti znaly to či ono vietnamské slovo dřív, ale jak by to dopadlo se strukturou jazyka? A s jemnými nuancemi výslovnosti? A s utvářením a upevňováním emočních vazeb prostřednictvím jazyka?

Když si děti z domova přinesou **zdravý základ ve svém mateřském jazyce**, je relativně jednoduché poskytnout jim podporu v češtině. Naproti tomu děti vyrůstající v rodině s nesprávně užívanou češtinou si s sebou často nesou chyby svých rodičů, jako například špatnou znalost rodů (ten auto, ta pes), chybí jim předložky nebo neumějí skloňovat (zítra přijdu školka). Odstranění zafixovaných chyb je nesmírně obtížné, protože komunikace funguje relativně dobře i navzdory chybám. Dítě pak má malou motivaci k jejich odstranění. Ostatně u většiny dospělých to je obdobné.

Když rodiče požádáme, aby doma mluvili s dětmi jejich mateřským jazykem / mateřskými jazyky, stane se spousta „záračných“ a pozitivních věcí – jako by sama od sebe:

- ❖ Rodičům se uleví, vědí, že tento úkol bez obtíží zvládnou.
- ❖ Rodiče mají radost, že „smí“ se svými dětmi mluvit jazykem, v němž se cítí dobře a v němž dokážou všechno vyjádřit.
- ❖ Rodiče vnímají, že jejich jazyky jsou uznávány jako rovnocenné. Je přitom zcela nedůležité, jedná-li se o angličtinu, maďarštinu nebo jazyk kotokoli (jeden z úředních jazyků v Togu, označovaný také jako tem).
- ❖ Rodiče vědí, že jsou v naší společnosti a v životě svých dětí jediní, kdo se této úlohy může ujmout. Oni jsou profesionály v mateřském jazyce / v mateřských jazycích svých dětí. Kdo jiný?
- ❖ Rodiče mají pocit, že je přijímáme s jejich původem, jazykem a identitou. Cítí, že jsou akceptováni a vítáni. Pro mnohé to je klíč k tomu, aby se zdejší společnosti vůbec dokázali otevřít.
- ❖ Mezi rodiči a pedagogy se rozvine lepší vztah, pro nějž je charakteristický zájem, nikoliv obavy a protesty.
- ❖ U rodičů se pak často zvýší zájem o češtinu. Někteří dokonce po letech začnou chodit do prvního kurzu češtiny.
- ❖ Občas se i u pedagogů projeví zájem naučit se nějaký (další) cizí jazyk.

Spolupráce rodičů a dítěte

Cílená spolupráce rodičů a dětí v podobě „domácích úkolů“ (*Pracovní listy KIKUS*) je podněcuje k tomu, aby se doma věnovali mateřskému jazyku / mateřským jazykům. Děti pocítí, že dvojjazyčnost není nedostatek, nýbrž šance. To posiluje jejich sebedůvěru.

Tato metoda je velmi jednoduchá, ale – nebo možná právě proto – vysoce efektivní: Po každé hodině v kurzu KIKUS (anebo jednou týdně) dostanou děti domů jeden *pracovní list KIKUS*. Probírá-li se v kurzu například téma tělo, může pracovní list vypadat například takto:

Na obrázku je medvídek, kterého děti v kurzu například společně složily jako puzzle. Vedle jednotlivých částí těla jsou uvedena jejich česká označení. Pod každým pojmenováním části těla je volné políčko. Úkolem dětí je dotvořit obrázek podle vlastních představ. Rodiče mají za úkol zapsat do volných políček s pomocí dětí příslušné pojmy v jejich mateřském jazyce. Zde jsou dva možné výsledky:

Příklad 1

Příklad 2

Na první pohled se může zdát, že tímto způsobem lze sice rozšiřovat slovní zásobu v obou jazycích, ale dále už nic víc. Někdy to tak je, ale ani takový výsledek není zanedbatelný. Ve většině případů však je daný pracovní list podnětem k rozhovoru o aktuálním tématu, kterému se věnovala poslední hodina kurzu. Děti opakují či napodobují jazykové hry s rodiči v mateřském jazyce apod. Situace je často taková, že rodiče by své děti velmi rádi doma podporovali v oblasti jazyka, ale jednoduše nevědí, jak na to. Pracovní listy pro ně znamenají vítanou pomoc.

Důležité (!):

- ❖ Tyto „domácí úkoly“ jsou dobrovolné! Nesmějí mít charakter zátěže, musí děti (a rodiče) bavit. Když si dítě nechce vzít pracovní list domů, má to většinou hlubší příčinu, která by se měla odhalit.
- ❖ Nejde o to, aby děti udělaly „domácí úkol“ co nejkrásněji, nýbrž o to, že se při něm dostává do popředí jazyk. Proto je „čmáranice“ tříletého dítěte stejně cenná, jako perfektně vymalovaný obrázek školáka (možná, že na něm pracovali spíš rodiče než dítě). Obojí je v pořádku. Pro pedagogy je důležité jen to, že si tak děti téma poslední hodiny ještě jednou zopakují.

Prostřednictvím *Pracovních listů KIKUS* oslovíme v průměru více než 90 % rodičů. Pokud se matka či otec nevyzná v psané podobě češtiny (protože se např. ve škole naučili psát jen arabským písmem nebo v češtině neumějí číst a psát), pomohou většinou jiní rodinní příslušníci nebo přátelé. Na pokrocích dítěte je zřetelně patrné, kde dobře funguje spolupráce s rodinou a kde ne. Informování rodičů je proto zcela zásadní.

Informace pro rodiče

Je smysluplné před zahájením jazykového kurzu poskytnout rodičům informace o metodě KIKUS a o jejich úloze v procesu jazykové podpory jejich dítěte. Účast na informační schůzce by měla být od počátku povinná, a to pro rodiče všech dětí. Rodiče si pro své děti zpravidla přejí vzdělání, což je dobrým předpokladem pro to, aby se většina z nich schůzek zúčastnila.

Opakovaně nastávají problémy v komunikaci, proto bychom měli během informační schůzky rodičům více **ukazovat a předvádět**, než jim poskytovat ústní a písemné informace. Po krátkém úvodu o rámcových podmínkách kurzu je vhodné s rodiči „vykouzlit“ reálné pomůcky z „kouzelného pytle“ a nechat je, aby si je osahali a zažili (ke kouzelnému pytli viz kapitola 3 „Didaktické materiály KIKUS“, podkapitola „Doporučení pro další výukové materiály“).

Spolu s rodiči – stejně jako s dětmi – složte například puzzle k tématu *obličej* a závěrem jim ukažte pracovní list „Obličej“. Vysvětlíte jim na základě konkrétního pracovního listu jejich úlohu doma a vychutnejte si ten příjemný pocit, kdy rodiče projeví ochotu ke spolupráci.

3. Didaktické materiály KIKUS

Úvod

Reálné a rámcové podmínky dítěte

Situace dětí, kterým má být prostřednictvím programu KIKUS poskytnuta podpora v oblasti vícejazyčnosti, je nesmírně **mnohovrstevná**, stejně jako rámcové podmínky pro zprostředkování jazyka. Zohledněny by přitom měly být rozmanité poměry v českojazyčném prostoru i poměry v zahraničí.

Jak jsme se již zmínili, s cílenou jazykovou podporou češtiny jako druhého jazyka je vhodné začít pokud možno již u tříletých dětí. Přijdou-li děti do předškolního zařízení s běžně rozvinutým mateřským jazykem a pak jim v průběhu tří následujících let kontinuálně (např. jednou týdně) poskytujeme jazykovou podporu, je velmi pravděpodobné, že tyto děti budou mít při vstupu do školy stejné výchozí podmínky jako děti vyrůstající pouze v českém jazykovém prostředí. Pedagogové z předškolních zařízení kvalifikovaní vést kurzy KIKUS, kteří tak už řadu let pracují, to jednoznačně potvrzují.

Realita je však často jiná. Většina současných opatření zaměřených na jazykovou podporu se soustředí na poslední rok před vstupem do školy. To je takřka vždy příliš krátká doba na to, aby děti dohnaly vše, co se jejich vrstevníci učili v průběhu prvních pěti let života. Pro pedagogy, rodiče i děti zde vzniká stresový faktor, který je nutno brát vážně.

Kromě toho jsou zde pochopitelně i děti, které do České republiky přicházejí teprve ve věku pěti let či později, a jimž lze jazykovou podporu poskytnout až od toho okamžiku.

Celý systém jazykového vzdělávání proto musí být otevřený a flexibilní – i s ohledem na školní věk dítěte a období dospívání. Každý člověk má právo na vzdělání a předpokladem pro vzdělání v česky mluvícím prostředí je znalost češtiny. V zahraničí jsou rovněž zcela rozdílné předpoklady a rámcové podmínky pro oblast „Čeština jako cizí jazyk“. Jsou regiony, ve kterých je čeština v určité míře přítomna a vyučuje se (např. v pohraničních regionech); jsou rodiny, které se vystěhovaly, čeština je v nich živá a přejí si, aby byla zachována jako jazyk rodiny apod.

Při tak rozmanité realitě a rozdílných rámcových podmínkách nemá příliš velký smysl pevně a podrobně stanovovat gramatický obsah kurzu a z něj pak primárně vycházet. Metoda KIKUS proto postupuje **tematicky**, čímž respektuje i globální vnímání dítěte předškolního věku. Z tohoto důvodu jsou didaktické materiály KIKUS zcela **flexibilní** a mají podobu „**stavebnice**“. Jednotlivé části na sebe navazují, lze je však použít i nezávisle na sobě.

K rozvoji materiálů KIKUS

Na počátku naší činnosti jsme v programu KIKUS pracovali s různými materiály a nápady, které nám přišly do rukou. S reálnými objekty, panenkami, hrami, písněmi, pohybovým cvičením, puzzle, obrázkovými knihami, předčítáním příběhů, pracovními listy apod. Vyzkoušeli jsme je, zavrhlí nebo modifikovali, přizpůsobili, znovu vyzkoušeli. Mnoho z nich se při jazykové podpoře KIKUS dále používá. Didaktické materiály KIKUS je výborně doplňují.

Didaktické materiály KIKUS jsme zprvu vyvinuli pro vlastní potřebu – a to přesně v těch oblastech, které nebylo možné uspokojivě pokrýt materiály jinými. Uvádím tři příklady.

Příklad „obrázkové karty“: Každý, kdo se zabývá jazykovou podporou, občas používá i obrázkové karty. Já jsem zprvu sáhla po různých kartičkách z pexesa, ukázalo se však, že mají své nedostatky. Když jsem chtěla zpracovávat určité téma, většinou mi v sadách karet chybělo vyobrazení některých objektů. Předměty byly někdy zobrazeny v jednotném a někdy v množném čísle. Pak jsem ve svém volném čase začala po večerech vyrábět obrázkové karty dle svých potřeb. I zde jsem mnohokrát klopýtla (viz příklad níže). Nakonec jsem přesně věděla, co potřebuji, a na tomto základě jsem vyvinula *obrázkové karty KIKUS*.

Příklad „hudba“: S písničkou jde učení lépe. Písně lze použít i v rodině a jazykovou podporu tak prohloubit. Existuje spousta nádherných dětských písní, které se k tomu hodí – říkala jsem si. Ovšem když jsem pak s těmito „vhodnými“ písněmi začala pracovat, ukázalo se, že byly buď příliš dlouhé a/nebo jazykově příliš složité a/nebo nazpívané na zvukových nosičích příliš rychle. Vytvořili jsme proto *CD KIKUS Guten Morgen (Dobré ráno)*, abychom se těmto problémům vyhnuli.

Příklad „pracovní listy“: Pracovních listů pro předškolní děti existuje nepřeberné množství a mnoho z nich je opravdu velmi pěkných. Nepodařilo se mi však najít takové, které by byly vhodné pro podporu mateřštiny i druhého jazyka dětí tohoto věku. A tak jsem opět tvořila koláže, kreslila, doplňovala, rozmnožovala. Pro všechny vedoucí kurzů KIKUS bylo velkým ulehčením, když tuto fázi konečně ukončilo vydání *pracovních listů KIKUS pro spolupráci rodiče s dítětem*.

Kompletní didaktické materiály KIKUS sestávají z těchto částí:

- ❖ *Metodická příručka KIKUS,*
- ❖ *KIKUS obrázkové karty,*
- ❖ *KIKUS pracovní listy s obrázkovými kartičkami,*
- ❖ *KIKUS pracovní listy pro spolupráci rodiče s dítětem,*
- ❖ *KIKUS CD Guten Morgen (česká verze zatím není k dispozici),*
- ❖ *KIKUS zpěvník Guten Morgen (česká verze zatím není k dispozici),*
- ❖ *KIKUS informační DVD (česká verze zatím není k dispozici).*

Tyto materiály nyní podrobně představím.

Obrázkové karty KIKUS

Obrázkové karty KIKUS zahrnují **základní slovní zásobu** dítěte a jsou cenným pomocníkem pro jazykovou výuku. Jsou vhodné pro **skupinovou i individuální práci**. Laskavá a jasná vyobrazení na kartách pokrývají **podstatná jména** z různých tematických okruhů, **přídavná jména, slovesa, předložky, číslovky** a tři matematická znaménka.

Všechny motivy jsou ve **dvojím provedení** – jako barevný a černobílý obrázek. Karty je tak možné využít k mnoha **činnostem a jazykovým hrám** jako jsou práce s gramatickým rodem, tvoření množného čísla, tvoření slov, vět, hry typu pexeso, bingo apod.

Obrázkové karty KIKUS lze obecně použít pro výuku všech jazyků a na různé úrovni jejich rozvoje, neboť neobsahují žádné psané prvky. Je možné s nimi pracovat i v logopedické terapii.

Nároky na obrázkové karty KIKUS

Při zhotovení *obrázkových karet KIKUS* bylo nejdůležitější, aby zobrazení objektů bylo jednoznačné. Zní to banálněji, než to ve skutečnosti je. Objevovaly se otázky jako: Je tento obrázek buchta nebo koláč? Je to *hroznové víno*, nebo *hrozen vína*? Jak zobrazit limonádu, aby to zároveň neznamenal i *sklenice*, *láhev* nebo *džbán*? Standardní *Verbík* (figurka na kartě představující sloveso) se zároveň směje i tančí, zároveň zívá a protahuje se – vadí to? Ve výjimečných případech opravdu neexistují jednoznačné možnosti řešení. Pak je třeba využít to, co tvoří jazyk jazykem: domluvu a pevné stanovení pojmenování určitého předmětu. Ve všech ostatních případech jsou zobrazení jednoznačná.

K tomuto tématu dodám malou historku z vlastní praxe. Jednou jsem s nadšením vytvořila sadu obrázkových karet k tématu zvířata. Našla jsem si vhodnou knihu, vyhledala obrázky zvířat, zkopírovala je, nalepila na karton velikosti pohlednice a nakonec, aby vydržely déle, jsem je zalaminovala. Chtěla jsem společně s dětmi vypracovat interakční komunikační vzorec „popis zvířat“. Děti vytahovaly jednotlivé karty z kouzelného pytle a hned si je schovaly před ostatními (přitiskly je na hrudí). Pak začala hra. Ptali jsme se sebe navzájem na vlastnosti našich zvířat a děti opravdu jedno či druhé zvíře uhodly. Potom přišel na řadu Serkan. Byl ještě malý a německy mluvil jen málo. Pomáhali jsme mu: „Serkane, jakou barvu má tvoje zvíře?“ Podíval se důkladně na obrázek a pak váhavě řekl: „Černou...a bílou...a....“ Ostatní děti jedno přes druhé hádaly: „Tučňák! Zebra! Pes! Kočka!...“ Ovšem byl to barevný motýl – jen jeho kopie byla černobílá...

Tato a další zkušenosti ukazují, že obrázkové karty pro jazykovou práci s dětmi musí splňovat určité nároky. Například:

- ❖ Kartičky musí být barevné, neboť děti si ještě nedokáží domýšlet (omezená schopnost přenosu).
- ❖ Základní slovní zásobu nelze v žádném případě omezit jen na podstatná jména, neboť k ní patří i ostatní slovní druhy.
- ❖ Vždy by měl být k dispozici dostatek karet, tedy alespoň osm karet stejného druhu k jednomu tématu.
- ❖ Karty by měly existovat ve dvojím provedení, aby pokryly široký repertoár her a cvičení.

U posledního bodu se často objevuje dotaz: Proč mají být karty barevné a ve druhém provedení černobílé? K tomu je více důvodů:

- ❖ Karty takto tvoří paralelu k menším *obrázkovým kartičkám KIKUS*; děti mají možnost snáze obrázky rozpoznat (vyšší hodnota opětovného rozpoznávání objektů).

- ❖ Podporuje se kognitivní proces abstrakce. Od reálného předmětu přes barevné zobrazení k černobílému formou jednoduché linie a dále až ke znakům písma.
- ❖ Značně se tím rozšíří repertoár herních možností.
- ❖ Usnadní se znázornění gramatických jevů (viz níže).

Přehled obrázkových karet KIKUS

Na základě těchto úvah a potřeb vznikly *obrázkové karty KIKUS*. Pro sestavení slovní zásoby byl základem slovník pro druhou třídu základní školy. Tuto slovní zásobu jsme dále redukovali, až jsme došli ke 240 slovům, která dnes tvoří základní soubor obrázkových karet.

Zde je pár příkladů:

Lidé/rodina

Oblečení

Jídlo: ovoce

Jídlo: zelenina

Ostatní potraviny

Zvířata: žijící na venkově, na statku

Zvířata: žijící ve volné přírodě, domácí

Zvířata: ZOO, divoká

Nádobí

Domácnost

Nábytek

Školní pomůcky

Svět kolem nás: dopravní prostředky, ulice

Budova/park

Přídavná jména / vlastnosti

Slovesa/činnosti

Předložky

Tvary

Počet

Matematické symboly

Možnosti využití a hry s obrázkovými kartami KIKUS

Nyní se podívejme na to, jak lze *obrázkové karty KIKUS* konkrétně využít. Jak mohou karty znázornit gramatické jevy, jaké hry a činnosti nám umožní? Důležité je, aby **každý, kdo s kartami v rámci jazykové výuky pracuje, měl možnost používat karty flexibilně**. Přesně k tomu jsou určeny.

Je vhodné nezavádět karty jednotlivě, nýbrž vždy alespoň dvě či tři od jednoho druhu. To platí především pro kategorii přídavných jmen, sloves a předložek. Teprve když je vícero karet vedle sebe, je rozpoznatelná kategorie, k níž patří.

Následující návrhy v žádném případě netvoří úplný výčet možností, jak lze *obrázkové karty KIKUS* využít – fantazii se zde samozřejmě žádné meze nekladou. Chápejme je jako podněty, které byly již mnohokrát vyzkoušeny a obměněny.

Podněty ke hře pokud možno „ilustrují“ konkrétní jazykové příklady. Používáme zde zkratky „M“ a „P“. „M“ jako mluvčí, „P“ jako posluchač, přičemž mluvčí i poslouchá a posluchač rovněž mluví. Mluvčí se od posluchače odlišuje tím, že je iniciátorem dialogu a sleduje tak určitý záměr.

Pro dobrou jazykovou podporu má zásadní význam, aby v roli mluvčího nezůstával systematicky učitel – právě naopak! Úkolem pedagoga je mj. uvést dítě co nejrychleji a nejjistěji do role mluvčího. Účinný je přitom „princip po řadě“: Učitel osloví první dítě, první dítě osloví druhé dítě, druhé dítě následně dítě třetí atd. Tento princip si ukážeme hned na prvním níže uvedeném návrhu využití karet KIKUS.

Pojmenování objektů, vlastností nebo činností

Společné pojmenování objektů a s tím spojené vytvoření slovní zásoby je elementární součástí jazykové podpory. Jazyk bez slovní zásoby neexistuje. Nejlepší je přirozené osvojování, kdy se pracuje s reálnými objekty a nová slovíčka si lze takřka „osahat“. Nejrychleji se nová slovní zásoba zapamatuje při vnímání všemi smysly. To většinou dobře funguje u oblečení, nábytku apod. Ovšem nemáme-li po ruce psa, kočku nebo prase, pomohou nám obrázkové karty. Lze je například po řadě vytahovat z kouzelného pytle nebo z ruky a pak si je společně prohlédnout a pojmenovat.

	<u>Příklad 1</u>	<u>Příklad 2</u>
M = vedení kurzu:	Co je <u>to</u> ?	Co to máš?
P = dítě 1:	(<u>To</u> je) pes.	<u>Psa</u> .
M = dítě 1:	A co je <u>to</u> ?	A co máš ty?
P = dítě 2:	(<u>To</u> je) kočka.	<u>Kočku</u> .
M = dítě 2:	A co je <u>to</u> ?	A co máš ty?
P = dítě 3:	(<u>To</u> je) prase.	<u>Prase</u> .

...

Právě při pojmenovávání objektů je důležité, abychom nesklouzli k mechanickému drilu a opakování jazykových předloh, což snadno vede k nudě na straně pedagoga i dětí (*Co je to? To je pes. / Co je to? To je kočka. / Co je to? To je prase. / ...*). Když uvažujeme o výrocích, které mají děti formulovat, musíme si stále klást otázku: Jak bych já jako kompetentní mluvčí na danou otázku odpověděl/a? U popsaného dialogu je například rozdíl, zda na slovíčko *to* dám či nedám v otázce důraz. Kompetentní mluvčí pak totiž očekává různé odpovědi. Nejlépe si hned vyzkoušejte: Co je to? *Pes.* / *Co to je?* *Pes.* / *Co je to?* *To je pes.*

Podobným způsobem si lze prohlížet a pojmenovávat i obrázkové karty s výrazy pro vlastnosti a činnosti. Dobrymi pomocníky jsou přitom figurky jako třeba „Verbík“ (pro sloveso) a „Adík“ (pro přídavné jméno), které význam znázorňují. Zde by však nemělo být cílem popisování karet, nýbrž přiřazení jednoho výrazu ke konkrétní kartě, např. *pít* a *červený*.

Příklad 1

M: *Jaký je Adík tady?*

P: *Červený.*

M: *A jaký je Adík tady?*

P: *Barevný.*

M: *A jaký je Adík tady?*

P: ...

...

Příklad 2

M: *Co tady umí Verbík dělat?*

P: *Pít.*

M: *A co tady?*

P: *Malovat.*

M: *A co tady?*

P: *Jíst.*

...

Práce s gramatickým rodem

Proč je *postel* rodu ženského, *koberec* rodu mužského a *okno* rodu středního je pro ty, kdo se učí česky, těžko pochopitelné. Buď jejich jazyky systém gramatických rodů neuzivají, a pokud ano, vykazují stejná slova často zcela jiný gramatický rod. To, co rodilý mluvčí takřka nasává s mateřským mlékem, se ti ostatní musí pilně učit. A to není zdaleka všechno:

...

Tady je růže / lampa / skříň / loď.

Motýl sedí na růži / na lampě / na skříni / na lodi.

Míč leží za růží / za lampou / za skříní / za lodí.

...

Růži, lampě, skříní a lodi je společné, že jsou rodu ženského. Přesto vykazují rozdílné koncovky. Ty se řídí podle vzorů skloňování ženského rodu; stejně je tomu i v rodu středním a mužském. Dle koncovek podstatných jmen je možno odvodit v jakém pádě (z možných sedmi), čísle a rodu se podstatné jméno nachází. Při čtrnácti vzorech skloňování se jedná o velmi komplexní téma, vyžadující vyvrážděnější kognitivní kompetence a jazykové znalosti.

Na toto obsáhlé téma, kterým skloňování podstatných jmen je, lze v kurzu KIKUS připravit cvičení s barevným rozlišením rodů na pracovních listech. Pracovat lze s ukazovacími zájmeny. Pomocí *ten, ta, to, ty/ti, ty, ta* se ukazuje nejen na osoby, zvířata, věci apod. Zároveň se jimi poukazuje i na gramatické rody jednotlivých podstatných jmen.

Při práci se zatím „neroztříděnými“ podstatnými jmény – alespoň z pohledu jinojazyčných mluvčích – zapneme v kurzu KIKUS barevný semafor. Na červenou se však nestojí, nýbrž reaguje přiřazením podstatných jmen v ženském rodě. Na zelenou jedou podstatná jména rodu středního. Modrou na semafor přidáme pro podstatná jména rodu mužského a žlutá je barva množného čísla a pomnožných podstatných jmen:

Barvy gram. rodů:	Gramatický rod:	Příklad:
modrá	<i>ten</i> – jednotné číslo	<i>ten svetr</i>
červená	<i>ta</i> – jednotné číslo	<i>ta košile</i>
zelená	<i>to</i> – jednotné číslo	<i>to pyžamo</i>
žlutá	<i>ty</i> – množné číslo a pomnožná podst. jm.	<i>ty ponožky / ty kalhoty</i>
žluto modrá	<i>ten</i> – množné číslo (neživotné / životné)	<i>ty svetry / ti psi</i>
žluto červená	<i>ta</i> – množné číslo	<i>ty košile</i>
žluto zelená	<i>to</i> – množné číslo	<i>ta pyžama</i>

Barevné symboly pro gramatické rody je možno zavést již u tří až čtyřletých dětí, ovšem spíše výše zmíněnou formou přípravy než systematicky. Za tímto účelem se dají použít například puntíky ve velkém (zalamínovaném) zobrazení, k nimž se přiřazují – nejlépe reálné – objekty probírané slovní zásoby. Barvy pomohou dětem (a také dospělým) si tuto kategorizaci podstatných jmen lépe zapamatovat.

Příklad:

(odkryjeme kartu s obrázkem svetry)

M: Aha, svetr.

Říká se „*ten svetr*“, „*ta svetr*“ nebo „*to svetr*“?

P: *(Hádání, při němž jistě zazní i „ten svetr“)*

M: Ano, říká se „*ten svetr*“. A *ten svetr* dostane modrý puntík.

P: *(Jedno dítě smí nalepit modrý puntík)*
(Na řadě je další karta)

M: Aha, to je bunda.

Říká se „*ten bunda*“, „*ta bunda*“ nebo „*to bunda*“?

P: *(hádání, při němž jistě zazní i „ta bunda“)*

M: Ano, říká se „*ta bunda*“. A *ta bunda* dostane červený puntík.

P: *(Jedno dítě smí nalepit červený puntík)*

(na řadě je další karta ...)

Slona nebo *opici* budeme v lekcích KIKUS těžko zavádět jako reálné objekty. I zde nám poslouží obrázkové karty, které pro tento účel dle výše uvedeného systému opatříme barevnými puntíky či snadněji snímatelnými lepitky – před hodinou či během hodiny, nejlépe společně s dětmi. Když je nalepíme nahoru vlevo, udáváme tak zároveň i směr čtení platný v naší kultuře. Kognitivně je většina dětí schopna tento systém vstřebat až kolem pátého roku. Do té doby se u nich vyvine už i jistý jazykový cit, pokud žijí v česky mluvící společnosti.

V jednom z dalších kroků se pak tyto gramatické značky mohou u *obrázkových kartiček KIKUS* vybarvit (viz podkapitola „Pracovní listy s obrázkovými kartičkami KIKUS“).

Pro práci s ukazovacími zájmeny je vhodná hra např. „*Jedna, dva, tři, čtyři, pět, podívej se, jestli správně stojíš teď*“, hra se semaforem za pomoci laminovaných kruhů nebo lovení obrázkových karet opatřených kancelářskými sponkami magnetickou udicí z nádob označených odpovídajícími barvami. Ve třídě lze pro jejich procvičování vytvořit nástěnné koláže, předměty v místnosti označit příslušnými barevnými puntíky atd.

Proč nejsou *obrázkové karty KIKUS* opatřeny puntíky rovnou? Z důvodu flexibility v mnoha ohledech:

- ❖ Bez nich lze karty použít pro veškeré jazyky, tedy i takové, kde gramatický rod podstatných jmen vůbec neexistuje.
- ❖ Barevné značky tak lze nalepit na kartičky barevné, černobílé nebo na obě verze.
- ❖ Lze tak volit barvy pro karty samostatně, například v případě, že spolupracující instituce již ke gramatickým rodům přiřadily jiné barvy.
- ❖ Lze tak volit i zcela jiné systémy znázorňování gramatických rodů, respektive slovních druhů (např. varianta pedagogického směru M. Montessori).

Pro práci s gramatickým rodem je zásadní:

- ❖ Méně znamená více! Nepřetěžujte děti velkým množstvím karet. Zpočátku je ideálním množstvím jedno podstatné jméno na jedno dítě.
- ❖ Mějte trpělivost! Nechte dětem tolik času, kolik potřebují, aby systém pochopily. Je to proces a ne okamžik.
- ❖ Zvládnutí jazyka potřebuje čas. Neočekávejte, že si děti zapamatují podstatná jména s příslušným rodem, i když už se o nich mluvilo vícekrát.

Tvoření množného čísla

Při tvoření množného čísla je čeština na první pohled stejně „neprůhledná“ jako při užívání gramatických rodů. Množná čísla podstatných jmen se řídí rovněž podle vzorů skloňování. Objevit v tom nějaký systém, respektive ho zprostředkovat, je opravdová výzva. A to obzvlášť pokud si uvědomíme, že známe jak *uši*, tak *ucha*, jak *oči*, tak *oka*. Jediné, co zde pomůže, je jejich formy v praxi procvičovat, procvičovat, procvičovat...

Tím, že obrázkové karty KIKUS existují ve dvojnásobném provedení, je zobrazení množného čísla možné kdykoliv. Pokud si k nim přibereme i obrázkové karty pro počítání, je zobrazení ještě názornější.

Příklad 1

ten pes – ti psi

Příklad 2

jedno prase – dvě prasata

Vhodnou hrou na procvičení množného čísla – a gramatického rodu (!) – je hra pexeso, která je popsána níže.

Další možnosti využití obrázkových karet v oblasti gramatiky

S obrázkovými kartami KIKUS v barevné a černobílé variantě lze velmi úspěšně znázornit spojení podstatných jmen s přídavnými. Viz následující příklady:

jahoda + mléko
= *jahodové mléko*

děda + čepice
= *dědova čepice*

Při následném znázornění 7. pádu (instrumentálu) platí, že s podstatným jménem zobrazeným na černobílé kartě se děti v ideálním případě seznámily již v předchozích hodinách v prvním pádu.

chléb + sýr
= *chléb se sýrem*

chléb + sýr + salám
= *chléb se sýrem a se salámem*

kalhoty + pásek
= *kalhoty s páskem*

I při zobrazení možností, jak rozvíjet slovesa (přísluvečným určením), prokazují barevné resp. černobílé karty pedagogům dobrou službu:

jet + kolo
= *jet na kole*

jet + auto
= *jet autem*

jet + tramvaj
= *jet tramvají*

A slovo má Adík (přídavná jména) ...

silný Adík + chlapec
= *silný chlapec*

rozbitý Adík + tramvaj
= *rozbitá tramvaj*

žlutý Adík + citron
= *žlutý citron*

Karty s přídavnými jmény jsou taktéž k dispozici v barevném a černobílém provedení. V případě barev dvojí provedení odpadá.

Tvoření vět

Pomocí *obrázkových karet KIKUS* lze skládat i věty, ovšem až jako předstupeň psané podoby jazyka (od 5/6 let) nebo v počátcích jeho osvojování. Tímto způsobem lze tematizovat i postavení slov ve větě.

Příklady

Chlapec sedí.

Matka jí sýr.

Slon leží ve vaně.

... při použití ukazovacích zájmen:

Ten chlapec sedí.

Ta matka jí sýr.

Ten slon leží ve vaně.

Tvoříme-li jednoduché oznamovací věty, stojí v češtině sloveso často na druhém místě. Znázornění pod sebou to zviditelňuje.

Zatímco když klademe otázky, stává se následující:

Sedí chlapec?

Jí matka sýr?

Leží slon ve vaně?

... s použitím ukazovacích zájmen:

Sedí ten chlapec?

Jí ta matka sýr?

Leží ten slon ve vaně?

Sloveso (přísudek) se posune na první místo. Tento mechanismus však v mnoha případech neplatí. Čeština má volnější slovosled než některé jiné jazyky, např. němčina nebo angličtina, a pozice slov ve větě nebývá pevná.

Pro děti to přesto může představovat zajímavý způsob, jak proniknout do stavby věty a všimnout si odlišností oznamovací a tázací věty. Jazykově pokročilejší děti přitom možná poukáží na fakt, že z oznamovací věty *Slon leží ve vaně*. se dá vytvořit otázka *Slon leží ve vaně?* I bez změny slovosledu. To je v češtině možné s ohledem na kontext, komunikační cíle a emoce. Tázací větu můžeme utvořit i vhodnou intonací. I její rozpoznání se dá pomocí karet procvičit.

Použitím barevných a černobílých karet lze u podstatných jmen zároveň znázornit a zvýraznit, že zde (viz i příklady výše) je „něco jinak“: *slon* (1. pád, barevná karta) – *(ve) vaně* (6. pád, černobílá karta / 1. pád = vana), *matka* (1. pád, barevná karta) – *sýr* (4. pád, černobílá karta / 1. pád = sýr).

Nenechte se při tvorbě vět svést k perfekcionismu, snažte se spíš na danou záležitost pohlížet „dětskýma očima“. Dejte dětem prostor experimentovat a nechte se nadchnout jejich kreativitou.

Na závěr jeden příklad, který jasně ukazuje, jak moc myslí dospělí na rozdíl od dětí „písemně“ a jak záludná dokáže čeština být pro každého, kdo není rodilým mluvčím.

Tuto větu mi dal přečíst sedmiletý chlapec:

Řešení: *Táta je v Praze.*

Hledání párů – pexeso

Hledání párů je hra vhodná pro rozšiřování slovní zásoby – ačkoliv je vlastně jednou z her, které lze hrát mlčky. I s lidmi, kteří neumí ani slovo česky, si můžeme úspěšně zahrát pexeso. To naštěstí neznámá, že musíme pexeso škrtnout z našeho repertoáru činností vhodných pro jazykovou podporu. Platí pouze, že je třeba zavést správná pravidla. Zásadou je, že musíme dbát na to, aby všichni – i děti (!) při hře mluvili a hru jazykově doprovázeli. Můžeme argumentovat tím, že se tak lépe zapamatuje poloha karet. Pexeso se výborně hodí k procvičení množného čísla, gramatických rodů, tvarů substantiv v 1. nebo 4. pádě apod.

Příklad

M1: *(otočí první kartu)*

Citron a

(otočí druhou kartu)

rajče

nepatří k sobě.

M2: *Mrkev a*

okurka

nepatří k sobě.

M3: *Brambora a*

brambora

patří k sobě.

Ted' mám dvě brambory.

Na začátku hry vybírejte spolu s dětmi vždy omezený počet karet. Tak se dá předem slovní zásoba s dětmi zopakovat a ujistit se, že ji všechny děti znají. I u pexesa platí: Méně je více. Zvolte pro jedno dítě jen jeden až dva páry slov, jinak by hra trvala příliš dlouho. Kromě toho je dobré upravit pravidla tak, aby se každé dítě během jednoho kola dostalo na řadu jen jednou, i když našlo pár. Děti, které už našly stanovený počet párů slov, s nímž se počítá na jednu osobu, dál nehrají, resp. pomáhají ostatním.

Mluvení o předmětech

Mluvení o předmětech, resp. o jejich vyobrazení, slouží k rozvoji vědomostí a jazykové kompetence. Tento interakční komunikační vzorec je už podstatně komplexnější než pouhé pojmenování objektů. Při jazykové výuce je přitom rozumné navazovat na znalosti dětí, které získaly již v minulosti. Znamená to volit takové předměty, které děti znají, aby se soustředily na jazyk a nikoliv příliš na obsah.

Příklad

M: *Co je to?*

P: *Zvíře.*

M: *Jak se to zvíře jmenuje?*

P: Žirafa.

M: Kolik má ta žirafa nohou?

P: Čtyři.

M: Je velká nebo malá?

....

Dbejte na to, aby váš postup při mluvení o věcech byl systematický, tak aby pak děti mohly využít stejný postup pro své účely (např. kategorie, vzhled, životní prostor atd.). Mluvení o zobrazení předmětů je předstupněm pro popisování a hádání obrázků.

Popisování/hádání předmětů

Nechte jedno dítě, aby si vytáhlo kartu. Dítě se na ni – spolu s Vámi (!) – krátce podívá, ale ostatním ji neukáže. Nyní existuje více variant, jak lze uhádnout, o jaký předmět se jedná. Uvádíme dvě možnosti, jak postupovat:

Příklad 1

M: Je to zvíře?

P: Ano.

M: Kolik má nohou?

P: Čtyři.

M: Je velké nebo malé?

P: Velké.

M: Jakou má barvu?

P: Černou a bílou.

M: Je to kráva?

...

Příklad 2:

M: Je to zvíře.

Má čtyři nohy.

Je velké.

Má srst.

Je černé a bílé.

P: Je to kráva?

M: Ne.

P: Je to zebra?

M: Ano.

Je důležité si uvědomit, že interakční komunikační vzorec *popis*, jak je znázorněný v druhém příkladu, je velmi komplexní a při jazykové podpoře mu musí předcházet několik předstupňů. Rovněž je třeba mít na zřeteli, že v jiných jazycích se věci možná popisují jinak. Jedna možnost, jak k tomuto vzorci jednání dotyčného dovést, je příklad 1, lze však využít i pravidelné hádání razítka popsané v podkapitole „Doporučení pro další didaktické materiály“.

Pantomima se slovesy

Oblíbenou hrou malých i velkých je pantomima se slovesy. Jde při ní o hádání, resp. rozpoznání činností. Pro tento účel byste měli vytvořit imaginární divadlo s jevištěm a publikem. Publikum

(děti) sedí v řadě nebo v půlkruhu. Proti nim je jeviště. Zde využijeme obrázkové karty se slovesy. Černobílé karty se vyloží jako „program“. Pak si první dítě vytáhne barevnou kartu, kterou ostatním neukáže. Odebere se „za scénu“ a tam si – s pomocí pedagoga (!) – vyzkouší pohyby nebo pozice odpovídající slovesu na jeho kartě. Když je vše připraveno, zinscenujte první jednání ...

Příklad

<i>M1 = paní učitelka:</i>	<i>Dámy a pánové. Představuji vám velkou umělkyni Anušku. Prosím potlesk!</i>
<i>P = publikum</i>	<i>(tleská)</i>
<i>M2 = umělec</i>	<i>(přichází na scénu, předvádí pantomimicky „skákání“)</i>
<i>P = publikum</i>	<i>Skáčeš?</i>
<i>M2 = umělec</i>	<i>Ano. (ukáže publiku svou barevnou kartu a položí ji na černobílou)</i>
<i>P = publikum</i>	<i>(tleská)</i>
<i>M2 = umělec</i>	<i>Děkuji! (uklání se)</i>

Následuje druhé jednání s dalším dítětem. Snaha o správné výroky a úspěchy jsou u této hry méně na straně umělce, více u publika. To by se v každém případě mělo ptát 2. osobou jednotného čísla: *Skáčeš?* Tvary typu *skákat* nebo dokonce *ty skákat* jsou v tomto případě neplatné. Buďte publiku při hledání správných tvarů nápomocni a nechte ho výroky pak sborem zopakovat.

Ostatně: I oznámení dalšího umělce dokážou jistě velmi brzo převzít samy děti.

Přiřazování reálných předmětů k obrázkovým kartám

Nechte děti tahat karty, pojmenovávat předměty a rozložit je na stůl nebo na zem. Poté dejte kolovat kouzelný pytel a děti z něj vytáhnou reálné předměty, které odpovídají obrázkům na kartách. Obzvláště dobře to funguje u témat jídlo a oblečení; pro jiná témata lze samozřejmě využít i předměty na hraní (např. nábytek pro panenky, vozidla apod.).

Příklad

M1: Mám (vytáhl/a jsem) jablko a položím ho na kartu s jablkem.

M2: Mám (vytáhl/a jsem) citron a položím ho na kartu s citronem.

M3: Mám (vytáhl/a jsem) vejce a položím ho na kartu s vejcem.

....

Tyto příklady jsou ovšem velmi komplexní a lze je zpracovat až s dětmi na úrovni pokročilých. „Zpracovat“ mj. znamená, že pedagog má na jedné straně představu o určitém výroku a na

druhé straně jej nechává děti opakovat. Takové komplexní vyjádření děti samy od sebe takřka nikdy neverbalizují. Pro děti jazykově slabší lze samozřejmě vybrat kratší a jednodušší výroky. (Více o opakování výroků viz kapitola 6 „Zásady jazykové podpory podle metody KIKUS“.)

Hra „Hledání“: V místnosti je třeba najít zobrazené předměty

Nechte děti vytáhnout obrázkové karty a pojmenovat je. Poté děti vybídněte, ať v místnosti hledají skutečné předměty odpovídající obrázkům z karet. Tato hra se skvěle hodí, když chcete zařadit trochu pohybu. Zároveň slouží k získávání a prohloubení slovní zásoby. Jazykově lze tuto hru samozřejmě obměňovat a hledat nové varianty.

Příklad 1

M1: Hledám židli.

M2: Hledám stůl.

M3: Hledám polici.

M4: Hledám lampu.

...

Příklad 2

M1: Našel jsem židli.

M2: Našel jsem stůl.

M3: Našel jsem polici.

M4: Našel jsem lampu.

...

Přiřazování předmětů k významově nadřazeným pojmům či kategoriím

Vytváření kategorií a s tím spojená systematizace světa je důležitou úlohou už v předškolním a mladším školním věku. Cvičit to lze různými způsoby. Zde jsou tři návrhy:

Na první hru „Obchod s ovocem; obchod se zeleninou; restaurace“ potřebujeme tři plakáty, obrázkové knihy nebo jiné materiály symbolizující kategorie ovoce, zelenina a ostatní potraviny; zde si můžeme opět vzít na pomoc černobílé obrázkové karty. Děti rozdělíme na „prodavače ovoce“, „prodavače zeleniny“ a „majitele restaurace“. Děti si pak postupně tahají dobře promíchané barevné obrázkové karty ze zakryté hromádky. Předměty se přiřazují k příslušnému místu a tam se odkládají. Závěrem bychom měli mít tři vítězné týmy!

Příklad

M1: Citron dostanu v obchodě s ovocem.

M2: Mrkev dostanu v obchodě se zeleninou.

M3: Limonádu dostanu v restauraci.

Jednodušší variantou je „mísa ovoce/zeleniny“ a třídění potravin podle toho, co kam patří.

Příklad

M1: Citron patří k ovoci. / Citron je ovoce.

M2: Mrkev patří k zelenině. / Mrkev je zelenina.

M3: Jablko patří k ovoci. / Jablko je ovoce.

...

Druhým návrhem jsou „zvířata a jejich prostředí“.

Příklad

M1: Ovce žije na statku.

M2: Opice žije v ZOO / v pralese / v džungli.

M3: Ryba žije ve vodě.

...

A třetím návrhem je „oblečení na teplé a na chladné dny“.

Příklad

M1: Šálu si obléknu, když je zima.

M2: Plavky si obléknu, když je teplo.

M3: Svetr si obléknu, když je zima.

...

Kimova hra

Při této hře se procvičuje vnímání a schopnost zapamatování. To je velmi užitečné i pro jazykovou výuku, např. k zopakování a upevnění slovní zásoby. Uvedeme zde krátce tři varianty. Hrát je lze se všemi *obrázkovými kartami KIKUS* všech kategorií.

Varianta 1: Pod kouzelný šátek nebo do kouzelného pytle schováme karty, s nimiž se již děti seznámily.

Příklady

M: Co všechno je pod kouzelným šátkem? Kdo to ví?

P1: Strom.

P2: Květina.

P3: Hnízdo.

...

P1: Verbík, který jí.

P1: Karta „na“.

P2: Verbík, který spí.

P2: Karta „pod“.

P3: Verbík, který leží.

P3: Karta „v“.

...

...

Varianta 2: Vybereme pět již známých obrázkových karet a ještě jednou je společně s dětmi pojmenujeme. Pak se jedno z dětí otočí a zavře oči. Jiné dítě si vezme jednu kartu. Nyní je na prvním dítěti, aby chybějící kartu pojmenovalo.

Příklad

M: Milé dítě,

překvapím tě,

jedna karta chybí teď,

její jméno řekni hned:

Co chybí?

P: Hnízdo.

M: Správně!

...

Varianta 3: K tomuto typu her patří i „staré dobré balení kufří“. Je třeba zabalit (imaginární) kusy oděvu do (imaginárního) kufří, přičemž oděvy již zabalené se musejí ještě jednou a ve správném sledu pojmenovat. To je pro jazykovou podporu dětí ještě příliš těžké. Vizuální pomoc zde proto mohou poskytnout obrázkové karty.

Příklad:

M1: Balím si kufří a vezmu si s sebou čepici.

M2: Balím si kufr a vezmu si s sebou čepici a šálu.

M3: Balím si kufr a vezmu si s sebou čepici, šálu a bundu.

...

Pokud by i tohle bylo příliš těžké, zabalí si každé dítě do kufru jen své oblečení, tj. svou obrázkovou kartu. Anebo dětem umožníme dívat se, co všechno již kufr obsahuje.

Bingo

Bingo lze hrát v různých variantách, stejně jako všechny ostatní hry. Potřebujeme k tomu *obrázkové karty KIKUS* v dvojím provedení.

Varianta 1: Černobílé obrázkové karty se vyloží tak, aby byly seřazeny stejně jako malé obrázkové kartičky na černobílém pracovním listu. Jedno dítě po druhém si pak bere tytéž barevné karty z roztříděných hromádek, pojmenuje je (např. *To je dům*) a položí na odpovídající černobílou kartu. Tuto hru lze hrát i s jinými slovními druhy (např. *To znamená „červený“*. / *To znamená „ležet“*.).

Cílem výuky je:

- ❖ zapamatovat si směr čtení a psaní zleva doprava a shora dolů,
- ❖ rozšířit a upevnit slovní zásobu nebo ji případně také zkontrolovat, příp. s určením gramatického rodu,
- ❖ zprostředkovat námět na hru doma s rodiči *s obrázkovými kartičkami KIKUS* v mateřském jazyce dítěte nebo v češtině.

Varianta 2: Každé dítě dostane určitý počet černobílých karet (2–6). Odpovídající barevné karty jsou v dobře promíchané hromádce, která koluje (pedagog hru třikrát předvede). Na základě otázek a odpovědí se karty přiřazují. Tato varianta se dobře hodí k procvičení čtvrtého pádu:

Příklad 1:

M1: Kdo má sanitku?

P: Já ji mám!

M2: Kdo má nákladák?

P: Já ho mám!

M3: Kdo má kolo?

P: Já ho mám!

Příklad 2:

M1: Kdo má kartu „ležet“?

P: Já ji mám!

M1: Kdo má kartu „kreslit“?

P: Já ji mám!

Výhoda této hry: Když se určí karty z celé hromádky, vyhrály všechny děti.

Dueto (varianta kvarteta)

Vybrané karty (max. 4 na jedno dítě) se promíchají a rozdělí: každé dítě dostane určitý počet barevných a stejný počet černobílých karet. Postupujeme od jednoho dítěte k druhému, aby se každé dostalo ke slovu. A tak se jedno dítě ptá druhého, zda má kartu, kterou potřebuje do páru. Pokud ji oslovené dítě má, dá mu ji. Získaný pár se odloží. Trénujeme zároveň interakční komunikační vzorec *otázka–odpověď* a 4. pád; kromě toho se děti musí navzájem oslovovat jménem:

Příklad:

M1: Betül, máš gumu?

P: Ne. / Ano.

M2: Ghayanavan, máš nůžky?

P: Ne. / Ano.

M3: Magdo, máš sešit?

P: Ne. / Ano.

...

Stejně tak lze hrát dueto i se všemi ostatními kartami – a trénovat rovněž ještě komplexnější výroky.

Příklady:

M1: Zuzano, máš Verbíka, který skáče?

M2: Franco, máš Verbíka, který sedí?

M3: Kim, máš Verbíka, který leží?

...

M1: Serhan, máš číslo 3?

M2: Carlo, máš číslo 7?

M3: Sübeyde, máš číslo 8?

...

Skládání příběhů

Existují různé možnosti, jak z *obrázkových karet KIKUS* skládat příběhy. Bez ohledu na to, jakou formu zvolíme, se při této hře vždy trénuje vyprávění. Tento interakční komunikační vzorec je základem pro každou formu pozdějšího psaní slohových prací a textů ve škole.

Varianta 1: Řízené vyprávění

Na CD *KIKUS* jsou různé písničky, které představují tuto podobu řízeného vyprávění (v německé verzi např. *Ich ging einmal spazieren*, v anglické verzi např. *Five Little Ducks*). V češtině představuje podobný příklad píseň „Protáhnu se ráno“ (viz s. 48). Za pomoci *obrázkových karet KIKUS* lze s dětmi sestavit příběh písně. Dbejte přitom na to, aby děti používaly výroky shodné s „originálním“ zněním písničky.

Varianta 2: Cvičení a kontrola porozumění poslechu

Obrázkové karty vybrané pro plánovaný příběh se rozdají (1–4 karty na dítě, v závislosti na věku). Pak pedagog vypráví příběh.

Pokaždé, když zazní slovo vyobrazené na kartě, položí ho příslušné dítě do řady znázorňující linii příběhu (např. na lavici, na stuhu apod.). Dbejte na to, aby se příběh zásadně sestavoval zleva doprava, automaticky se tak trénuje směr čtení a psaní odpovídající naší kultuře. Poté mohou děti příběh převyprávět – starší třeba i namalovat nebo napsat.

Následně uvádíme začátek jednoho možného příběhu (všechna podtržená slova existují na *obrázkových kartách KIKUS*): *Mimi a Momo šli do parku. Bylo jaro. Slunce svítilo a bylo už trochu teplo. Babička jim vyprávěla, že velikonoční zajíčci schovali na louce spoustu, spoustu vajíček. Když přišli, rozhlédli se kolem: Viděli studnu a dvě lavičky, stromy a květiny. V dálce viděli dokonce vlak a hrad. A nahoře na nebi letěl obrovský pták...*

Varianta 3: Různé karty leží obrázkem nahoru na šátku. Dítě – nebo pedagog – si vybere jednu kartu a začne s ní vyprávět a sestavovat příběh. Další dítě vybere jinou kartu, položí ji vedle a na základě této karty pokračuje v příběhu podle své fantazie dál.

Pracovní listy s obrázkovými kartičkami KIKUS

Pracovní listy s obrázkovými kartičkami KIKUS jsou zmenšené *obrázkové karty*. Jsou určeny pro spolupráci rodiče a dítěte, případně pro individuální práci doma. S jejich pomocí si děti mohou přehrát hry, které se naučily ve skupině, a zároveň si vymýšlet nové hry a cvičení. *KIKUS obrázkové kartičky* lze použít při práci se všemi věkovými skupinami.

Jsou vytištěny na listy ve formátu DIN A4. Na každém listu je 24 pojmů. Všechny obrázky jsou jednou v barevné a jednou v černobílé variantě.

Na rozdíl od obrázkových karet, které lze využít pro všechny jazyky, jsou *pracovní listy s obrázkovými kartičkami* určené pro výuku konkrétních jazyků. Vytvoří se tak jakýsi základní slovníček, neboť pod černobílými obrázky jsou české pojmy, které se mají přeložit do mateřštiny jednotlivých dětí. V případě ČDJ by se tak mělo dít pokud možno ve spolupráci rodič–dítě. Vedeme-li kurz ČJČJ v jazykově homogenní skupině, lze je přirozeně využít i během výuky.

Kartičky s českými podstatnými jmény mají navíc vlevo nahoře nevybarvený puntík pro práci s gramatickým rodem. Analogicky k velkým *obrazovým kartám KIKUS*, kam lze barevné puntíky nalepovat, mohou děti bílé puntíky na malých obrázkových kartičkách vymalovat barvou příslušnou pro daný gramatický rod. Práce s gramatickým rodem – minimálně u dětí bez znalosti abecedy – by se měla odehrávat společně ve skupině během jazykové výuky. Je při tom vhodné rozdělit pracovní listy s barevnými kartičkami zprvu na třetinu nebo na polovinu, protože zpracování všech 24 pojmů najednou je pro děti většinou příliš náročné.

Děti dostanou části pracovního listu s kartičkami, vyzveme je, aby si připravily pastelky příslušných barev, a mohou začít. I tuto formu práce s gramatickým rodem lze provádět s dětmi ve skupině popořadě. Činnost můžeme nazvat „hra na školu“ a každé dítě může být „učitelem“. Pedagog přitom přebírá jeho pozici „žáka“. K uchování *obrázkových kartiček KIKUS* potřebují děti pevné desky nebo obálku.

Pracovní listy KIKUS pro práci rodičů a dětí

Pracovní listy KIKUS jsou listy s úkoly k rozdílným tématům z běžného života dětí. Slouží k domácí podpoře dětské vícejazyčnosti anebo jako doplňkový pracovní materiál pro výuku češtiny jako cizího/druhého jazyka. Pracovní listy lze volně doplňovat i listy ze *zpěvníku KIKUS Dobré ráno* (pozn.: česká verze zatím není k dispozici) a *pracovními listy s obrázkovými kartičkami KIKUS*.

Všechny pracovní listy jsou barevné a jsou vytištěny na extra silném papíru, aby dětem radost z vlastní práce dlouho vydržela. K uchování pracovních listů potřebují děti ještě pevné kroužkové desky (s možností listy upevnit). Kdo jednou zažil, s jakou pýchou si děti desky stále znovu prohlížejí a všem je ukazují a jak intenzivně se tímto způsobem stále znovu zabývají jazykem, ten nemůže na jejich nadšení zapomenout. Proto by se měly používat výlučně originální pracovní listy a nikoliv jejich kopie, rozdíl je patrný na první pohled. Díky silné čtvrtce nehrozí ani u mladších dětí, že pracovní list poškodí, protože na tužku příliš tlačí. Kromě toho se dírký do kroužkových desek neprotrhnou tak snadno jako u obyčejného papíru. Děti se tak kromě jazyka naučí používat desky a pečovat o ně. Navíc se u nich rozvíjí zásadně pozitivní vztah k „domácím úkolům“.

Část pracovních listů mohou děti zpracovávat samostatně, protože úkol spočívá v domalování nebo vybarvení daných částí. Ostatní úkoly zahrnují kromě toho i další pracovní techniky, jako je vystřihování a nalepování. Měli bychom vést rodiče k tomu, aby své děti při „domácích úkolech“ podporovali. To je nezbytné v případech, kdy je součástí domácího úkolu i psaní (platí to i u dětí mladšího školního věku). Jde obvykle o zapsání výrazu v mateřském jazyce – zde nelze očekávat, že by děti mohly pracovat samostatně. Česká slovní zásoba na pracovním listu je určena k tomu, aby ji dítě spolu s rodiči přeložilo do mateřského jazyka a rodiče je zapsali do prázdného okénka.

Spoluprací rodičů a dětí se vedle češtiny podporuje i jejich mateřština. Dítě si tak vytváří paralelní základní slovní zásobu v obou užívaných jazycích (mateřština a čeština). V obou jazycích přitom rovněž získává gramatické struktury a interakční komunikační vzory, protože se o úkolech a hrách mluví jak při jazykové podpoře češtiny, tak doma v mateřském jazyce. U spolupráce rodiče s dítětem jde především o podněty ke společným jazykovým aktivitám a o to, aby děti tyto pozitivní prožitky vnášely zpět do skupiny a dostalo se jim za to uznání. Všechny jazyky jsou stejně hodnotné! Tak vyrůstá povědomí dítěte o jeho dvojjazyčnosti na zdravém základě. To je východiskem pro budoucí kompetentní dvojjazyčnost, resp. vícejazyčnost dítěte. Koncept pracovních listů je vytvořen tak, aby s ním mohli bez obav pracovat i rodiče s malými znalostmi češtiny. (Viz i kapitola 2 „Tři pilíře metody KIKUS“, podkapitola „Podpora mateřských jazyků dětí v prostředí rodiny“.)

Mateřské jazyky by měly být vždy zapisovány v příslušném systému písma, tj. arabština arabskými znaky, ruština azbukou apod. Není podstatné, zda vedoucí jazykového kurzu dokáže všechny přeložené výrazy přečíst, nýbrž to, aby se u dětí vyvinul vztah k vícejazyčnosti a k písmu. Smyslem není ptát se dětí na všechny překlady daných výrazů; náhodné tematizování několika pojmů (jako např. břicho nebo nos) pro naše záměry naprosto stačí a většinou podněcuje živou komunikaci a výměnu názorů o jazycích.

I při rané výuce češtiny jako cizího jazyka v zahraničí se mohou rodiče stejným způsobem účastnit učebního procesu svých dětí. Pokud se to neosvědčí, lze pracovní listy zpracovávat

samozřejmě i v kurzu. Pokud se neklade důraz na aktivní zapojení mateřského jazyka dětí do výuky, lze do volných rámečků opisovat české výrazy.

K tématům, jež je možné za použití *pracovních listů KIKUS* v průběhu roku probrat, se vztahuje kapitola 4 „Roční tematický cyklus jazykové podpory“.

Práce s písněmi v lekcích KIKUS

S písněmi jde výuka snáze, děti si snáz zapamatují zejména komplexnější jazyková spojení. K tomu patří i pohyb, který písně doprovází a působí pozitivně jak na jazykový rozvoj, tak na celkový vývoj dětí.

Při výběru audionahrávek je nutno dbát na to, aby písně byly v pomalejším tempu, aby s nimi mohli zpívat i ti, pro něž jsou slova úplně nová. Text musí být proto velmi dobře srozumitelný. Dobrá srozumitelnost je docílena např. při nahrávkách, které jsou nazpívány pokud možno jedním interpretem bez doprovodných zvuků.

Obecně platí: Když zavádíme novou píseň, děti by si ji měly nejprve jednou až dvakrát poslechnout. Pak bychom ji s nimi měli zazpívat bez doprovodu nahrávky (!), rovněž jednou až dvakrát. K tomu je samozřejmě nutné, aby pedagog znal bezpečně text. Tímto způsobem přizpůsobíme tempo jazykové úrovni dětí ve skupině.

V německé, anglické a španělské sadě materiálů KIKUS je k dispozici CD s vybranými písněmi. Písně z CD se děti v kurzech učí postupně v návaznosti na jednotlivá témata a neustále se k nim v následujících hodinách vrací. Některé písničky se navíc hodí k úvodnímu rituálu, některé na závěr. Ale samozřejmě i tady lze obměňovat a v lekcích zavádět i další vhodné písně.

Když se děti seznámí s několika písničkami, což je zpravidla po 7 až 10 hodinách, dostane každé z nich vlastní CD (např. jako „vánoční dárek“, který rodiče platí v rámci poplatku za kurz). Děti si tak přinášejí obsah jazykové podpory i domů. Opravdový zájem dětí o častější poslech CD, doprovázený i vlastním zpěvem, mají děti až v době, kdy už některé písně znají.

Práci s písněmi doplňuje doprovodný *zpěvník*. V případě výše zmiňovaných CD (němčina, angličtina, španělština) obsahuje 11 vymalovánek, resp. pracovních listů s úkoly, texty a podněty pro pohybový doprovod k písni. Analogicky k pracovním listům KIKUS je i *zpěvník* koncipován jako sbírka volných listů (ke každé písni jeden list) vytištěných na silné čtvrtce. Tak mohou listy zpěvníku optimálně doplňovat pracovní listy.

Ke každé písni jsou dodány informace o tom, jaké aspekty jazyka lze jejich prostřednictvím speciálně rozvíjet. Je až udivující, kolik jich v písních nalezneme – zde:

- ❖ interakční komunikační vzorec: *vyprávění*;
- ❖ slovní zásoba: zvrtná slovesa (*protáhnout se, vyčistit si, ...*), nezvrtná slovesa (*chtít, pospíchat*), podstatná jména (*zuby, poklid, ...*), přídavná jména (*rozcuchaný*) a příslovce způsobu (*dobře*);
- ❖ časování sloves v 1. osobě jednotného čísla (*protáhnu se, vyčistím si, ...*) s nevyjádřeným podnětem *já*;

- ❖ větná stavba s částicí *pak*;
- ❖ předložková spojení (*v poklidu, na snídani*).

Zpěvník KIKUS má pomoci pedagogům, odborníkům na oblast jazykové podpory ČDJ a ČJCJ, rodičům i dětem, aby dobře porozuměli písním na CD, mohli je zpívat a didakticky využít. Rodiče mají díky textové předloze možnost zpívat písně společně se svými dětmi; děti mohou obrázky patřící k textům vymalovat, resp. s nimi dále pracovat při domácím poslechu z CD. Zapojí se tak různé smysly, což pozitivně ovlivní učební úspěch.

Poznámka ZKM, e.V. / META, o.p.s.: Vydání CD s výběrem českých písní a doprovodného zpěvníku se plánuje. V současné době však nelze odhadnout časový rámeček, ve kterém se to uskuteční.

Doporučení pro další výukové materiály

Výukové materiály KIKUS mohou sice pokrýt mnoho oblastí jazykové podpory, ale pochopitelně zdaleka ne všechny. Proto bychom na tomto místě chtěli poukázat na výběr dalších materiálů, které se při jazykové výuce dětí dobře osvědčily.

Učební pomůcky určené k rozdáni dětem

Nejprve zmiňme některé pomůcky, které je dle našich zkušeností vhodné rozdat každému dítěti, neboť to podporuje co nejlepší využití materiálů KIKUS. Všechny děti v našich jazykových kurzech obdrží *pracovní listy KIKUS, CD KIKUS, zpěvník* a dále:

- ❖ pevné kroužkové **desky** (úzký šanon), do nichž lze ukládat pracovní listy. Když se podaří obstarat kroužkové desky v různých barvách, lze s nimi již v první hodině tematizovat barvy (např. *Chtěla bych prosím modré desky. / Chtěla bych prosím červené desky.*);
- ❖ dvanáctidílnou sadu dřevěných **pastelek** na zpracování pracovních listů. Podle našich zkušeností nejsou pastelky k dispozici v každé rodině;
- ❖ **látkovou tašku** na bezpečné přenášení desek a pastelek. Na tašku lze namalovat vlastní portrét;
- ❖ plastový obal, resp. **krabičku na malé obrázkové kartičky KIKUS**.

Na tomto místě se přirozeně nabízí otázka: Kdo to všechno zaplatí? Odpověď zní – rodiče. Většina rodičů má na vzdělání svých dětí velký zájem. Proto je také většina z nich ochotna zaplatit např. paušál na didaktické materiály. Když rodiče vydají za jazykový kurz peníze, dohlížejí na to, aby se děti kurzu pravidelně účastnily, nosily s sebou pracovní listy a pomůcky a dělaly „domácí úkoly“. Je to velmi pozitivní vedlejší efekt, který koresponduje s tvrzením: „Co je zadarmo, za nic nestojí“. Nemohou-li rodiče za výukové materiály zaplatit anebo je zaplatí jen zčásti, což se samozřejmě také stává, najde se většinou jiná cesta k úhradě: dárci, sponzoři, veřejné prostředky apod.

Didaktické materiály a náměty k činnostem

Následující výčet dalších materiálů a nápadů pro skupinovou práci je pouze krátkým výběrem. Fantazii se skutečně meze nekladou!

Kouzelný pytel a kouzelný šátek

Jak jsme už několikrát zmínili, pro „jazykového kouzelníka“ je nepostradatelný kouzelný pytel a kouzelný šátek. Obojí slouží k vytvoření napětí, a tím k motivaci dětí. Do kouzelného pytle se dá vložit skoro všechno, lze to ohmatat a hádat, o jaký předmět se jedná. Přitom nelze udělat chybu. Pod kouzelný šátek lze schovat všechno možné. Když na něco nelze ukázat, tak se to musí pojmenovat nebo opsat. Tyto pomůcky nemusí být nijak honosné. Některé naše paní učitelky používají povlak na polštář, který poslouží zároveň jako pytel i jako šátek. Hlavní je, že s ním umíte kouzlit ...

Panenky Mimi a Momo

Užití panenek je starou osvědčenou pedagogickou pomůckou. Velmi dobře je lze využít i pro jazykovou podporu. Panenky budí důvěru, jejich prostřednictvím můžeme mluvit, utěšovat, vyprávět příběhy, psát dopisy ... Důležité je, aby panenky nebyly maňásci, aby bylo možné brát je do náruče a zejména v počáteční fázi by je měly děti dostávat do rukou často. Kromě toho by panenka Mimi měla být holka a Momo kluk, oba v dětském věku (tedy ani miminka, nebo barbíny). Podobně jako Mimi a Momo, které děti provázejí v materiálech KIKUS.

Obrázky / razítka / nálepky za odměnu

Ať už se jedná o ručně namalovaný obrázek (např. sluníčko, strom, myš...), razítko nebo nálepku – odměna děti vždycky potěší. Mohou je dostat třeba za vypracované pracovní listy. Ovšem ne jen tak, i tuto příležitost můžeme jazykově využít. V prvním kroku přitom pomůže hádání motivu razítka (lze nahradit samozřejmě i namalovaným obrázkem a samolepkami): pedagog vykouzlí razítko dané hodiny a jeho motiv schová v dlani. Každé dítě může jednou hádat: *Je to auto? – Možná. / Je to hvězda? – Možná. / ...* Počkejte s odpovědí (i když už někdo řešení uhádne), dokud se ke slovu nedostane i poslední dítě. Pokud do té doby příslušný výraz ještě nepadl, můžeme pomoci popisem: *Je to zvíře. / Má čtyři nohy. / Je malé. / ...*

Přibližně po 10 lekcích lze razítko předat nějakému dítěti, aby převzalo naši roli. Pomalu a postupně tak zavedeme interakční komunikační vzorec *popis*. Když děti obrázek uhodnou (například myš), měly by o razítko požádat: např. *Prosím bych razítko s myší*. Pokud s sebou dítě desky nemá (což je většinou kvůli zapomnětlivosti rodičů), anebo pracovní list nevyplnilo, dostane razítko jednoduše třeba na ruku; malá myška mu bude do příště pracovní list připomínat.

Mluvící koule a naslouchající mušle

Mluvící koule, kamínky nebo hůlky používáme často při rozhovoru (například v kruhu na židlích). I při jazykové podpoře jsou efektivními pomocníky při strukturování komunikace. Kdo má v ruce jazykový symbol, má právo mluvit, ostatní poslouchají. Protože ani poslech není pro děti vždy jednoduchý, lze si na něj vzít mušli. Za tímto účelem můžeme z kouzelného pytle vykouzlit větší mušle a nechat děti, aby si je přiložily k uchu a chvíli v tichosti poslouchaly. Později již stačí, když si s dětmi na ucho symbolicky přiložíme dlaň ve tvaru mušle.

Reálné objekty a jejich zmenšeniny

Reálné objekty jsou optimální při jazykové podpoře a při učení vůbec. Oslovíme tak maximum smyslů – a čím intenzivnější je smyslová zkušenost, tím lepší je efekt zapamatování, i pokud jde o jazyk. Děti ovšem milují i miniaturní provedení reálných předmětů jako jsou např. nábytek, oblečení či nádobí pro panenky, věci z obchodu, autíčka na hraní apod. Zde se však musíme mít na pozoru: takové objekty snadno svádí k redukci jazykové podpory na práci se slovní zásobou. Proto je nutné si dobře promyslet, jak s jejich pomocí podpoříme i ostatní aspekty jazyka.

Obrázkové knihy

Knihy vzdělávají, proto jsou při jazykové podpoře rovněž nezbytné. Obrázkové knihy zobrazují to, o čem vypráví. Spousta z nich je psána jazykem, s jakým se děti jinde nesetkají: Úvodní formule, archaismy, přímá řeč ... (*Bylo nebylo, Za devatero horami a devatero řekami* apod.).

Obrázkové knihy připravují děti na psanou řeč. Jejich prostřednictvím poznávají kulturně specifické vzory vyprávění a mohou si je tak osvojit. Obrázkové knihy vybízejí k napodobování v námětových hrách apod. Ovšem i zde bychom si měli dát pozor na několik věcí. Obrázkové knížky určené pro jistý věk bývají pro stejně staré děti s odlišným mateřským jazykem příliš náročné. Ty pak poměrně záhy nedokáží sledovat text a „vypnou“. Používejte raději knížky koncipované pro mladší děti. Dbejte na to, aby obrázky byly zřetelné, konkrétní a vhodně doplňovaly text.

Stolní a karetní hry

Všechny druhy her (stolní, karetní, hádanky, magnetické hry apod.) se přirozeně hodí i pro jazykovou podporu – popřípadě je nutno je za tímto účelem upravit. Komentáře uvedené výše u pexesa platí i pro ostatní hry. Pokud se ke hře nepoužívá jazyk, je třeba ho jako pravidlo zavést. Existují rovněž hry, které jsou na užití jazyka odkázané (například kvarteta), anebo byly pro jazykovou podporu přímo koncipovány. Ale pozor! Mnohé z těchto her jsou sice velmi dobře promyšlené, ale v praxi příliš komplikované. Nejlepší je si je předem vyzkoušet.

Námětové hry

Námětové hry jsou jazykovou podporou již samy o sobě. Děti v nich přebírají interakční komunikační vzorce dané kultury, která je obklopuje – a to i z jazykového hlediska. Námětové hry jim pomáhají vnímat svět, toto vnímání reflektovat, vyzkoušet a natrénovat jazykové jednání v různých situacích (interakční komunikační vzorce). Jsou-li námětové hry dobře strukturované, lze je velmi dobře použít ke zprostředkování jazyka. Při námětové hře na obchod se například zpracuje kompletní interakční vzorec *nakupování: Dobrý den. – Dobrý den. / Co si přejete? (nebo něco podobného) – Chtěl bych... / Prosím. – Děkuji. / Kolik to stojí? – 20 korun. / Prosím. – Děkuji. / Na shledanou. – Na shledanou.* Dbejte i zde na dodržení základního principu – zapojit všechny děti ve skupině. Tak třeba dítě, které právě nakoupilo, se stává prodávčem. Ostatní děti přitom stojí ve frontě jako zákazníci. Anebo jiný příklad, který ráda užívám já osobně. Jde o zkrácenou verzi hry na nakupování, když s dětmi zpracovávám téma barvy a formy. Mám různé zalaminované tvary (kruhy, trojúhelníky, čtverce, pravoúhlé tvary) v mnoha barvách. Děti si mají vybrat formy a mají z nich složit vlastní obrázek. Já jsem „prodavačka“ a děti u mě tvary musí „nakoupit“: *Co si přejete? – Chci prosím červený trojúhelník. / Prosím. – Děkuji.* Když jsou děti jazykově pokročilejší: *Co Vám prosím mohu nabídnout? – Prosil/a bych červený trojúhelník, žlutý kruh a zelený čtverec. / Prosím. – Děkuji.* Kromě toho lze připravit malé nebo větší divadelní představení, které lze samozřejmě předvést i ostatním, nejen v rámci kurzu (viz zmíněná „pantomima se slovesy“) ...

Prstové hry

I mnoho prstových her se dobře hodí k práci s jazykem, především k procvičení komunikačních struktur (dvě ruce) a komplexnějších vyjádření. Jejich často volená rýmovaná forma tento účel vhodně podporuje. Kromě toho lze prostřednictvím prstových her procvičit i strukturu vyprávění. A děti to moc baví!

Pohybové hry

Pohybové hry jsou pro jazykovou podporu dobré a nutné. Pohyb uvolňuje, oslovuje mnoho různých smyslů a dělá dětem radost. Prostřednictvím relativně jednoduchých variant se dá zopakovat slovní zásoba.

Příklad 1: Do prostoru rozmístíme barevné papíry (nebo jiné předměty). Učitel kurzu zavolá: *Červená!* A všechny děti běží k červenému předmětu. Pak je na řadě první dítě, které zavolá: *Žlutá!* A všechny děti běží ke žlutému předmětu. ... Stejnou hru lze využít i k tématu jídlo nebo bydlení. I zde se příslušné obrázky (nejlépe zalaminované) umístí po místnosti anebo pověsí na zdi. Příklad 2: *Všechny děti teď jedí čokoládu!* Nebo příklad 3: *Všechny děti běží do obývacího pokoje!* Kromě toho existují samozřejmě i obecně známé a novější pohybové hry, které lze úspěšně jazykově využít (např. Čáp ztratil čepičku; Cukr, káva, limonáda, čaj, rum, bum).

Jak je vidět, při jazykové podpoře můžeme využít skoro všechny předměty denní potřeby, hry a cvičení. Jen je třeba vědět jak, a tomu se více věnují následující kapitoly.

Písařská dílna pro děti od 8 let

Poslední nápad, který zde krátce představíme, je „písařská dílna“. Tento pojem se dnes používá různým způsobem, ovšem pro nás znamená, že společně s dětmi jedné skupiny sestavíme knihu. Když je hotová, namnožíme ji a někdy dokonce prodáváme (např. na školní slavnosti). Dílna je vhodná zejména pro děti od 8 let; mluvená forma jazyka, která stojí v popředí metody KIKUS, je tak doplněna písemným projevem.

S tímto nápadem přišla rakouská učitelka základní školy Katharina Soukup. Se svou třídou provozovala písařskou dílnu po dobu dvou týdnů a díky ní získala skvělou zkušenost. Tuto techniku lze velmi dobře adaptovat na jazykovou podporu dětí základních škol.

Vypadá to následovně. Pedagog s dětmi společně rozebere možnosti, jak sepsat a zveřejnit společnou knihu. V závislosti na časových možnostech pak spolu vyhledají pět až deset témat, která bude kniha obsahovat. Společně si prohlédnou pár knížek, které jim poslouží jako příklad. Název, témata, členění a další podrobnosti stanoví všichni společně – mohou spolu i propočítat náklady na vytvoření knihy. Oblíbenými tématy jsou:

- ❖ To jsem já,
- ❖ Moje rodina,
- ❖ Mé oblíbené zvíře,
- ❖ Dům mých snů,
- ❖ Až budu velká/ý.

Poté se začne s prvním tématem. Děti mohou psát a malovat; obojí má naprosto stejnou hodnotu. První téma by se každopádně mělo zpracovat ve skupině, zpracování textů k ostatním tématům lze pak uložit jako domácí úkol. Když jsou všechny děti hotové, nastává čas hodnocení (veškeré úsilí je třeba pochválit!) a také čas oprav (to je docela normální, když vzniká kniha). Dosavadní zkušenosti s písářskou dílnou jasně ukázaly, že děti mají velký zájem na tom, aby jejich kniha byla krásná a bez chyb. To znamená: Na jedné straně se víc snaží o čitelné písmo (pokud ho ještě nemají), a na druhé straně jsou velmi přístupné opravám chyb. Ovšem: Pokud nechtějí, nemusejí texty „znovu přepisovat“. Při opravách chyb jsou povoleny všechny prostředky: guma, bělítka, lepicí proužky. Když se listy později nakopírují, není to stejně vidět. (Předem je dobré udělat s dětmi pár zkušebních kopií.)

Je možné, že se odchýlíte od původního plánu. Ne vždy se stihne všechno. Pokud se v rámci jednoho kurzu zpracuje jen pět témat, vyjde z toho při šesti dětech minimálně třicetistránková kniha. To je už poměrně velké dílo.

4. Roční tematický cyklus jazykové podpory

Základní časovou jednotku jazykové podpory tvoří v optimálním případě – byť ne nezbytně – cyklus školního roku, toho se vedle škol drží zpravidla i další předškolní a výchovná zařízení.

Pořadí témat vychází z pohledu dětí na svět kolem nich: Od tématu **já** a vlastního **těla**, přes nejbližší okolí (**rodina, oblečení, jídlo** apod.) k širšímu okolí (**zvířata, svět kolem nás** apod.).

Témata v jazykovém kurzu se mohou a mají na základě dohody s příslušnou vzdělávací institucí, kam dítě denně dochází, přizpůsobovat a obměňovat podle aktuální náplně a činností v příslušné instituci (mateřská škola apod.). Půjde-li například celá třída dětí na výlet do lesa, lze před vycházkou, nebo i po ní, zařadit téma les. Čím víc je cílená jazyková podpora provázaná s prožívanou realitou dětí, tím lépe.

Tematický cyklus školního roku může mít přibližně následující průběh. K většině těchto témat existují i didaktické materiály KIKUS. V následujícím přehledu jsou používány zkratky: OK = obrázkové karty + kartičky, PL = pracovní listy, Ost = ostatní možné návrhy na výběr. (Pozn.: Po vytvoření CD a zpěvníku s českými písněmi bude jejich přehled do následující tabulky patřičně doplněn.)

Já	PL KIKUS PL To jsem já PL Rozhovor
Já – ty – skupina	PL Rodinná fotka Ost: Hra při docházce „Kdo je tu? Já jsem tady a ty jsi tady. Je tady i JMÉNO?“
Tělo	OK Části těla PL Medvídek PL Obličej PL Části těla
Rodina	OK Rodina PL Rodina Mimi a Moma PL Rodinná fotka
Oblečení	OK Oblečení PL Oblékáme se PL Pereme prádlo PL Pomíchané boty
Pracovní materiály	OK Škola PL Škola
Barvy	OK Přídavná jména; všechna podstatná jména PL Barvy PL Pomíchané boty
Zvířata	OK Zvířata PL Zvířata PL Věže ze zvířat PL Moje nejoblíbenější zvíře
Vánoce	PL Vánoce

Jídlo	<p><i>OK Jídlo</i></p> <p><i>PL Nenasytná housenka</i></p> <p><i>PL Malý havran</i></p> <p><i>PL Piknik</i></p> <p><i>PL To rád/ráda jím</i></p>
Čísla	<p><i>OK Počet, matematické symboly</i></p> <p><i>PL Nenasytná housenka</i></p> <p><i>PL Malý havran</i></p> <p><i>PL Věže ze zvířat</i></p>
Karneval	<p><i>PL Masky a kostýmy</i></p> <p><i>PL Klaun Momo</i></p> <p><i>PL Karneval</i></p>
Činnosti	<p><i>OK Slovesa/činnosti</i></p> <p><i>PL Verbíkův den</i></p>
Bydlení	<p><i>OK Bydlení/Dům</i></p> <p><i>PL Dům Mimi a Moma</i></p> <p><i>PL Postav dům</i></p> <p><i>PL Kde lidé bydlí</i></p> <p><i>PL Dětský pokoj</i></p> <p><i>PL Zařizujeme pokoj</i></p> <p><i>PL Co k sobě patří?</i></p>
Tvary	<p><i>OK Tvary</i></p> <p><i>PL Skládáme obrázek</i></p> <p><i>PL Skládačka: Pták</i></p> <p><i>PL Skládačka: Klaun</i></p>
Velikonoce	<p><i>PL Velikonoce</i></p>
Svět kolem nás	<p><i>OK Svět kolem nás</i></p> <p><i>PL Ve městě</i></p> <p><i>PL Velikonoce</i></p> <p><i>PL Výlet</i></p> <p><i>Ost: Jít na výlet a všimnout si okolí (poté např. sestavit/nakreslit plánec)</i></p>
Čas	<p><i>PL Verbík</i></p> <p><i>PL Co umíš?</i></p> <p><i>PL Verbíkův den</i></p>
Příroda/počasí	<p><i>PL Skleněné koule</i></p> <p><i>PL Procházka lesem</i></p> <p><i>Ost: prstová hra „Slunce, déšť, mlha, sníh. Podíváme se, jestli víte, jaké je dnes počasí“</i></p>

Tato základní témata lze při větší časové dotaci a s ohledem na věk dětí rozšířit, například o témata:

- ❖ obchod,
- ❖ sport,
- ❖ povolání,
- ❖ vesmír apod.

I zde samozřejmě diferencujeme. Téma **tělo** lze rozčlenit do jednotlivých oblastí.

❖ **Tělo**

- základní části těla (hlava, paže, nohy, břicho, ruce ...),
- obličej (vlasy, uši, oči, obočí, čelo ...),
- smyslové vnímání (vidět, slyšet, cítit ...),
- součásti těla (kůže, kosti, krev, orgány ...),
- návštěva u lékaře,
- ...

Samozřejmě nezvládneme celé jedno téma probrat během jedné lekce, rozdělíme ho do více setkání a během dalších lekcí se k němu po částech vracíme. Tak se např. tématu **barvy** můžeme věnovat společně s tématem **pracovní materiály** a pak ho u tématu **oblečení, zvířata** či **jídlo** opakovat, prohlubovat a rozpracovávat.

V rámci těchto témat se kromě slovní zásoby zprostředkovává i gramatika a interakční komunikační vzorce. To se přirozeně neděje formou „biflování“; tyto oblasti jazyka se děti učí vnímat prostřednictvím herních činností a uvědomují si je postupně. To předpokládá vysokou míru jazykového uvědomění na straně učitele.

Příklad: Téma **Velikonoce** lze dobře kombinovat s tématem **bydlení/nábytek** a výborně se hodí ke zpracování slovního druhu předložky (*na, pod, před, za, vedle, v*) a pádů, jež se s nimi pojí. Jak? Vedoucí kurzu poschovává velikonoční vajíčka v místnosti a děti je hledají. Každé dítě pak poví, kde své vajíčko našlo: *pod skříní, v krabici, na parapetu, na lavici, vedle gauče ...*

Konkrétní gramatika a interakční komunikační vzorce, které by se děti měly v rámci jazykové podpory naučit, se probírají v kapitole 7 „Co se má dítě prostřednictvím jazykové podpory naučit“.

Při tematizování svátků je nasnadě zahrnout v rámci vědomé interkulturní výchovy i svátky z jiných kulturních kruhů. Jazykové vzdělávání ovšem stojí v popředí! Tak jako při zpracovávání pracovních listů nejde prvotně o manuální zručnost, nemělo by se tematizování svátků zaměřovat s náboženskou výchovou v užším slova smyslu.

5. Výstavba lekce KIKUS

Základní struktura

Každá lekce KIKUS (v délce 30–90 minut), by pro děti měla být dárkem, dobou překvapení, něčím, co je baví. Vy jako vedoucí kurzu se musíte stát „jazykovým kouzelníkem“. Jediné, co dětem učení opravdu umožní, je motivace. Hodně se smějte a ještě více chvalte!

Děti ovšem rovněž potřebují strukturu a rituály, podle nichž se mohou orientovat. Čím méně dítě mluví a rozumí česky, tím jasnější strukturu potřebuje – jak při průběhu jazykové lekce, tak i ve vztahu k jazyku samotnému.

Jazyková lekce podle metody KIKUS vždy sestává z řady dílčích jednotek. Lze ji naplánovat následovně:

- 1. Volný rozhovor**
- 2. Úvodní rituál**
  - a) Docházka
  - b) Počítání
  - c) Píseň
- 3. Prohlédnutí domácích úkolů**
  - a) Hádání razítka (odměna)
  - b) Prohlížení úkolů jednotlivě nebo ve skupině s potleskem (!)
- 4. Uvedení nového tématu, resp. jeho pokračování (např. zvířata)**
  - a) Kouzelný pytel
  - b) Vedené jazykové cvičení (např. obrázkové karty, obrázkové knihy)
- 5. Pohybová činnost (hra, píseň nebo malování/vyrábění)**
- 6. Rozdání domácího úkolu**
- 7. Závěrečný rituál**
  - a) Sbalení věcí
  - b) Píseň

Je na pedagogovi, zda bude lekci strukturovat přesně tímto způsobem nebo ji v tom či onom bodě obmění. S tříletými dětmi je pochopitelně nutné pracovat jinak než s desetiletými. Výše

znázorněná struktura se v praxi velmi osvědčila. Lze tedy doporučit, ji v těchto základních rysech dodržovat.

Vedená jazyková cvičení

Hlavní částí lekce podle metody KIKUS je takzvané vedené jazykové cvičení. Může se „skrývat“ ve všech fázích lekce, v každém případě se však musí uplatnit ve stěžejní fázi hodiny, v „uvedení nového tématu, resp. v jeho pokračování“.

Pedagog přitom musí naprosto jasně vědět, k jakému jazykovému výroku chce děti dovést, aniž by se cvičení stalo drilem (např. *Co je to? To je hrnek. / Co je to? To je talíř. / Co je to? To je vidlička. / ...*). Při takovém procvičování jazykových struktur to na obou stranách brzy vyústí v nudu a děti ztratí motivaci. Jazyk tak ztrácí svou funkci.

Když však hrajeme hru, v níž slovo či věta vede k dalšímu jednání a ke změně skutečnosti, získává výrok automaticky charakter jednání a je proto pro děti napínavý. To lze ukázat na konkrétním příkladu:

Chceme-li s dětmi probírat téma **tělo a jeho části**, lze je uvést pomocí písňe (*Hlava, ramena, kolena, palce* či jiné obdobné písňe). Poté hrajeme pohybovou hru k upevnění pasivní slovní zásoby k tématu: „*Stojíme úplně potichu. A teď všichni pohneme jen jednou nohou, jen jednou nohou. Výborně. A teď všichni pohneme jen jednou rukou, jen jednou rukou. Dobře. A teď všichni pohneme jen nosem, jenom nosem. Perfektní! ...*“

V návaznosti na zavedení slovní zásoby a upevnění pasivního slovníku hrají s dětmi hru (původně známou z oslav) „malování poslepu“. Při této hře se jedné osobě zavážou oči, dostane velký list papíru (lze samozřejmě použít i tabuli) a něco na psaní. Pokud to je možné, měl by začínat dospělý, protože dětem je někdy nepříjemné nechat si zavázat oči, když nevědí, co se bude dít. Jsem-li, jako vedoucí kurzu, s dětmi sama, stávám se prvním malířem já a vybídnu děti, aby mi říkaly, co mám namalovat:

M1. Edgardis, namaluj prosím hlavu.

Edgardis namaluje hlavu. Pak přijde na řadu další dítě a pak další a další ...

M2. Edgardis, namaluj prosím oko.

M3. Edgardis, namaluj prosím nos.

M4. Edgardis, namaluj prosím ucho.

Nejpozději na tomhle místě se už celá skupina baví vznikajícím obrázkem a úplně zapomene, že se jedná o jazykové cvičení. Všechny účastníky to prostě jen baví ...

M5. Edgardis, namaluj prosím nohu.

M6. Edgardis, namaluj prosím pus.

M7. Edgardis, namaluj prosím vlasy.

Výsledkem takové hry je zpravidla to, že

- ❖ vznikne veselý obrázek,
- ❖ každé dítě alespoň jednou verbalizuje úplný výrok,
- ❖ upevní se aktivní slovní zásoba k tématu tělo,
- ❖ děti aktivně užijí imperativ (rozkazovací způsob) slovesa *namalovat* a tvary již známé slovní zásoby v akuzativu (4. pádu)
- ❖ a přitom realizují interakční komunikační vzorec *výzva*.

Důležité při vedeném jazykovém procvičení je důsledně zůstat u prvotně zavedeného výroku „*Edgardis, namaluj prosím ČÁST TĚLA.*“ Když připustím obměnu, např.:

M5: Namaluj prosím nohu, Edgardis.

M6: Edgardis, namaluj teď prosím pusu.

M7: Edgardis, teď můžeš namalovat vlasy.

ztrácí děti jazykovou orientaci. Na tomto místě znamená méně rozhodně více.

Plánování a vedení protokolů v metodě KIKUS

Plánování a záznamy lekcí KIKUS mají zásadní význam, především pro pedagoga samotného. Kdo detailně naplánoval jazykovou lekci, ví přesně, co v ní bude dělat. Jen tak lze skutečně mluvit o cílené a systematické jazykové podpoře. To přirozeně neznamená, že pedagog ztrácí flexibilitu – naopak, pedagog musí být flexibilní! Mnoho naplánovaných lekcí už bylo zcela změněno, poněvadž najednou napadl první sním, neplánovaně se uskutečnilo rozloučení s někým ze skupiny nebo si nějaké dítě přineslo králíčka ... Přesto doporučujeme jít do jazykové lekce vždy plně připraven.

Dokument „Plánování / protokol hodiny KIKUS“ slouží k přípravě a zároveň i k následné reflexi. Pedagog si na každou lekci připraví plán, lhostejno, zda na počítači nebo ručně. Pokud možno ihned po skončení lekce si na tentýž list zapíše poznámky a komentáře k průběhu.

KIKUS plánování / protokol hodiny obsahuje následující informace:

Místo konání / kurz: Školka / kurz 1		Učitel/ka Eva Nová	Přisedící: Petr Praktikant
Setkání č.: 10	Datum: 22. 2. 20..	Téma: ZVÍŘATA	
Materiály: mluvicí kulička, kouzelný pytel, CD KIKUS, obrázkové karty, látková zvířátka			
Část	Formy práce / hry	Jazyková vyjádření U = učitel/ka D = dítě/děti	Slovní zásoba (SZ) Gramatika (G) Interakční komunikační vzorec (IKV)
Volný rozhovor	...	...	...
Prezence	...	...	...
...			

Dokumentace jednotlivých lekcí KIKUS má různé funkce. K nim patří minimálně:

- ❖ **dokumentace vlastního postupu,**
- ❖ **intenzivní příprava** konkrétních obrátů, slovní zásoby, gramatiky a interakčních komunikačních vzorců,
- ❖ **založení sbírky nápadů** pro sebe a ostatní, pro další cyklus a pro další kurzy,
- ❖ případná informace **pro jinou osobu**, pokud bude suplovat nebo celý kurz převezme,
- ❖ **možnost rekapitulace v rámci celkové dokumentace** (např. v rámci projektové dokumentace).

Příklady plánování jazykových lekcí

Následující tři příklady slouží pro inspiraci, jak lze jednotlivé výukové jednotky podle metody KIKUS plánovat a dokumentovat. Příklady jsou popsány velmi detailně, aby byla možná co nejkonkrétnější představa o průběhu hodiny.

Příklad první lekce

Místo konání / kurz:		Vedoucí kurzu:	Přisedící:
Lekce č.: 1	Datum:	Téma: JÁ/ PRACOVNÍ POMŮCKY / BARVY	
Materiály: Pracovní list „To jsem já,“ seznam účastníků, kouzelný pytel, panenky Mimi a Momo, desky, nálepky pro jména, pastelky, látkové tašky			
Část	Formy práce / hry	Jazyková vyjádření U = učitel/ka D = dítě/děti	Slovní zásoba (SZ) Gramatika (G) Interakční komunikační vzorec (IKV)
Představení zúčastněných	Kruh ze židlí (je třeba mít seznam účastníků se jmény a osobními údaji, abychom mohli popř. pomoci)	<i>U: Dobrý den!</i> <i>D: Dobrý den!</i> <i>U: Jmenuji se Edgardis.</i> <i>Umíte to říct? Ed-gar-dis</i> (Sborově: normálně, hlasitě, tiše) <i>A je mi 43 let.</i> <i>Jak se jmenuješ ty?</i> <i>D: JMÉNO*</i> <i>U: Kolik je ti let?</i> <i>D: VĚK.</i>	SZ: jména, čísla (věk) G: neurčitá číslovka <i>kolik</i> IKV: pozdrav, otázka–odpověď
Kouzelný pytel	Představení kouzelného pytle (Mimi, Momo)	<i>U: Něco jsem vám přinesla.</i> <i>Chcete to vidět? (ukázat kouzelný pytel) To je můj kouzelný pytel.</i>	SZ: <i>taška, sáček, kouzelný pytel</i> IKV: hádání
	Osahání obsahu pytle: U (nebo dítě) jde od dítěte k dítěti, nechá ho hádat, co je uvnitř	<i>U/D: Co je uvnitř?</i> <i>D: Myslím, že to je PŘEDMĚT. / Nevím.</i>	SZ: (neurčitá) G: podstatná jména IKV: hádání, domněnka
Mimi a Momo	U vytahuje panenku Mimi (ženský rod) část (těla) po části ven z pytle	<i>U: Co to tady je?</i> <i>D: ČÁST TĚLA.</i> <i>U: A tady?</i>	SZ: <i>noha/nohy, břicho, ruka/ruce, hlava, zadek, záda</i> G: podstatná jména IKV: pojmenování
	Mimi pozdraví jedno dítě po druhém podáním ruky (nakonec posadí U panenku jednomu dítěti na klín)	<i>U: Ahoj, já jsem Mimi. A kdo jsi ty?</i> <i>D: Já jsem JMÉNO.</i>	SZ: jména G: vyjádření celou větou IKV: pozdrav
	U vytáhne panáčka Momo (mužský rod) část (těla) po části ven	viz výše	SZ: <i>kluk, holka</i> viz výše

	z pytle, dál jako u Mimi		
Desky	Prezentování pevných desek: vytáhnout první desky (šanon) z pytle a otevřít je; společně přemýšlet, co se s nimi dá dělat; pojmenování barev	<i>U: Já jsem vám přinesla překvapení. Chcete ho vidět?</i> <i>D: Ano.</i> <i>U: Co to je? Kniha?</i> <i>D: Ne.</i> <i>U: Proč to není kniha? (vysvětlení) To jsou desky. Umíte to říct?</i> <i>D: Des-ky. (Sborem)</i> <i>U: Co se s nimi dá dělat?</i> <i>D: Dát do nich papír/listy.</i> <i>U: Jakou barvu ty desky mají?</i> <i>D: BARVA.</i>	SZ: kniha, desky, papír/list, obrázky G: podstatná jména, přídavná jména označující barvy IKV: otázka učitele – odpověď dítěte; zdůvodňování
	Rozložení desek: desky vyndávat postupně z tašky, pojmenovat jejich barvy a rozložit je na zem	<i>U: A jakou barvu mají tyhle desky?</i> <i>D: BARVA.</i>	SZ: červená, zelená, žlutá, modrá, fialová, růžová, černá, bílá G: otázka, jakou IKV: otázka učitele – odpověď dítěte
	Rozdávání desek pedagogem	<i>U: Kdo si chce vzít takové desky domů?</i> <i>D: Já!</i> <i>U: Každý si smí vybrat jednu desku – ale musí si o ně říci: Chci prosím červené desky. Kdo to umí říci?</i> <i>D: Já chci prosím červené desky. (Sborem)</i> <i>U: Výborně! JMÉNO: Jaké chceš desky?</i> <i>U: Já chci prosím BARVA desky.</i> <i>U: To jsi řekl moc pěkně. Prosím.</i> <i>D: Děkuji</i>	SZ: červené, zelené, žluté, modré, fialové, růžové, černé, bílé G: komplexní výrok, přítomný čas modálního slovesa <i>chtít</i> , 4. pád podstatného a přídavného jména IKV: prosba
Nálepky	Označení desek prostřednictvím nálepek U a/nebo D; vytleskat jména; D si nalepí nálepky samostatně na desky – dbáme přitom na to, aby před nimi desky ležely správně (Vyzkoušet si používání desek!)	<i>U: Abychom věděli, komu desky patří, napíšeme teď vaše jména na nálepky. Umíte to říct?</i> <i>D: Ná-lep-ky. (Sborem, opakovaně)</i> <i>U: A nálepky si pak nalepíte na své desky. Co mám napsat na tvou nálepku?</i> <i>D: JMÉNO.</i> <i>U: Prosím.</i>	SZ: nálepky, jména IKV: vysvětlování, otázka–odpověď

		<i>D: Děkuji.</i>	
Domácí úkol	Rozdání domácího úkolu pracovní list (PL) „To jsem já“ U vysvětlí a rozdá; list vložit do desek	<i>U: A co teď do desek dáme? D: Papír/list. U: Přesně tak. Já jsem přinesla každému jeden pracovní list. Na něm je napsáno: „Můžeš namalovat sám sebe!“ Koho namaluješ? D: Sebe/JMÉNO. U: Výborně. Ten obrázek namalujete doma a příště ho přinesete s sebou. Domluveno? Kdo chce takový list? D: Já chci prosím list. U: Výborně! Prosím. D: Děkuji.</i>	<i>SZ: papír, list, domácí úkol, doma G: komplexní výrok, modální sloveso chtít, 4. p. IKV: vysvětlení, instrukce k jednání; prosba</i>
Pastelky	Předání pastelek: ukázat krabičku; jednu krabičku otevřít, pastelky jednotlivě vyndat a ukázat dětem	<i>U: Když chcete něco namalovat, co k tomu ještě potřebujete? D: Tužky! U: Správně. Podívejte, přinesla jsem vám barevné pastelky. Podíváme se, jaké barvy tu jsou? Jaká to je barva? D: BARVA U: Dobře. A tohle?</i>	<i>SZ: pastelka/y: červená, zelená, žlutá, hnědá, oranžová, světlemodrá, tmavomodrá, fialová, růžová, černá IKV: otázka učitele – odpověď dítěte</i>
	Krabičky s pastelkami rozdat	<i>U: Kdo chce krabičku pastelek? D: Já chci prosím krabičku pastelek. U: To jsi řekl/a krásně. Prosím. D: Děkuji.</i>	<i>SZ: krabička G: komplexní vyjádření; doplňující otázka kdo; sloveso chtít v přítomném čase, 4. p. podst. jm. IKV: prosba</i>
Nálepky	Označení krabiček pastelek prostřednictvím nálepek viz výše „desky“	viz výše „desky“	viz výše „desky“
Tašky	Označení a rozdání tašek (jména D napsat malými písmeny na tašky; při příští hodině se tašky společně pomalují)	<i>U: Co potřebujete, abyste si mohly vzít desky a krabičku pastelek domů? D: Tašku/sáček/pytlík U: Ano. Podívejte se, přinesla jsem vám i tašky. Kdo chce tašku? D: Já chci prosím tašku.</i>	<i>SZ: taška, sáček, pytlík G: komplexní vyjádření, sloveso chtít, 4. p. podst. jm. IKV: prosba; instrukce k jednání</i>

		<i>U: Výborně. Prosím. D: Děkuji.</i> <i>U: Teď dejte prosím desky a krabičku pastelek do tašky.</i>	
Závěrečná píseň	Seznámení s písní „Jede, jede mašinka“ (krátká verze) U předvede; na úvod může hrát výpravčího, zahoukat, napodobit zvuky mašinky (Aby každé dítě mohlo být lokomotivou, musí se děti stavět do řady před sebe, ne za sebe.)	<i>U: Tak, teď jsme hotovi. Přijdete příště zase na kurz KIKUS?</i> <i>D: Ano.</i> <i>U: Teď se rozjedeme zpátky do tříd/y – mašinkou!</i> <i>„Jede, jede mašinka, mává JMÉNO z okénka, do třídy veze se, jede po louce, po lese. Pojed' s námi, zapoj se!</i>	SZ: <i>mašinka, třída</i> G: komplexní vyjádření, podstatné jméno <i>mašinka</i> v 1. a 7. pádě; předložka <i>na, do</i>

[†] Poznámka: Velkými písmeny jsou v protokolech uváděny nadřazené pojmy / kategorie. Na jejich místě v lekci figuruje nově zavedená slovní zásoba a nebo – jako v tomto případě – jméno jednotlivého dítěte.

Takto podrobné plánování není vždy možné – a ani potřebné. Rozsah zpracování je vždy závislý na tom, pro jaké účely plánování, resp. protokol sestavujeme.

Nejdůležitější je při plánování uvážit, jaká vyjádření chceme od dětí slyšet (viz výše „Vedená jazyková cvičení“). Ta bychom si měli zapsat vždy! Někteří pedagogové si tato vyjádření píší zpočátku dokonce velkými písmeny na papír, aby je měli stále před očima.

Příklad druhé lekce

Místo konání / kurz:		Vedoucí kurzu:	Přisedící:
Lekce č.: 2	Datum:	Téma: JÁ/ TĚLO / BARVY	
Materiály: Pracovní list „Barvy“, Mimi a Momo, prezenční listina, kouzelný pytel, fotoaparát, popisovače na látku, obrázkové karty KIKUS „Čísla“			
Část	Formy práce / hry	Jazyková vyjádření U = učitel/ka D = dítě/děti	Slovní zásoba (SZ) Gramatika (G) Interakční komunikační vzorec (IKV)
Pozdravení; volný rozhovor	Židle v kruhu Mimi a Momo mohou začít něco vyprávět; pak vypráví U; poté přijdou na řadu D	(libovolné)	IKV: vyprávění
Docházka	Prezenční listina	<i>U: Je tady JMÉNO?</i> <i>D: Tady jsem!</i>	SZ: jména v 1. pádu G: slovosled v otázce; deixe <i>tady</i> ; nevyjádřený podmět <i>já</i> IKV: otázka–odpověď; kontrola prezence
Čísla	Přepočítání se vstáváním a sedáním (číselnou řadu odpočítáme postupně 1. nahoru / 2. nahoru a dolů; při opakování čísel nahoru D vstávají a dolů si D postupně sedají, při nule startuje „raketa“: všechny D vyskočí)	<i>U: Kolik nás tady dnes je?</i> <i>D: ČÍSLO</i>	SZ: počet 1–10 G: doplňovací otázka s neurčitou číslovkou <i>kolik</i> IKV: počítání
Píseň DOBRÝ DEN	Píseň Dobry den: nejprve společné pře(d)řikání textu doprovázeno nonverbálně, pak společný zpěv (s CD: nejprve poslech, pak text aktivně viz výše)	<i>Dobry den, dobry den, pozdravme se, dobry den, dobry den, usmeme se!</i>	SZ: <i>dobry den, pozdravit se, usmat se</i> G: rozkazovací způsob 1. os. mn. č. <i>pozdravit se, usmat se</i> IKV: pozdrav
Prohlédnutí domácího úkolu JÁ	Prohlédnutí DÚ: Pracovní list (PL) „To jsem já“	<i>U: Kdo to je?</i> <i>D: To jsem já.</i> <i>U: (pochvala)</i> <i>Co tady máš na sobě?</i> <i>D: ČÁST OBLEČENÍ</i>	SZ: oblečení (k zjištění dosavadních znalostí) G: doplňovací otázky <i>kdo, co</i> ; deixe / os. zájmeno <i>já</i> ; slovosled otázka–odpověď; 4. p. IKV: otázka–odpověď

Hádání razítka	<p>Razítko za odměnu: motiv necháme D uhodnout (všechny D přijdou postupně na řadu); poskytnout pomoc (popsat); po uhádnutí razítka každému D ukázat</p>	<p><i>U: Podívejte, něco jsem vám přinesla. Víte, co to je?</i> <i>D: Razítko.</i> <i>U: Správně. Hádejte, jaký je na něm obrázek.</i> <i>D: Je to PŘEDMĚT?</i> <i>U: Možná.</i> ... <i>U: Trochu vám pomohu. Je to zvíře. Je docela malé. Má šest nohou. Je červené a černé.</i> <i>D (sborem): Je to beruška?</i> <i>U: Ano, správně. Je to beruška.</i> <i>U: Kdo chce dostat za svůj domácí úkol berušku?</i> <i>D: Já chci prosím berušku.</i> <i>U: Prosím.</i> <i>D: Děkuji.</i></p>	<p>SZ: <i>razítko, zvíře, nohy, malý, červený, černý;</i> G: zájmeno <i>to</i> časování slovesa <i>být</i> v 1. a 3. os. j. č., <i>být, mít, chtít</i> v 3. os. j. č.; příd. jména; podmiňovací způsob slovesa <i>chtít</i>; 4. p. podst. jm. <i>beruška</i> IKV: hádání; popis; prosba</p>
Kouzelný pytel	<p>Kouzelný pytel (KP): fotoaparát, barvy na látky; KP položíme doprostřed a „kouzlíme“; KP pošleme dokola a každé D si ho osáhá; U vyjme fotoaparát; pak D vytahují postupně popisovače na látku (pozn.: vypadají převážně jako fixy)</p>	<p><i>U/sbor: Abraka-dabraka simsalabim! (kouzelné zaklínadlo)</i> <i>U/D: Co jsi nahmatal/a (v kouzelném pytli)?</i> <i>D: VĚC.</i> <i>U: Co jsi vytáhl/a?</i> <i>D: Fix.</i></p>	<p>SZ: <i>zaklínadlo; nahmatat, fix</i> G: otázka <i>co</i>; 4. p. podst. jmen <i>fotoaparát, fix</i></p>
Malování TĚLO	<p>Pomalujeme tašky popisovači na látky, na stole nebo na podlaze; U začíná s pokynem, co mají D namalovat (názorně přitom část těla ukazuje), pak může svou roli předat D</p>	<p><i>U: Namalujte prosím jednu/dvě ČÁST/I TĚLA.</i></p>	<p>SZ: <i>hlava, vlasy, oči, nos, pusa, krk, břicho, paže, ruce, nohy</i> G: rozkazovací způsob 2. os. mn. č. <i>namalovat</i>; příslušný slovosled; 4. p. podst. jmen</p>
Fotografie JÁ-TY-MY	<p>Fotografování s taškami a/nebo s Mimi a Momo: 1. D jednotlivě. Vyfotografované D vybere další D. 2. skupinová fotografie</p>	<p><i>D: Teď jsi na řadě ty.</i></p>	<p>SZ: <i>fotoaparát, fotografie, být na řadě</i> G: příslovce času <i>teď</i>; slovosled; sloveso ve 2. os. j. č. <i>jsi</i>; předložka <i>na</i>; deixe / os. zájmeno <i>ty</i> IKV: vybírání; jednoduchá výpověď</p>

<p>Pohybová hra BARVY</p>	<p>Pohybová hra barvy v kruhu židlí: U se nejprve ujistí, že každé dítě zná barvu svých desek; když poté U vysloví nějakou barvu (a / či ukáže za pomoci desek nebo laminovaného jednobarevného listu), D s příslušnými deskami je zvedne; na konci položí všechny D své desky na jedno místo na zemi/stole</p>	<p><i>U: Jaká barva je na tvých deskách?</i> <i>D: BARVA.</i> <i>U: Modrá! Červená! Zelená! ...</i></p>	<p>SZ: desky; červená, zelená, žlutá, hnědá, oranžová, světlemodrá, tmavomodrá, fialová, růžová, černá, bílá; G: tázací zájm. <i>jaká</i>; deixe / přivlastňovací zájmeno <i>tvůj</i>; IKV: otázka učitele – odpověď dítěte</p>
<p>Rozdání domácího úkolu BARVY</p>	<p>Rozdání DÚ: prac. list „Barvy“; DÚ dětem vysvětlit a PL společně projít; každé D požádá o jeden PL a vloží ho do desek</p>	<p><i>U: Jaké barvy tu vidíte? Jaká je to barva?</i> <i>D/sbor: BARVA</i> <i>U: A co vidíte tady? Co je to?</i> <i>D/sbor: ZVÍŘE/PŘEDMĚT.</i> <i>U: Kdo chce takový pracovní list?</i> <i>D: Já chci prosím list.</i> <i>U: Výborně. Prosím.</i> <i>D: Děkuji.</i></p>	<p>SZ: černá, bílá, červená, oranžová, žlutá, hnědá, růžová, modrá, zelená, fialová,; kůň, vejce, beruška, ryba, citron, medvěd, prase, auto, žába, hroznové víno, motýl G: otázky s <i>jaké, co, kdo</i> IKV: pojmenování; otázka učitele – odpověď dítěte; prosba</p>
<p>Závěrečná píseň</p>	<p>Píseň na rozloučenou „Jede, jede mašinka“ (dlouhá verze) Varianta: D si vytáhnou čísla (obrázkové karty KIKUS) jako jízdenky. Tím se automaticky určí jejich pořadí. Když vlak zastaví, U jízdenky opět vybere.</p>	<p><i>D: Já jsem první.</i> <i>D: Já jsem druhá/y ...</i> <i>U: Kam chceš jet?</i> <i>D: Do své třídy. / Do Itálie. / Do kina.</i> <i>Text písně:</i> <i>Jede, jede mašinka, mává JMÉNO z okénka, do ZEMĚ / na MÍSTO veze se, jede po louce, po lese. Pojed' s námi, zapoj se.</i> <i>Kam chceš jet?</i></p>	<p>SZ/G: řadové číslovky; otázka s <i>kam</i>; předložka <i>do, na</i></p>

Příklad další pokročilejší lekce

Protokol dokumentuje obsah 90minutové lekce. Proto má poměrně hodně částí. Je samozřejmě možné některé části vynechat.

Místo konání / kurz: Mnichov, Německo		Vedoucí kurzu: Edgardis Garlin	Přisedící: tři hosté
Lekce č.:	Datum:	Téma: SLOVESA / JÍDLO	
Materiály: Černobílé obrázkové kartičky KIKUS „Jídlo“, prezenční listina, přehrávač CD, CD KIKUS Guten Morgen, kouzelný pytel, Mimi a Momo, malá housenka a velká housenka, motýl, kouzelný ubrousek, obrázkové karty KIKUS „Jídlo“, velké zalaminované puntíky k rodům, podnos, talíř, nůž.			
Část	Formy práce/hry	Jazykové vyjádření <i>U = učitel/ka</i> <i>D = dítě/děti</i>	Slovní zásoba (SZ) Gramatika (G) Interakční komunikační vzorec (IKV)
Představení zúčastněných	Představíme se hostům	<i>U/D: Jmenuji se JMÉNO a je mi VĚK let.</i>	G: cvičení frází IKV: představování
Docházka	Zjištění prezenze hrou „Já jsem tady ...“	<i>U/D: Já jsem tady. A ty jsi tady. Je tady taky JMÉNO?</i>	SZ: jména G: deixe / osobní zájmena <i>já, ty</i> ; přirozený rod; časování slovesa <i>být</i> v přítomném čase <i>jsem/jsi/je</i> IKV: zjištění prezenze; jednoduchá výpověď; otázka–odpověď
Počítání	Počítání se vstáváním a sedáním; počítání v jazycích přítomných dětí, např. vietnamsky/rusky/... (názorné zapojení prstů)	<i>U: Kolik nás tady dnes je?</i> <i>D: ČÍSLO</i>	SZ: číslovky 1–10 G: otázka s <i>kolik</i> IKV: počítání
Píseň	Poslech písně „Ich strecke mich“ (volný překlad: „Protáhnu se ráno“) na CD a zpěv	<i>D/sbor:</i> <i>Protáhnů se ráno, (2x)</i> <i>pak vyčistím si zuby,</i> <i>umyju se, umyju,</i> <i>moc dobře, moc dobře.</i> <i>Obléknů se v poklidu,</i> <i>botičky si zavážu,</i> <i>učesu se, upravím,</i> <i>nechci být rozcuchaným.</i> <i>Na snídani si pochutnám,</i> <i>pak na KIKUS pospíchám.</i> (překlad textu)	SZ: <i>protáhnout se, ráno, vyčistit si zuby, umýt se, moc, dobrý, obléknout se, v, poklid, zavázat, botičky, učesat se, upravit (se), rozcuchaný, na, snídane, pochutnat si, pak, pospíchat</i> G: reflexivní slovesa v 1. os. j. č. (další viz kapitola „Práce s písněmi v lekcích KIKUS“) IKV: vyprávění, výčet/vyjmenování
Kouzelný pytel	Kouzelný pytel: Mimi, Momo, housenka, potraviny (skutečné)	<i>U/D: Co je uvnitř?</i> <i>D: PŘEDMĚT.</i>	G: otázka s <i>co</i> IKV: hádání (otázka–odpověď)

	1. Nechat D ohmatat pytel a hádat (podat pytel všem po řadě)		
	2. Pytel položit doprostřed a vyslovit velké zařikadlo	<i>D/sbor: Napravo i nalevo, aby kouzlo sedělo, nahore i dole, zatočím se v kole, čáry máry fuk!</i>	G: příslovce místa <i>nahore/dole/vepředu/ vzadu...</i>
Mimi a Momo	3. Vyndat Mimi a Momo a pozdravit	<i>U: Dobrý den, děti! D/sbor: Dobrý den, Mimi/Momo!</i>	IKV: pozdrav
Nenasytná housenka	4. Mimi a Momo připomenou příběh čtený minulý týden a zavolají malou housenku	<i>U-D-sbor: Děti, víte ještě, jakou knížku jsme četli naposledy? Knižku o malé nenasytné housence. A víte co? Housenka je dnes tady! Víte ještě, jak byla ta pohádka o housence?</i> <i>V pondělí sežrala housenka jedno jablko. Ale stále měla hlad. V úterý sežrala ... A teď se podíváme, co sežrala v sobotu.</i>	SZ: <i>nenasytná, housenka, dny v týdnu: pondělí-sobota; číslovky 1–5; jablko, hrušky, švestky, jahody, pomeranče, hlad, příslovce stále</i> G: minulý čas sežrat a mít ve 3. os. j. č., předložka v, tvorba množ. čísla IKV: vyprávění/převyprávění, výčet/vyjmenování
Ovoce / zelenina	5. D vytáhnou z kouzelného pytle potraviny a pojmenují je	<i>U: Co je to? D: POTRAVINA.</i>	SZ: <i>jablko, banán, hruška, švestka, citron, pomeranč, rajče, mrkev</i>
Nenasytná housenka	6. Příběh se vypráví následujícím způsobem dále: D si housenku po řadě podávají. Housenka sežere vždy kus ovoce/zeleniny, který si D vytáhlo z pytle a má v ruce (U hodně podporuje D)	<i>U: V sobotu sežrala housenka citron. Ale stále měla hlad. D: Sežrala POTRAVINA. Sbor: Ale stále měla hlad...</i>	SZ: <i>sobota</i> , viz výše G: viz výše
	7. Malou housenku vyměnit za velkou housenku a položit do kukly (kouzelného šátku); při příležitosti vyměnit tajně housenku za motýla		
Ovoce / zelenina Přirazení puntíků	8. Puntíky jako symboly gram. rodů (zalamované ve	<i>U: Podívejte, znovu jsem přinesla naše puntíky pro ten-ta-to. Modrý je ten,</i>	SZ: ukazovací zájmena <i>ten, ta, to</i> G: určení gramatického

podle gramatických rodů	formátu A4 na podnosu). Nechat vícekrát přiřadit slovně <i>ten, ta, to</i> k patřičnému barevnému puntíku. (Pozn.: Při seznámení D s puntíky gram. rodů je vhodné zavést nejprve puntík modrý a červený, v jedné z dalších lekcí zelený.)	<i>červený je ta a zelená je to.</i>	rodu pomocí ukazovacích zájmen
	9. Potraviny vytažené z kouzelného pytle přiřadit k puntíkům značícím gramatický rod; oznámit D, že společně nakonec ovoce a zeleninu sníme.	<i>U: Jak se jmenuje to, co mám? D: Citron. U: Říkáme ten citron nebo ta citron? D: Ten citron. U: Správně. Citron položíme na modrý puntík. A co máš ty? D: Švestku. U: Ano. Říkáme ten švestka nebo ta švestka? D: Ta švestka. U: Švestku položíme na červený puntík. ...</i>	<i>SZ: jablko, banán, hruška, švestka, citron, pomeranč, rajče, mrkev G: určení gramatického rodu pomocí ukazovacích zájmen ten, ta, to IKV: hádání; řešení úkolu</i>
	10. Potraviny (nechat) nakrájet a později sníst		
Obrázkové karty „Jídlo“	Prohlédnout si obrázkové karty KIKUS „Jídlo“ , které U předtím schoval/a pod kouzelný ubrousek.	<i>U: Co vidíš? D: Vidím POTRAVINU.</i>	<i>SZ: (opakování) ananas, jahoda, kiwi, víno, paprika, kukuřice, brambora, okurka, česnek, cibule, salám, dort, chleba, vajíčko, sýr G: otázka s co s nevyjádřeným podmětem; časování slovesa vidět; 4. p. podstatných jmen IKV: otázka–odpověď; pojmenování</i>
Domácí úkol	Rozdat DÚ: černobílé obrázkové kartičky „Jídlo“	<i>U: Podívejte se, Mimi a Momo namalovali všechno, co housenka sežrala. Chcete jim to pomoci vybarvit? D: Ano. U: Kdo chce list? D: Já chci prosím list.</i>	<i>G: deixe / osobní zájmeno já; způsobové sloveso chtít, 4. p. podstatného jména list IKV: prosba</i>

Závěrečná píseň	Píseň „ Jede, jede mašinka “ (dlouhá verze)	<i>U: JMÉNO, kam chceš jet?</i> <i>D: Do své třídy / do Itálie / k mámě (apod.)</i> <i>Sborem: Jede, jede ...</i>	G: otázka s <i>kam</i> ; komplexní výroky/vyjádření; předložka <i>do, na, k</i> ; IKV: otázka–odpověď
------------------------	---	---	---

Když se člověk nově seznamuje s problematikou jazykové podpory, narazí v plánování pravděpodobně na oblasti, které mu půjdou snadno od ruky a na jiné, které pro něj budou obtížnější. Strukturování průběhu hodiny je pravděpodobně ten nejmenší problém. Pedagogové mají jistě spoustu materiálů a nápadů na hry, ale v oblasti gramatiky a interakčních komunikačních vzorců se možná necítí tak jistí. V tom případě mohou nahlédnout do kapitoly 7 „Co se má dítě naučit v rámci jazykové podpory?“. Naproti tomu učitelé cizích jazyků nebudou mít nejspíš problém s posledním sloupcem protokolu (slovní zásoba, gramatika, interakční komunikační vzorce), ale bude pro ně za určitých okolností obtížné vydat se na úroveň čistě ústního a hravého zprostředkování jazyka. Všechno se lze naučit! Důležité je nepropadnout perfekcionismu.

Nemáme-li v případě gramatiky ihned po ruce odborné termíny, můžeme místo pojmu „předložky“ jednotlivé předložky prostě vyjmenovat „*na, pod, v, ...*“. V této oblasti nejde vůbec o kompletní analýzu jazykových vyjádření, nýbrž jednoduše o to, na co se v průběhu lekce chceme zaměřit.

Máme-li jen omezený repertoár her, knih a nápadů, pak jej lze obměňovat (vytvářet varianty her apod.). Děti opakování milují, líbí se jim, když znovu poznají známou strukturu. Vaším úkolem však je, aby jazyková podpora neztratila své „kouzlo“.

V centru dění stojí dítě, jeho a učitelovo potěšení z výuky, nadšení pro jazyk/y a radost z jazykové podpory samotné. K tomuto cíli vede uplatnění několika zásad pro jazykovou podporu podle metody KIKUS, které podrobněji uvádíme v následující kapitole.

6. Zásady jazykové podpory podle metody KIKUS

Chceme-li si ujasnit, co je pro vedení dobré jazykové podpory důležité, musíme se dokázat vžít do situace dětí v naší skupině. K tomu si udělejme pomyslný výlet do Číny:

Pohybujeme se v prostředí, v němž se mluví jen čínsky. Možná už rozumíme pár výrazům, těm nejdůležitějším, ale většinu „odhadujeme“ podle situace. Písemná vyjádření nám nepomůžou, protože ještě nedokážeme přečíst čínské znaky.

Při učení jazyka jsme tedy zprvu odkázáni výlučně na ústní vyjádření okolí. Ale lidé kolem nás mluví tak rychle, že v jejich řeči nedokážeme rozeznat předěly mezi slovy, žádnou strukturu. Jsme mimořádně vděční, když je někdo tak milý, že mluví trochu pomaleji a zřetelněji. A ještě vděčnější jsme, když si někdo udělá čas a něco nám o čínštině poví.

Pokud se vůbec odvážíme něco říct, tak lidé vlídně pokývují – i když nám zjevně nerozuměli, neboť jejich reakce nejsou přiměřené. Nikdo nás neopraví, nikdo nám neukáže, jak to je správně – ze zdvořilosti.

Po hodině v takovém prostředí neustále prosyceném jazykem (např. v předškolním zařízení či ve škole), jsme unaveni, velice unaveni. A vypneme. Teprve příští den to zkusíme znovu. Pokud narazíme na někoho, kdo mluví česky, vrhneme se na něj plni touhy po komunikaci v našem jazyce. A mluvíme a mluvíme a mluvíme. Snad kolem nepůjde nikdo, kdo nám řekne: „Zde se smí mluvit jen čínsky!“

Kdo se v takové situaci někdy ocitl, dokáže si představit, jak se v našich zařízeních děti s odlišným mateřským jazykem asi cítí. A i když už hodně rozumí a dokážou leccos říct, je to pro ně velice namáhavé. (Zkuste si popsany scénář představit znovu třeba při výletu do Anglie.)

Tyto děti si s sebou možná nesou spoustu zakořeněných chyb, komolí jazyk, protože ještě nikdy úplně zřetelně neslyšely, jak se to či ono řekne správně. A my, jejich posluchači, se je ostýcháme opravit, protože to je už i v tomto věku „jaksi nepříjemné“. I když doufáme, že se děti naučí jazyk „jen tak mimochodem“, máme pocit, že bychom pro ně vlastně měli udělat víc, že bychom je měli „opravdu podporovat / pomoci jim se rozvíjet“.

Následující zásady se vztahují na jazykovou podporu podle metody KIKUS, avšak zčásti se přirozeně používají i v jiných metodách. Připomeňme si znovu tři výše zmiňované pilíře metody, které by na sebe v ideálním případě měly navazovat a osvojování jazyka dítětem tak rovnoměrně „podpírat“:

1. cílená jazyková podpora v malé skupině (kurz KIKUS),
2. použití jazykových kompetencí získaných v kurzu KIKUS v rámci každodenní docházky do předškolního zařízení, jakož i jejich opakování a prohlubování,
3. spolupráce s rodiči, aby se paralelně s češtinou zachovával mateřský jazyk dítěte a byl podporován jeho další rozvoj.

V následující pasáži budu mluvit v první řadě o **cílené jazykové podpoře dětí v malé skupině**. Mnohé zásady by měly – a v průběhu času také budou – automaticky vplývat do práce s celou skupinou.

Vytvořit specifickou učební situaci

Specifická jazyková podpora v předškolním a mladším školním věku potřebuje chráněný prostor. Všechny děti by měly „být na jedné lodi“, všechny potřebují podporu v procesu učení se jazyku. V situaci, kdy jsou vedle sebe děti hovořící již velmi dobře česky a ty, které mluvit ještě vůbec nedovedou, se nerovnost spíše prohlubuje než zmenšuje. Když chyby, které opravujeme, dělají všichni a nebo když všichni ještě neznají spoustu slov, která se musí naučit, pak to není trapné, ale jednoduše to k učení patří.

Učení s radostí a beze strachu

Děti ve věku mezi třemi a deseti lety se rozhodně nesnaží naučit nějaký jazyk proto, že vědí, že na tom možná závisí jejich další osobní kariéra – ve škole i v životě. Jediné, co v tomto věku platí, je motivace. Úkolem pedagoga je vytvořit v kurzu příjemnou atmosféru beze strachu, v níž se děti dobře cítí a mohou se učit s radostí. Nejlépe tak, že se staneme „jazykovým kouzelníkem“. Probudte v dětech motivaci situacemi, které jsou pro ně napínivé.

Každé dítě přijde na řadu

Důležité pravidlo při jazykové podpoře zní: Každé dítě přijde na řadu. Dbejte na něj od prvního dne. Ukažte dětem hned od začátku, že při každé dílčí části hodiny smí a má mluvit každý. Budete tak vyrovnávat poměr mezi těmi, co mají a chtějí vždycky něco říct, a těmi, co se raději drží v pozadí. Začněte kolečko pokud možno u sebe sama (předvádění místo vysvětlování!) a pak pokračujte u dítěte, které je jazykově už relativně daleko. Vznikne tak automaticky více jazykových vzorů (opakování!) pro děti, které jsou jazykově slabší. Mají-li děti v ruce něco, co mají předat s jistým slovním vyjádřením dál, je relativně snadné zachovat si přehled, i když se nepostupuje přesně popořadě. Pokud žádnou takovou pomůcku nemáte, je nejvhodnější postupovat podle principu jeden po druhém v užším slova smyslu: na řadu přijde vždy další dítě. Dbejte přitom na pravidelnou změnu směru a začněte pokaždé u jiného dítěte.

Prostor pro mateřské jazyky dětí a jejich podpora

Náš jazyk, resp. naše jazyky jsou bezprostředně spjaté s naší identitou, s naším pozitivním vnímáním sebe sama, s naším myšlením a s naším cítěním. Jazyk chápeme pomocí světa a svět pomocí jazyka. Když se učíme druhou nebo třetí řeč, vždy nám při tom pomáhají znalosti nabyté z naší mateřštiny. Není důvod pro to, abychom někomu zakazovali mluvit určitým jazykem.

Někdy je však vhodné uvažovat o formách jazykového vyloučení ze společnosti a vypracovat pravidla vzájemného respektování: Měli bychom dětem vysvětlit, proč je v jistých situacích smysluplné hovořit v jazyce, kterému rozumí všichni, aby se nikdo nemusel cítit vyloučený.

Pokud někomu zakážeme mluvit jeho mateřštinou, může to snadno vést k protikladu toho, čeho jsme chtěli dosáhnout. Takový člověk by si pak mohl vytvořit k češtině odpor, cítit se se svým jazykem odmítnutý. I proto jazyková podpora podle metody KIKUS aktivně zapojuje mateřské jazyky dětí.

Učit se (pokud možno) všemi smysly

Takové konstatování není pro pedagogy nic nového, přesto bychom měli tuto zásadu při jazykové výuce opětovně promýšlet. Jak dosáhnou toho, aby děti jazyk slyšely, viděly, vnímaly čichem i hmatem, aby jej mohly procítit? To je i pro zkušené pedagogy pokaždé nová výzva.

Jazyk musí být spojen s určitým jednáním a vždy sledovat konkrétní účel

Jazyk nestojí v reálném životě nikdy osamoceně, vždy slouží k dosažení určitého cíle. Je nástrojem na vyjádření žádostí, otázek, odpovědí, návodů apod. Děti se učí mateřský jazyk vždy v souvislosti s nějakým jednáním. Osvojují si především interakční komunikační vzorce, které se postupně „plní“ různými jazykovými prostředky (konkrétními vyjádřeními) a rovněž obměňují. Na to bychom měli brát zřetel i při výuce druhého, resp. cizího jazyka. Jednáním při tom může být také hra, neboť i hraní je reálné. Hlavní je, aby jazyková podpora nesklouzla ke drilu.

Vnitřní diferenciaci: S každým dítětem pracovat od úrovně, na níž se nachází

U oblasti jazykové podpory neexistují homogenní skupiny. Už jen proto ne, že lidé jsou individuality, i pokud jde o jazyk a jazykový projev. Pro některé lidi je jazyk čistě prostředkem k dosažení nějakého cíle, pak ho používají vyloženě účelově – ani slovo navíc. Pro extrémně komunikativní typy je jazyk naopak smyslem života. A mezitím existuje spousta dalších typů. Naše úloha při jazykové podpoře spočívá v tom, abychom s dětmi pracovali od úrovně, na níž se právě nacházejí. Ty „němé“ motivujeme láskyplně a s respektem stále znovu, až po mnoha lekcích snad konečně řeknou první slůvko; ty, co rády mluví hodně doširoka s již vžitými chybami, se snažíme usměrnit, abychom je motivovali k pomalejšímu a zřetelnějšímu projevu; jazykově slabším dětem nabízíme vyjádření po částech (např. po jednotlivých slovech); jazykově zdatnější necháváme vyprávět příběhy. K tomu je zapotřebí, aby měl pedagog sám vysoké jazykové povědomí.

Používat standardní formu mluveného jazyka

V českém prostředí existuje řada regionálních odlišností a jazykových zabarvení. Je to prostě tak a je to i dobře. S ohledem na školní vzdělávání a zvládnutí písemného jazykového projevu je však především důležité, aby dítě ovládalo spisovnou podobu mluveného jazyka. Mějte na paměti, že děti, které jazykově podporujeme, se většinou musí naučit ještě další jazyk, totiž svoji mateřštinu. Když se v jazykové podpoře rozhodnete pro spisovný jazyk, usnadníte jim cestu k dosažení rovných příležitostí. Mluvená podoba jazyka (hovorová čeština) není vždy totožná s jeho podobou písemnou. Např. se obvykle říká: *Oni se to doví. / To je hezkej pejsek*. Ale píše se: *Oni se to dozví / To je hezký pejsek*.

Mluvit pomalu, jasně a zřetelně

Když dítě cizímu jazyku ještě nerozumí, je velmi důležité, abychom se na to my jako jejich komunikační protějšek naladili. Musíme mluvit pomaleji než obvykle, vyslovovat jasně a zřetelně. Vyhýbejme se složitým větným konstrukcím, dejme přednost jednodušším vyjádřením. V žádném případě však nelze jazyk komolit a používat nesprávné zjednodušené větné konstrukce s infinitivy a hesly.

Užívat oční a tělesný kontakt

Zásadně je smysluplné komunikovat s dětmi ve výši jejich očí a přitom s nimi navázat v laskavé formě i tělesný kontakt (např. lehkým dotekem na paži / na rameni). Je to nejlepší forma, jak si zajistit jejich pozornost a usnadňuje to komunikaci. Dítě tak má rovněž možnost vidět nám dobře na ústa. To je důležité pro správnou artikulaci, např. aby bylo vůbec schopno zjistit rozdíl při vyslovování hlásek *m-n*.

Používat mimiku a gestiku

Při zprostředkování jazyka nelze nikdy pracovat bez mimiky a gestiky. Vlídnou mimikou a gestikou se navozuje důvěra, pocit bezpečí i zjevná ochota komunikovat.

Pomocí mimiky lze rychle „vysvětlit“, že je něco nebo někdo *veselý, smutný, vzteklý, vážný* nebo *ustrášený*. I jiná přídavná jména (např. *velký* a *malý*) nebo podstatná jména (např. *míč, dům*), číslovky (prsty 1–10) a přirozeně mnoho sloves (např. *číst, jíst*) lze představit prostřednictvím mimiky a gest. Na všechno lze ukázat nebo se určitých věcí dotknout (např. částí těla), abychom objasnili, o čem se mluví.

Obzvláště chci upozornit na předvádění předložek (autor metody mi bohužel není znám), které je pro děti velkou pomocí a je i zábavné. Plochou dlaň si položíme při znázornění předložky

- *nad* – nad hlavu
- *pod* – pod bradu
- *na* – na hlavu
- *před* – před obličej
- *za* – za hlavu
- *vedle* – na tvář
- *mezi* – obě ploché dlaně na tváře
- *v* – ukazováčkem jedné ruky ukážeme do otevřených úst

Využívat intonaci a hru s hlasem

Práce s hlasem má podobný význam jako použití mimiky a gestiky. Vlídny hlas vzbuzuje důvěru – to je při práci s dětmi ten nejdůležitější prvek.

Na druhé straně však můžeme pomocí našeho hlasu „vytvářet“ i něco jiného: napětí. To je pro jazykovou podporu dětí druhá nejdůležitější věc. Pomocí dobře zvolené intonace se každý sáček stává kouzelným pytlek, každá sebemenší drobnost velkým dobrodružstvím. Když necháme děti zopakovat nějaké obtížné slovo sborem pětkrát za sebou, začnou se nudit. Ale když ho necháme vyslovit jednou co nejhlasitěji, pak docela tiše, pak jako miminko a pak jako nějaký robot, budou je s největší radostí opakovat. Pro někoho není snadné pracovat takto s hlasem, ale ze zkušenosti víme: Dá se to naučit!

Děti co nejdříve v roli mluvčího

Pojmy mluvčí a posluchač jsme krátce představili už v kapitole 3. Mluvčí se od posluchače liší v první řadě tím, že iniciuje dialog, a tím sleduje určitý účel. Posluchač reaguje – přirozeně také jazykově. V roli pedagoga máme sklon k tomu jednat stále v roli mluvčího. Role dětí pak spočívá

v reakci na naše podněty. Měli bychom se však snažit, aby se děti co nejrychleji dostávaly i do role mluvčího.

Příklad: Sedíme v kruhu s kouzelným pytlíkem. Pedagog jde od jednoho dítěte k druhému a každého se ptá: *Co je dnes v kouzelném pytlíku?* Děti odpovídají, většinou jednoslovně, někdy i dvěma slovy (např. *auto* nebo *nějaká kniha*). Když celý kruh obejde, je zjevné, že nejvíc mluvil právě pedagog. Jeho odborné vedení spočívá nyní v tom, aby roli mluvčího dokázal předat dětem. Pomáhá při tom princip „popořadě“. Jakmile první dítě odpoví, předá mu pedagog pytel a s ním i roli mluvčího. Toto dítě se zeptá dalšího dítěte po své pravici či levici: *Co je dnes v kouzelném pytlíku?*, nechá ho pytel osahat, počká na odpověď a poté mu pytel předá. Učební efekt je pak nejen v odpovědích dětí, ale i ve verbalizaci komplexního vyjádření *Co je dnes v kouzelném pytlíku?*

Druhý příklad: Představování v kruhu. Když chcete děti naučit, jak se mají představit, například celou větou *Jmenuju se Simon a je mi pět let*, nesmíte se jich ptát na jméno a věk. Dostanete totiž pouze jednoslovnou odpověď (*Jak se jmenuješ? – Simon. / A kolik ti je let? – Pět.*). To je z jazykového hlediska přirozené; stejně bychom v takové situaci odpověděli i my jako kompetentní mluvčí. Alternativou je, když navodíte vzájemné představování dětí v kruhu tím, že se představíte sami. Následně se zeptáte prvního dítěte: *A ty?* Dítě pak automaticky použije celé komplexní vyjádření, protože to je v této situaci přiměřené a smysluplné. Je samozřejmě možné, že z důvodu nízké jazykové úrovně nezvládne dítě celé vyjádření ještě samo. V tom případě mu rychle pomůžeme.

Proč je důležité uvést děti do role mluvčího? Některé děti si totiž vytvoří vnitřní zábrany, když nejsou samy jazykově aktivní. Tato překážka se s rostoucími pasivními znalostmi stále zvětšuje, nikoliv naopak, jak bychom čekali. (K tomu dochází např. i u dětí, které vyrůstají ve vícejazyčné rodině.) Čím dříve začnou mluvit samy, tím rychleji tuto potenciální bariéru překonají.

Jazykovou pomoc poskytovat rychle

Pokud na dítě přijde řada a ono nic neřekne, je to většinou proto, že se neumí v dané situaci jazykově vyjádřit. Jen ve výjimečných případech to je tím, že nic říct nechce a nebo potřebuje k vyjádření ještě víc času. V takové chvíli je úkolem pedagoga, aby mu co nejrychleji poskytl jazykovou pomoc, přičemž platí: raději příliš brzo než příliš pozdě. Nikdy děti nenechávejte bezradné a bez pomoci, když něco nedokážou říct. Jednoduše dítěti očekávané vyjádření předříkejte, a když je to nutné, tak „ho rozkouskujte“. Poznámky typu „O tom jsme přece mluvili včera“ nebo „To přece víš, určitě si vzpomeneš“ jazykovou podporou nejsou. Pomyslete na to, o kolika věcech se včera mluvilo a kolik se tyto děti musí naučit. Vciťte se do dítěte, buďte empatičtí.

Děti jsou za poskytnutí jazykové pomoci vděčné. V průběhu času pedagogovi samy od sebe očním kontaktem signalizují, že potřebují pomoc. Všimněte si toho! V celé skupině se děti cíleně obracejí na osoby, které znají z práce v kurzu a o nichž vědí, že jim rozumí. Stanete se pro ně „jazykovými specialisty“.

Chválit – chválit – chválit!

Chválení napomáhá učení. Pochvala je příjemná. Pochvala motivuje. Pochvala vybízí k dalšímu kroku. Ve chválení „inflation“ neexistuje. (S výjimkou mechanicky vyslovených pochval bez

skutečné pozornosti.) Chválení těší. Chvalte děti, které vám jsou svěřeny, především za jejich jazyková vyjádření: „To jsi řekl pěkně!“ Děti se tak samy zaměří na své mluvení a všimají si toho u ostatních. Snaží se o dobrou výslovnost a správnost svých vyjádření.

Od pasivních znalostí ke znalostem aktivním

Znalosti jsou vždy nejdříve pasivní, až pak je možné jejich aktivní užití. To platí i o jazyku. Každý člověk zásadně rozumí víc, než dokáže říct. Při zavádění nových slov nebo nových výrazů to znamená, že pedagog je nejdříve použije opakovaně, přičemž opakování může probíhat různým způsobem. Teprve ve druhém kroku se k části pasivní přidává část aktivní. Nejdříve většinou ještě poněkud „prkenné“ vyslovení slova (vyjádření). Než nově získaný jazykový výraz přejde do běžného užití, uplyne většinou nemálo času.

Opakovat – opakovat – opakovat!

Při získávání jazyka není opakování nikdy dost, jak při zavádění nových slov a vyjádření, tak i při jejich aktivním použití, při předávání jazyka i při mluvení dětí samotných. Jak jsme se již zmínili, než přejdou jazykové prvky z pasivních znalostí do znalostí aktivních, než jsou používány s naprostou samozřejmostí, chce to čas. Cestou k tomuto cíli je opakování.

Od jednoduchých vyjádření ke komplexním

Když si děti osvojují svůj mateřský jazyk (nebo jazyky), komunikují zprvu pomocí jednotlivých slov nebo sousloví, jejich projev se stává komplexnějším postupně. Obdobně probíhá i přirozené získávání jazykových kompetencí v druhém a cizím jazyce. V kurzu musíme s dětmi pokaždé začínat tam, kde se v tomto procesu právě nacházejí; jak u jednotlivce, tak i ve skupině se musíme ke komplexnějším výrokům přibližovat prostřednictvím jednoduchých vyjádření. Přitom je třeba dbát na to, abychom toho dětem nepředkládali zbytečně málo, ale zároveň je ani nepřetěžovali.

Používat mnemotechnické pomůcky

Mnemotechnické pomůcky jsou výbornými pomocníky při vzpomínání – čím jednodušší, tím lepší: *BeFeLeMe Pes Se VeZe* – Tuto říkanku zná většina z nás ze školních lavic jako mnemotechnickou pomůcku na zapamatování obojetných souhlásek. Kdo má jako mateřský jazyk češtinu a učí se italsky, ten si pravděpodobně rychle zapamatuje, že *oko* je *occhio*, zní to podobně. Osoby, jejichž mateřským jazykem je turečtina, si dobře pamatují italský výraz *pasta* pro těstoviny, protože ten samý výraz mají ve svém jazyce, i když v turečtině znamená *koláč* (možná proto, že obojí je z mouky). Když si chci vzpomenout na turecký výraz pro *švestku* (*erik*), vybaví se mi moje mnemotechnická pomůcka, věta *Erik jí rád švestky*. Mnemotechnické pomůcky jsou obvykle individuální, avšak někdy je lze použít i pro skupinu. Při výuce jazyka je vhodné vytváření mnemotechnických pomůcek podporovat.

Omezit počet nově zavedených slov

Leckdy se předpokládá, že čím víc slov bude pedagog používat (a děti s nimi seznamovat), tím větší slovní zásobu budou mít. Pokud však postupuje příliš rychle, není tomu tak. Nových výrazů si člověk dokáže najednou zapamatovat jen omezený počet. Pro jazykovou podporu platí

základní pravidlo: Na každé dítě v jedné lekci jedno nové slovo (tj. max. 8 nových slov, která se mají stát součástí aktivní slovní zásoby). Takže i zde opět platí: Méně je více!

To samozřejmě neznamena, že bychom dětskou slovní zásobu neměli kontinuálně rozšiřovat. Děje se to však v průběhu delšího časového úseku – opět argument pro to, abychom s jazykovou podporou začali co nejdříve.

Jasně formulovat výroky

O tomto tématu jsme mluvili již v kapitole 5, v podkapitole „Vedená jazyková cvičení“. Stejně jako u slovní zásoby panuje přesvědčení, že výroky se stejnou funkcí (sledující stejný účel) se mají formulovat pokud možno rozmanitě. To se však rozhodně nevztahuje na ranou fázi osvojování druhého či cizího jazyka – ani u dětí, ani u dospělých. Při prvním kroku je vhodné zavést pouze jedno vyjádření, které bude dítěti užitečné v mnoha dalších situacích. Tak lze například zdvořilé vyjádření „*Chtěl bych, prosím ...*“ použít v různých situacích následovně: *Chtěl bych prosím modré desky. / ... nálepku. / ... tašku. / ... razítko. / ... sklenici vody. / ... jít na záchod. ... k mamince. / ... přestat.* Pokud jako pedagog uvádím tento vzor hned od začátku v různých variantách (např. *Můžu prosím ... / Prosil bych ... / Chci prosím ...*), pak to děti zmate a nevědí, co mají používat. Proto platí, že zprvu je třeba děti seznámit s jedním výrokiem a ten upevnit; teprve pak je možné začít se zaváděním dalších variant. Když při hodině použije dítě jinou variantu samo, je to samozřejmě naprosto v pořádku. Pokud tím však dítě, které je další na řadě, znejistí, je třeba se ihned vrátit k původnímu výroku.

Citlivě opravovat chyby při vedeném jazykovém cvičení

Opravování jazykových chyb je obecně delikátní záležitost. I když každý ví, že kdo se jazyk učí, je na to při osvojování jazyka odkázán, je třeba jasně stanovit, v jakém rámci se smí a má opravovat, tak aby to nebylo nepříjemné. Většina pedagogických odborníků se domnívá, že ideální je korektivní zpětná vazba (parafrázování, doplnění do správné podoby). Příklad: Přijde dítě, ukáže pedagogovi auto a řekne: *To červená auto!* Pedagog zaregistruje chyby ve výroku a zareaguje korektivním tvarem: *Ano, máš červené auto!* To je v běžné komunikaci normální a přiměřené. Přesto nelze předpokládat, že dítě se tak naučí říkat: *Mám červené auto!* K tomu potřebuje jasný jazykový vzor.

Aktivní opravování chyb je zprvu vhodné jen při cílené jazykové podpoře a to ve vedeném jazykovém cvičení, protože zde pro to existuje přiměřený, chráněný rámec. Všechny děti jsou na jedné lodi, všechny dělají chyby a všechny opravujeme. Je to normální. Ovšem i zde je velmi důležité opravovat s velkým citem. Proto bychom měli z repertoáru svých oprav škrtnout slovíčka *ne* a *špatně*.

Když děti posléze získají k „jazykovému specialistovi“ důvěru, akceptují citlivé opravy i ve vhodných situacích během dne.

Výzva k opakování

Co sami jednou vyslovíme, zapomeneme o poznání pomaleji, než to, co jsme jen slyšeli, i když to bylo vícekrát (zkuste si to se jmény cizích prezidentů). Výzva k opakování je přirozeným interakčním komunikačním vzorcem, který se mezi dospělým a dítětem uplatňuje velmi často

v prvních třech letech života dítěte. K tomu uvádíme příklad dialogu mezi dědečkem a jeho zhruba jeden a půlletou vnučkou.

Dítě: Na! (napřáhne k dědečkovi auto)

Dědeček: Auto. Řekni „auto“.

Dítě: To.

Dědeček: Au-to.

Dítě: Auto.

Dědeček: Výborně! Auto.

Podobné dialogy jsou běžné i při výuce cizích jazyků. Rovněž u dětí mezi třemi a deseti lety lze tyto rané interakční komunikační vzorce bez problémů reaktivovat. Když takovou strategii použijete hned v prvních hodinách – chválení je při tom nejdůležitějším prvkem (!) – opakování se zautomatizuje jako u malých dětí. Po nějakém čase už děti nemusíte výslovně vyzývat k opakování; dělají to samy od sebe (imitace).

Je však nutno poukázat ještě na jednu překážku. Děti s jazykovými problémy v jiných oblastech (např. výslovnost, opoždění jazykového vývoje) reagují na vyzvání k opakování někdy velmi citlivě. Proč? Už si uvědomují, že požadovaný výrok nedokážou zopakovat stoprocentně. Buďte v takových případech empatičtí a velkorysí. Chvalte všechnu jejich snahu!

Opakování sborem

Dobrou pomocí je opakování sborem, tedy celou skupinou najednou. Zejména zpočátku to dětem dává pocit jistoty. Mohou si dobře vyzkoušet, jak jim to jde, a nikdo je při tom nevnímá přímo. Ani zde nezapomínejme na pochvalu. Individuální zopakování je pak mnohem snazší. Mluvení ve sboru lze zařadit kdykoliv mezi individuální projevy dětí, zapojíme tak všechny. Můžeme jej spojit s vytleskáváním slabik a dle libosti obměňovat: hlasitě, tiše, hlubokým hlasem, vysokým, jako robot atd.

Rozkládání výroků

Je-li některý výraz či komplexní výrok pro dítě příliš dlouhý, měli bychom ho rozdělit na takové menší části, které dokáže vyslovit: na slovní vazby, jednotlivá slova nebo dokonce na slabiky. Příklad: výrok *Chtěla bych prosím tuto tašku* lze rozdělit následujícím způsobem. Dítě pak opakuje vždy jen po jednotlivých částech:

Chtěla bych – prosím – tuto tašku.

Chtěla – bych – prosím – tuto – tašku.

Chtě-la – bych – pro-sím – tu-to – taš-ku.

Každý, kdo se někdy učil cizí jazyk, ví, že to není nepříjemné, naopak to pomáhá. Je však třeba dbát na to, aby se při tom neztratila funkčnost výrazu. I zde je ze strany pedagoga na místě vysoká míra citlivosti.

7. Co se má dítě naučit v rámci jazykové podpory?

Co se má dítě jazykovou podporou v češtině naučit?

Když si položíme tuto otázku, napadne každého většinou nejprve slovní zásoba. Dítě se má naučit konkrétně pojmenovat věci, předměty denní potřeby počínaje např. *umyvadlem* až k diferenciaci např. *strom – křoví – keř*.

Pak většinou zazní poznámka, že děti, a to všechny, dnes už takřka nemluví v „celých, správných“ větách. Když se je to snažíme naučit, rychle se ukáže, že to je mnohem obtížnější než budování slovní zásoby.

Ale jazyk je ještě mnohem, mnohem víc. Proto se děti, které v jazyce podporujeme, musí i mnohem víc naučit. Pokusím se o vyjasnění otázky: „Co se má dítě v rámci jazykové podpory naučit?“ Abych na ni mohla odpovědět, je nejprve nutno zabývat se tím, co všechno vlastně je součástí jazyka a co se kdy děti učí. Pak podrobněji popíšu, jak to je s interakčními komunikačními vzorci, o nichž jsem se zmínila úvodem. V závěru se budu věnovat oblasti slovní zásoby a gramatiky i otázce, co by se v této oblasti mělo zvládnout před nástupem do školy.

Jazyk, osvojování mateřského jazyka a vícejazyčnost

Co je vlastně jazyk? Co ho tvoří? K čemu ho potřebujeme?

V běžných slovnících se v současnosti objevují dvě užití pojmu „jazyk“ se dvěma úzce propojenými významy. *Jazyk* (jako systém, bez množného čísla) a *jazyk* (jako jeden z mnoha). Jazyk je jedním z nejdůležitějších prvků sociální komunikace mezi lidmi. Čím lépe je odmalíčka budován, tím diferencovaněji se člověk dokáže vyjádřit. Jazyk se realizuje akusticky, a to zvukovými vlnami (řetězci hlásek), nebo vizuálně-prostorově (znaková řeč) a písmem (psaná podoba). Jazyk zahrnuje slovní zásobu, která obsahuje informace nesoucí význam (sémantické informace), a gramatiku, která uvádí slova do vzájemných vztahů. Pro pragmatiku je jazyk účelově orientovaným a mentálně zakotveným systémem jednání.

Tuto zde již naznačenou **komplexnost jazyka** a její integrální součásti se pokusil Wolfgang Wendlandt (viz Seznam literatury) znázornit v podobě „stromu jazyka“. V něm symbolicky zachytil, co je významné pro jazyk a jeho osvojování v dětském věku. Na řeč pohlíží jako na výsledek pozitivního souhrnného vývoje.

Úrodnou „půdu“, na které se jazyku a řeči může dařit, tvoří okolní svět, kultura a společnost, v níž dítě vyrůstá. Ke „kořenům“ stromu vyvíjejícím se v této půdě patří křik, žvatlání, naslouchání, zrakové a hmatové vnímání, hrubá a jemná motorika, sociálně-emocionální vývoj, duševní rozvoj stejně jako zrání mozku. Všechny tyto faktory musí v jedinci společně pozitivně působit (senzomotorická integrace), aby se jazyk mohl rozvíjet na zdravém základě.

Dále je zapotřebí „vody“ a „světla“, tj. komunikace s vnějším světem, intenzivní jazykové interakce s osobami z blízkého okolí spojené s láskou, lidským teplem a přijetím. I tyto faktory jsou pro osvojování jazyka nezbytné.

Ze všech těchto vnitřních a vnějších podnětů si dítě vyvíjí své jazykové porozumění a radost z mluvení („kmen stromu“). „Korunu stromu“ pak Wendlandt představuje jako to, co vytváří

aktivní užívání jazyka v širším slova smyslu: artikulace, slovní zásoba a gramatika. Vrcholem „koruny stromu“ je osvojení psaného jazyka.

I když symbol jazykového stromu nezachycuje všechny aspekty osvojování jazyka do detailu – což také dozajista nebylo úmyslem – ukazuje tento obraz velmi názorně, co všechno patří k rozvoji jazyka, který vyrůstá na dobrých základech. Symbol stromu kromě toho zachycuje i tu skutečnost, že učení se jazyku je celoživotním procesem, který začíná – nejpozději – narozením a končí až smrtí člověka.

Během tohoto procesu probíhají **specifické fáze**, v nichž se určité jazykové aspekty obzvlášť intenzivně vyvíjejí a – především (!) – cvičí. To platí stejně pro děti vyrůstající jednojazyčně i vícejazyčně. Pro krátké představení těchto fází použijí Wendladtovu jazykovou pyramidu, knihu Triarchi-Herrmanna a své vlastní vědecké studie (viz Seznam literatury). Přitom je samozřejmě třeba brát v potaz tu skutečnost, že osvojování jazyka je rovněž individuální proces; proto údaje o věku platí jen orientačně, nikoliv absolutně.

V prvním roce života se dítě věnuje velmi intenzivně svým artikulačním a hlasovým orgánům. Produkuje, zkouší a stále znovu opakuje všechny možné – a pro dospělého mluvčího nemožné – zvuky v nejrůznějších tóninách. Tyto zvuky mohou náležet ke všem jazykům světa; teprve postupně se dítě soustředí na takové zvuky, které vnímá ve svém okolí. Tato fáze je velmi důležitá pro podporu vícejazyčnosti v artikulační oblasti.

Zásadní je v této fázi rovněž interakce dítěte s jeho blízkými osobami. Mezi nimi se rozvíjí systém ze zvuků, vnímání, interpretací a reakcí. Vznikají – zprvu ještě velmi specifické – komunikační struktury. Ve věku zhruba 6 měsíců už dítě ví, jak v zásadě funguje dialog (střídání role mluvčího a posluchače): Jeden mluví a druhý naslouchá; pak obráceně.

Nyní následuje fáze zdvojování slabik (*ba-ba, de-de, me-me*). Předpokladem pro tuto aktivitu je vědomé produkování zvuků. A schopnost zdvojování je zase předpokladem pro tvorbu slov.

Právě v této fázi má imitace velký význam. Imitace není – na rozdíl od běžného názoru – jednostranný, nýbrž obousměrný (reciproční) proces: zejména v prvních měsících života (fáze žvatlání) imitují dospělí zprvu velmi intenzivně dětské zvuky. Tím dítěti v podstatě předvádějí, jak se imituje. Teprve v druhém kroku začínají děti napodobovat nejprve produkci zvuků (např. *mama, tata*), a pak i vyjádření dospělých. Zde se znovu ukazuje, jak důležitá je intenzivní interakce blízké osoby s dítětem.

Zhruba ve věku jednoho roku vysloví dítě první slova, která pro něj mají nějaký význam (většinou mají významů více): *tam, da, tata, ne, mama nebo haf-haf*. Jako jednoslovná vyjádření jsou spojena s různými intonačními vzory použitelnými k více účelům. Mohou fungovat jako výzva (*Mami, vezmi mě do náruče.*), jako sdělení (*To je máma.*) anebo dokonce jako otázka (*Kde je máma?*). Z toho je patrné, že první interakční komunikační vzorce se zakládají velmi brzy.

Přibližně v roce a půl ovládá dítě slovní zásobu se zhruba 50 slovy. U vícejazyčně vyrůstajících dětí se slova rozdělí – většinou velmi nerovnoměrně – na oba jazyky (je jich tedy rovněž 50, nikoliv 100). Dítě začíná tato slova kombinovat, aby mohlo účelněji konat. I to se přirozeně naučí v interakci s blízkou osobou. Dále aktivně pracuje na své artikulaci. V této fázi se nejčastěji využívá pokyn k opakování, protože dítě je odkázáno na opravy a potvrzení správnosti svých

vyjádření. Tento interakční komunikační vzorec se postupem času zautomatizuje. Dítě samo imituje zdůrazněné části vyjádření svého interakčního partnera a svého okolí.

Slovní zásoba nyní narůstá explozivně. V dětské řeči se začnou vyskytovat vyjádření složená ze dvou, tří a více slov. Děti, které vyrůstají ve vícejazyčném prostředí, jazyky ještě směšují v oblastech slovní zásoby i gramatiky. Při námětových hrách lze pozorovat, že je zaměstnávají i různé interakční komunikační vzorce.

Přibližně ve třech letech tvoří dítě správné jednoduché věty a „zkouší si“ gramatiku (např. *Budu namalovat. / Filip jedla koláč.*) Pokud vyrůstá dvojjazyčně, dokáže už mezi oběma jazyky diferencovat. Většina dětí se do věku tří let naučí, s kým má mluvit kterým jazykem.

Lze vycházet z toho, že tříleté děti již získaly základní povědomí jak o lexikální a gramatické stránce jazyka, tak i o tom, že jazyk slouží k dosažení praktických cílů (povědomí o pragmatické stránce jazyka), že je nástrojem jednání. Tyto jednotlivé znalosti jsou pasivně mnohem větší, než se ukazuje při jejich aktivním užití, které u dítěte přepokládá již vysokou míru jazykového uvědomění. Základní jazyková kompetence se od té chvíle dál rozvíjí, zdokonaluje a rozšiřuje (případně také o další jazyky). Toto platí především pro oblast interakčních komunikačních vzorců, slovní zásoby a gramatiky.

Interakční komunikační vzorce

Řeč je forma společenského jednání. Uskutečňuje se vždy interakcí mezi – minimálně – dvěma partnery, viděno systematicky mezi **mluvčím (M)** a **posluchačem (P)**. Jazykové jednání slouží ke změně skutečnosti, tzn. základem našeho projevu je vždy určitý **účel**. Nikdy nemluvíme kvůli mluvení samotnému. Abychom těchto účelů dosáhli, využíváme společensky „normovaných“ vzorců jazykového chování, které nazýváme **interakční komunikační vzorce (IKV)**.

IKV neodpovídá bezprostředně větnému vzoru. Je to jednotka, která jde více do hloubky a dá se určit jen na základě účelu, jemuž slouží. Vzorce můžeme realizovat vždy jazykově rozdílně. Pokud například potřebuji pomoc od jiné osoby, musím ji o to poprosit. Jako mluvčí tedy použiji interakční komunikační vzorec *prosba*, můžu ho však „naplnit“ rozdílně:

Příklad 1: *Pomoz mi, prosím.*

Příklad 2: *Můžeš mi prosím pomoci?*

Příklad 3: *Promiň, bych potřeboval tvou pomoc.*

Příklad 4: *Pomóc!*

Příklad 5: *Ach jo, to sám nezvládnou.*

Pro posluchače existuje minimálně stejně dlouhá řada možností, jak zareagovat. Ve vzorci chování *prosba* je relativně velký prostor k jednání, protože posluchač pomoci nemusí :

Příklad 1: *Ale samozřejmě.*

Příklad 2: *Poslyš, teď nemůžu.*

Příklad 3: *Nemůže to udělat někdo jiný?*

Příklad 4: *(P vůbec nereaguje)*

Příklad 5: *Ale jo, to zvládneš.*

Pokud by se nejednalo o IKV *prosba*, nýbrž o IKV *příkaz*, vyjádření by jistě vypadala jinak. Dítě se při osvojování jazyka musí naučit rozlišovat i tyto jemné rozdíly.

Dosud nevznikl seznam interakčních komunikačních vzorců, které musí dítě před nástupem do školy ovládat, respektive které se od něj očekávají – bez toho, že by se to otevřeně tematizovalo. Následujícími návrhy chci učinit první krok tímto směrem – bez nároku na úplnost:

Pozdravení (se)

Příklad: *M: Ahoj. / Dobré ráno. /...*

P: Ahoj. / Dobré ráno. /...

Počítání

Příklad: *M: Kolik nás dnes je?*

P: Devět.

Hádání

Příklad: *M: Co je dnes v kouzelném pytli?*

P: Pizza.

M: Hm. To je možné.

Výzva

Příklad: *M: Chtěl bych (prosím) vodu.*

P: Prosím. (podá M sklenici vody)

M: Děkuji.

Prosba

Příklad: *M: Pomoz mi prosím.*

P: Rád. (pomůže)

M: Děkuji.

Jednoduchá výpověď

Příklad: *M: Je tam dvanáct pastelek.*

P: Hm. To je pravda.

Vyprávění (propojení jednoduchých výpovědí)

Příklad: *M: Včera jsem byl na hřišti. Jeden kluk spadl z prolézačky. Musel do nemocnice.*

P: Páni!

Popis (propojení jednoduchých výpovědí)

Příklad: *M: Můj pes je docela velký. Má černou srst a bílé tlapky. Jeho oči jsou hnědé.*

P: Aha.

Instrukce k jednání

Příklad: *M: Vyndej si z tašky desky a polož je pod židli.*

P: (vyndá z tašky desky a položí je pod židli)

Otázka–odpověď

Příklad: *M: Máš sourozence?*

P: Ano. / Ne.

Otázka učitele – odpověď dítěte

Příklad: *M: Jak se jmenuje země, o které jsme včera mluvili?*

P: Švédsko.

M: Ne, bylo to Švýcarsko.

Vysvětlování / zdůvodňování

Příklad: *M: Proč jsi včera nebyl ve školce?*

P: Byl jsem nemocný.

Darování

Příklad: *M: Všechno nejlepší k narozeninám. Přinesl jsem ti dárek.*

P: Děkuji.

M: Prosím. Není zač.

Rozloučení (se)

Příklad: M: Ahoj. / Na shledanou. /...

P: Ahoj. / Na shledanou. /...

Tyto vzory si vlastně vůbec neuvědomujeme, protože se je zčásti naučíme velmi záhy a nevědomky. Zdají se nám samozřejmé. Ale právě v silně zautomatizovaných vzorech chování, jako je např. **pozdrav**, se liší kulturní zvyklosti a nezřídka dochází ke konfliktům: Kdo zdraví koho nejdřív? Stačí pokynutí hlavou, nebo se podává ruka? Dívají se lidé přitom jeden druhému do očí, nebo ne? Dávají si polibek – na tvář, na ústa, na čelo? Zdraví se muži jinak než ženy a ty zase jinak než děti?

Kdo chce zprostředkovávat jazyk, nesmí ztrácet ze zřetele interakční komunikační vzorce. Některé vzorce lze převést z jednoho jazyka do druhého na úrovni verbalizace, nelze však vycházet z toho, že to tak je vždy. Číňané popisují třeba nějaký obraz asi jinak než Američané. A vyprávění má v arabštině určitě jinou strukturu a jinou výstavbu než v češtině.

Slovní zásoba a gramatika

Jaká slova by mělo dítě znát, než jde do školy?

Určitě se od školáka očekává, že dokáže pojmenovat *prase*, ale musí také vědět, že samička se nazývá *svině* a samec *kanec*? Je důležité, že ví, že je sice *to prase*, ale *ta* svině a *ten* kanec? Mělo by znát také jeho druhy jako *prase divoké*, *prase domácí* apod.? Otázky, které nelze zodpovědět se všeobecnou platností. Pro slovní zásobu již však existují různé seznamy, které lze použít (např. slovníky českého jazyka pro základní školy).

Ale: Jaké gramatické struktury má dítě umět užívat, než jde do školy?

Pokusme se přiblížit těmto otázkám, ovšem ani zde si nečiním nárok na úplnost. V následujícím přehledu se vydáváme na úroveň metajazyka. Nám, pedagogům, by měl sloužit jako pomůcka k přesnějšímu definování vlastní práce při výuce jazyka a pro preciznější pojmenování a kategorizování specifických potřeb dětí v našich kurzech (viz kapitola 5, podkapitola „Plánování a vedení protokolů v metodě KIKUS“).

Podstatná jména

Odborný výraz (odb. výraz): **substantiva**

Příklady: *žena, rýže, skříň, místnost, kamarád, hrad, muž, čaj, auto, moře, kuře, zábradlí*

Tvoření množného čísla

Odb. výraz: **plurál**

Příklady: *ženy, rýže, skříně, místnosti, kamarádi, hrady, muži, čaje, auta, moře, kuřata, zábradlí*

Gramatický rod podstatných jmen: mužský, ženský, střední

Odb. výraz: **genus nominis: maskulinum, femininum, neutrum**

Příklady: *ten kamarád / ten hrad, ta panenka, to auto*
ti kamarádi / ty hrady, ty panenky, ta auta

tematizování pomocí ukazovacích zájmen (demonstrativ)

Přídavná jména

Odb. výraz: **adjektiva**

Příklady: *dobrý/dobrá/dobré, jarní/jarní/jarní, mamínčin/mamínčina/mamínčino, kamarádův/kamarádova/kamarádovo*

Stupňování přídavných jmen – první, druhý, třetí stupeň

Odb. výraz: **komparace – pozitiv, komparativ, superlativ**

Příklady: *veselý – veselejší – nejveselejší; dobrý – lepší – nejlepší*

Zájmena osobní

Odb. výraz: **personální pronomina**

Příklady: *já – ty – on – ona – ono/to – my – vy/Vy – oni – ony – ona/ta*

Zájmena přivlastňovací

Odb. výraz: **posesivní pronomina**

Příklady: *můj – tvůj – jeho – její – náš – váš – jejich*

Shoda mezi podstatným jménem, přídavným jménem, přivlastňovacím a ukazovacím zájmenem při skloňování (v koncovkách)

Odb. výraz: **kongruence** mezi substantivem, adjektivem, posesivním a demonstrativním pronominem při **deklinaci**

Poznámka: Posloupnost pádů je uvedena dle frekvence a užitečnosti v češtině.

Doporučení: Děti seznamovat nejprve s podstatnými jmény neživotnými, později s životnými s konkrétním pádem v rámci komplexního výroku (věty/vazby), který slovo v pádu vyžaduje (viz část „Vedená jazyková cvičení“ v kapitole 5 a kapitola 6).

a) 1. pád – otázka: Kdo, co + SLOVESO?

Odb. výraz: **nominativ**

Příklady: *To je... / To jsou...*

ta moje/má nová panenka.

ten starý hrad.

ten můj velký pes.

to moje/mé červené auto.

ty moje nové hračky.

b) 4. pád – otázka: SLOVESO + koho, co?

Odb. výraz: **akuzativ**

Příklady: *Namaluji/u...*

tu moji/mou novou panenku.

ten starý hrad.

toho mého velkého psa.

to moje/mé červené auto.

ty moje nové hračky.

c) 6. pád – otázka: (O/V/Na) kom, čem + SLOVESO?

Odb. výraz: **lokál**

Příklady: *Jsem...*

Mluvíme...

v té mojí/mé nové školce.

o mojí/mé nové panence.

v/na tom starém hradu/hradě.

o tom velkém psu/psovi.

v tom mém červeném autu/autě.

o tom mém červeném autu/autě.

v těch mých nových botách.

o těch mých nových hračkách.

d) 7. pád – otázka: (S) kým, čím + SLOVESO?

Odb. výraz: **instrumentál**

Příklady: *Jedeme na výlet...*

s tou mojí/mou novou učitelkou.

s tím velkým psem.

s tím mým červeným autem.

s těmi mými novými hračkami.

e) 3. pád – otázka: SLOVESO + komu, čemu?

Odb. výraz: **dativ**

Příklady: *Dáme to...*

té mojí/mé nové učitelce.

tomu velkému psu.

tomu našemu malému miminku.

těm mým novým kamarádům.

f) 2. pád – otázka: (Bez) koho, čeho + SLOVESO?

Odb. výraz: **genitiv**

Příklady: *Nepojedeme na výlet...*

bez té mojí/mé nové panenky.

bez toho velkého psa.

bez toho mého červeného auta.

bez těch mých nových hraček.

g) 5. pád – oslovujeme, voláme!

Odb. výraz: **vokativ**

Příklady: *Ahoj... / Dobrý den...*

paní učitelko Jano!

ty pse!

ty naše malé miminko!

kamarádi!

Slovesa v neurčitém tvaru zakončeném na -t

Odb. výraz: **verba v infinitivu**

Příklady: *dělat, ležet, sedět, vařit, tancovat, číst, jít*

Budoucí čas nedokonavých sloves vyjadřující neukončený čas v budoucnosti

Odb. výraz: **imperfektivní futurum**

Příklad: *(já) budu malovat – (ty) budeš malovat – (on, ona, ono/to) bude malovat – (my) budeme malovat – (vy/Vy) budete malovat – (oni, ony, ona/ta) budou malovat*

Dokonavá slovesa vyjadřující ukončený čas v budoucnosti a minulosti

Odb. výraz: **perfektní futurum a préteritum**

Příklady: futurum: *(já) namaluji/u – (ty) namaluješ – (on, ona, ono/to) namaluje – (my) namalujeme – (vy/Vy) namalujete – (oni, ony, ona/ta) namalují/ou*

préteritum: *(já) jsem namaloval/a – (ty) jsi namaloval/a – (on, ona, ono/to) namaloval/a/o – (my) jsme namalovali/y – (vy/Vy) jste namalovali/y – (oni, ony, ona/ta) namalovali/y/a*

Slovosled věty oznamovací (volný), (obrácený) slovosled věty tázací a vyjádření otázky pomocí větné melodie

Odb. výraz: **syntax, inverze a intonace**

Příklady: častý slovosled oznamovací věty:
podmět / přísudek / další větné členy – zde předmět (objekt)
→ obrácený slovosled věty tázací: přísudek / podmět / ostatní větné členy
Jana malovala obrázek. → Malovala Jana obrázek?
→ stejný slovosled, stoupavá melodie na konci věty
Jana malovala obrázek. → Jana malovala obrázek?

Odkazování ke skutečnosti – slova mění se v závislosti na pozici mluvčího

Odb. výraz: **deixe**

Příklady: osobní (personální) deixe: *já – ty/Vy; my – vy/Vy; můj – tvůj/Váš*
objektová deixe: *tento/tato/toto – tamten/tamtá/tamtó*
lokální deixe: *zde/tady – tam*

Tázací zájmena a příslovce

Odb. výraz: **interrogativa**

Příklady: *kdo – co – kam – kde – kdy – proč – který/jaký – či*

Vyjadřování záporu pomocí zápornky „ne“, jakož i záporných zájmen a příslovcí

Odb. výraz: **negace**

Příklady: *Ne. / Ne, zítra nepřijdu. / Víím. → Nevím. / Ne, nechci bílé, ale červené desky. / Nechci ani bílé, ani červené desky. / Nikde. Nikdy. Nikdo. Nic. – Nikdo nikde nikdy nic neviděl.*

Předložky slabičné, neslabičné, pojící se s určitým pádem

Odb. výraz: **prepozice**

Příklady: 2. p.: *z – do – bez – u – vedle ...*
3. p.: *k*
4. p.: *pro – za – před – na – pod ...*
6. p.: *o – na – v – po ...*
7. p.: *s – za – před – nad – mezi ...*

Příslovce místa

Odb. výraz: **lokální adverbia**

Příklady: *nahoře/nahoru – dole/dolů – vzadu/dozadu – vpředu/dopředu – vpravo/doprava – vlevo/doleva*

Příslovce času

Odb. výraz: **temporální adverbia**

Příklady: *ráno, večer, dnes, zítra, teď*

Spojky mezi slovy a větami

Odb. výraz: **konjunkce**

Příklady: *a – i – nebo – ale – protože – že – aby – proto*

Tykání a vykání

Příklady: *Ahoj, dej mi, prosím, jablko. / Dobrý den, dejte mi, prosím, jablko.
Namaluju Ti obrázek. / Namaluju Vám obrázek.*

Podíváme-li se na tento výčet, který má ke komplexní mluvnici ještě hodně daleko, je zřejmé, jak komplexní čeština je, kolik se toho děti musí naučit a kolik toho pedagog musí zprostředkovat. Je velice důležité nahlížet na tyto aspekty jazykové podpory jako na proces osobního rozvoje – podobně jako je tomu i u jazykového rozvoje dětí. Ani my jako pedagogové nemůžeme a nemusíme vědět všechno najednou. Měli bychom se naučit dopřát si čas.

8. Kontrolní seznam otázek před zahájením kurzu: Předpoklady a rámcové podmínky pro jazykovou podporu

Kdo se chce s nadšením věnovat jazykové podpoře podle metody KIKUS, měl by zprvu bezpodmínečně věnovat pozornost i několika organizačním záležitostem. V první řadě jde o cílenou podporu v malé skupině. Základní otázky a pokyny, které zde uvádím, vznikly z mé vlastní dlouholeté zkušenosti v organizační oblasti.

OTÁZKA 1 Jak se k cílené jazykové podpoře podle metody KIKUS staví vedení zařízení a celý tým?

Můžete být sebevíc nadšeni a přesvědčeni o užitečnosti celé věci, ale pokud za jazykovou podporou nestojí vedení a ostatní kolegové, bude Vám to k ničemu. Povedete trvalý boj jednoho proti všem. Důvodem pro odmítavý postoj většinou není věc samotná, nýbrž nejrůznější jiné důvody, např. předsudky, nedostatek informací, všeobecná přetíženost, obtížná personální situace a podobně. Nepokoušejte se oponovat, nýbrž pátrejte po důvodech. Někdy pomůže, když ostatním *metodu KIKUS* ukážete a nebo do Vašeho zařízení pozvete někoho, kdo má s *metodou KIKUS* dobré zkušenosti.

OTÁZKA 2 Kolik dětí ve vašem zařízení potřebuje cílenou jazykovou podporu?

Počty dětí s odlišným mateřským jazykem se v jednotlivých mateřských školách velmi liší, někde dokonce přesahují 30 % z celkového počtu dětí. Pak je velmi pravděpodobné, že jazykové potřeby všech dětí nedokážete uspokojit najednou. Akceptujte to. Možná se situace v příštích letech změní, ale v danou chvíli to tak prostě je. Raději se zamyslete nad dalšími aspekty:

OTÁZKA 3 Kolik dětí potřebuje jazykovou podporu naléhavě?

Které děti půjdou k zápisu do základní školy? Které děti mají závažné individuální/sociální potíže? Když si zodpovíte tyto otázky, cílová skupina dětí se o něco zmenší. A naskytne se další otázka:

OTÁZKA 4 S kolika dětmi můžete reálně pracovat pravidelně každý týden?

Při hledání odpovědi musíte být Vy i Vaše zařízení velmi kritičtí v dvojím ohledu: vzhledem k zátěži, kterou jste schopni zvládnout Vy jako osoby provádějící jazykovou podporu a vzhledem k časovým možnostem obecně.

I kdybyste měli k dispozici „veškerý čas světa“, nedokážete učit celé dny „jako na běžícím pásu“ jednu jazykovou lekci za druhou. Klesla by kvalita Vaší práce, zúčastněné by to přestávalo bavit a výsledek by nebyl uspokojivý. Já osobně považuji za maximum dvě lekce během jednoho dne. A mezi lekcemi by měla být pokud možno přestávka, alespoň půl hodiny až hodinu. Pokud se budete ve Vašem zařízení věnovat výlučně jazykové podpoře, musíte si pro sebe přirozeně stanovit vlastní meze zátěže. Pokud pracujete s dětmi i v jiných formách (např. jako pedagog v předškolním zařízení, učitel/ka základní školy, speciální pedagog apod.), měli byste začít s jedním nebo maximálně dvěma kurzy týdně.

A teď k časovému rámci...

OTÁZKA 5

Kolik času týdně máte pro jazykovou podporu k dispozici?

60 minut jazykové podpory týdně neznamená jen 60 minut čistého času, nýbrž 120 minut. Především na začátku potřebujete čas na dobrou přípravu, na vyhledání materiálů a podobně. Poměr 1:2 zůstane i poté, když budete mít kurzů víc za sebou. Různé skupiny potřebují i různou přípravu, přinejmenším zčásti; čas pro zápis, reflexi a zpracování dokumentace zůstává vždy stejný.

Od začátku je důležité dbát na to, aby s tímto časem počítalo rovněž okolí. Zkušenost ukázala, že právě tento bod vede často k frustraci, když se pedagog musí připravovat ve svém volném čase a nebo jde do výuky bez přípravy. Pokud se předem vyjednájí konkrétní časové údaje, nedochází pak k napjatým situacím plným nespokojenosti.

OTÁZKA 6

Který den / které dny a v kolik hodin se bude/budou kurz/y pravidelně konat?

Pro každý kurz je třeba stanovit konkrétní den a konkrétní čas, aby se na to mohli všichni připravit – spolupracovníci, děti, rodiče a především i Vy. Často se stává, že si člověk na začátku myslí: Udělám lekci jazykové podpory, až budu mít čas. To zcela jistě nebude fungovat, ani při jednom kurzu!

Koncentrace je u dětí a i u nás lepší ráno než pozdě dopoledne nebo dokonce odpoledne. Z toho důvodu se snažte zařadit kurz co nejdříve. Pokud to není možné, pak alespoň dopoledne, a pokud nejde ani to, snažte se kurz provádět v době mezi 14:30–16:30.

OTÁZKA 7

Ve které místnosti se kurz bude pravidelně konat?

Tato otázka není tak banální, jak by se na první pohled mohlo zdát. Bylo již řečeno, že kurz jazykové podpory se musí konat ve zvláštní místnosti, tedy např. rozhodně ne v rohu třídy, v níž si právě hrají i ostatní děti. Pracovala jsem v mnoha různých prostorech a vždy jsem se pokoušela být flexibilní, ale někdy jsem i já narazila na své vlastní hranice. K tomu jedna má zkušenost. Vedla jsem kurz v opravdu příjemném předškolním zařízení. Přibližně polovinu dětí v mé skupině tvořily děti tříleté. Prostor, který jsme měli k dispozici, byl asi 12 m². Ve střední části stály stoly a kolem nich židle. Za židlemi bylo právě tolik místa, aby se židle mohla odsunout a člověk se posadil. Pokud se židle odsunula ještě víc, narazila, a to nikoliv do stěny, ale do regálů a skříní u zdi, v nichž byly všelijaké hry, knihy a další materiál. Pro moji „drobotinu“ dokonalý ráj, pro mě speciální výzva.

Jak by tedy měl být prostor pro jazykovou podporu optimálně uzpůsoben?

- ❖ Měl by být raději velký než příliš malý. Vhodné jsou tělocvičny, prostory pro skupiny nebo třídy. Je důležité, aby se tu a tam dalo změnit uspořádání (např. kruh ze židlí, práce na koberci, pohybová hra).
- ❖ Prostor by měl být pokud možno prázdný, aby v něm bylo co nejméně věcí odvádějících pozornost.

- ❖ Rovněž by neměl být průchozí, aby koncentrace zůstávala v daném prostoru a v dané skupině.
- ❖ Měl by mít přirozené světlo. Ovšem krásné velké okno v přízemí, kterým je vidět ven na ostatní děti, jak si hrají ve vodě a nebo tu a tam zvědavě tisknou nosíky na okenní tabuli, je rovněž na překážku.
- ❖ Prostor by měl být relativně klidný. Vysoká hladina hluku zvenku snižuje možnost vytvářet pozitivní napětí v hodině (překvapení, hra s hlasem apod.).

Je poměrně nepravděpodobné, že najdete prostor splňující všechna kritéria, ale přiblížit se tomu je určitě možné. Poslední poznámka: Pro jazykovou podporu tříletých až šestiletých dětí jsou stoly zcela nepotřebné.

OTÁZKA 8

Budete mít možnost vést kurz kontinuálně?

Kontinuita je při jazykové podpoře alfa a omega. Přitom není důležité, zda se lekce koná jednou, dvakrát nebo třikrát týdně. Nutné je, aby se na to děti mohly spolehnout – a také rodiče i všichni ostatní. Můžete tuto kontinuitu zaručit? Jakou pozici máte v rámci zařízení? Můžete stanovit, že Váš kurz začne pravidelně například v úterý v 8:30? Nebo tou dobou musíte tu na pedagogickou poradě, tu na rozhovor s rodiči, tu na další vzdělávací aktivity nebo ... Odpověď na tyto otázky si předem rozhodně dobře promyslete.

OTÁZKA 9

Co se stane v případě nedostatku pedagogického personálu nebo vaší absence?

TÁZKA 6

„Moniko, Zuzana je nemocná, dnes nepřijde. Musíš za ni zaskočit ve skupině Berušek. Tvoje lekce KIKUS dnes odpadne.“ Podobná slova už nejspíš slyšel každý, kdo je v předškolním zařízení zaměstnaný. To se samozřejmě někdy může stát. Je důležité, aby se to stalo opravdu „výjimečně“ a nedocházelo k častému opakování. V opačném případě jsme zpátky u předchozí otázky, zda lze zaručit kontinuitu.

V takových situacích je zcela rozhodující postoj týmu k jazykové podpoře (tím jsme opět u první otázky). Čím vážněji je jazyková podpora vnímána, tím méně je zpochybňována a tím usilovněji se ve výše popsaném případě bude hledat jiné řešení. Přesto se samozřejmě výjimečně může stát, že jazykový kurz odpadne. Pak existují minimálně dvě možnosti, jak se s tím vyrovnat.

- ❖ Příslušná hodina se nahradí, a to buď jiný den v témže týdnu anebo na konci kurzu. Nebo i o prázdninách, pokud budou přítomny všechny děti (to pochopitelně není možné ve škole). Je tedy důležité, aby byl hned dopředu jasně stanovený počet lekcí kurzu v průběhu roku.
- ❖ Druhou možností je, že se jazykové podpory ujme jiná osoba, protože jsou v zařízení minimálně dva pedagogové, kteří kurz KIKUS vedou. Pak je možné se vzájemně zastoupit.

OTÁZKA 10

Kdy a jak mají být o kurzu informováni rodiče? Informační schůzka, dopis, individuální pohovor?

Pokud chceme, aby s námi rodiče táhli za jeden provaz, musíme je pochopitelně informovat. Možné a smysluplné jsou různé způsoby. Rozhodnutí záleží na charakteru, zkušenostech a zvyklostech Vašeho zařízení. Dosud jsme měli převážně dobré zkušenosti s informačními schůzkami. Jsou na jedné straně časově méně náročné než individuální pohovory a na straně druhé konkrétnější a osobnější než dopisy rodičům. A kromě toho posilují společenství příslušných rodičů.

Rovněž rodiče zveme, aby se příležitostně zúčastnili kurzu, aktivně hospitovali. Z takových návštěv se už vícekrát vyvinuly kurzy KIKUS pro rodiče s dětmi.

Další možností, jak vtáhnout rodiče do jazykové podpory, jsou společné oslavy. Rodiče lze pozvat na závěrečnou oslavu kurzu KIKUS anebo na letní slavnost daného zařízení, kde mohou oni či děti z kurzu KIKUS něco předvést.

OTÁZKA 11

Měli by rodiče za kurz platit? Kolik? Didaktické materiály a pomůcky, poplatek za kurz?

Zde se dostáváme k důležité zásadní otázce. Já osobně jsem jednoznačně toho názoru, že jazyk je základem vzdělání a vzdělání základem zdravé společnosti. Všichni by měli mít stejný přístup ke vzdělání, a proto by kvalitní jazyková podpora měla být pro každé dítě bezplatná.

Na druhé straně existuje běžný názor, že „co nic nestojí, je k ničemu“. To je samozřejmě velmi nevýhodný postoj, když chceme rodiče do jazykové podpory zapojit. Proto by měli spolufinancovat alespoň materiály pro jazykovou podporu, je-li to možné. Podle mých zkušeností s tím většina rodičů souhlasí. Možná bychom na tomto místě měli přehodnotit náš postoj k „zahraničním“ spoluobčanům. Mnozí z nich žijí v podobné finanční situaci jako my sami.

Výši poplatku za materiál si musíte stanovit sami. My doporučujeme započítat na dítě následující pomůcky: *pracovní listy KIKUS*, 1 pevné kroužkové desky (úzký šanon), 1 balení dřevěných pastelek (12 ks), 1 látková taška, 1 plastová obálka na *obrázkové kartičky KIKUS* (či jiný uzavíratelný obal, z něhož se kartičky nevysypou), příp. nůžky a lepidlo. V kurzu jazykové podpory, pro který je k dispozici *CD KIKUS s písničkami* (na doma) a *zpěvník KIKUS*, započítáváme náklady i na tyto pomůcky; výlohy navíc jsou na výlety a oslavy.

OTÁZKA 7

OTÁZKA 12

Jak budete svou práci dokumentovat? Diagnostika jazykové úrovně, protokoly, pozorování dětí, hodnocení dětí, závěrečná zpráva?

Někdy se tato otázka vyřeší sama od sebe, protože k tomu máme konkrétní nařízení. Není-li tomu tak, musí si zařízení, resp. pedagog odpovědět sám:

Má smysl si každé dítě předem otestovat? Jaké formy jazykové diagnostiky jsou k tomu u vícejazyčných dětí vhodné? Není i bez diagnostiky poznat, že dítě potřebuje jazykovou podporu? Můžu ho vůbec testovat, mám na to vzdělání? Musím na závěr otestovat každé dítě znovu? Měla bych každou hodinu jazykové výuky protokolovat? Každý týden nebo jednou měsíčně? Každý kurz jednotlivě, nebo všechny dohromady? Jak rozsáhlý má takový protokol

být? Stačí, abych mu rozuměla pouze já, nebo je třeba, aby mu rozuměla i jiná osoba? K čemu se mi takový protokol hodí? Mám na něj vůbec čas?

Všechny tyto otázky byste si měli položit dřív, než s výukou začnete. Pokud se rozhodnete teprve po několika týdnech výuky, nebudete už vědět, jaký stav byl na začátku. Ani zde neexistuje žádné univerzální pravidlo. Já vám na tomto místě mohu pouze popsat, jak s tímto tématem nakládáme v kurzech KIKUS, které provádíme my. Osvědčila se nám povinná dokumentace ve formě, k níž patří:

- plánování a protokolování každé hodiny v každém kurzu,
- po každé hodině poznámky z pozorování jazykového projevu každého dítěte,
- sepsání hodnocení (popis jazykového rozvoje) pro každé dítěte na konci školního roku.

Naopak zatím neprovádíme:

- standardizované testování jazykové úrovně dětí,
- dokumentaci v podobě souhrnné zprávy.

OTÁZKA 13

S kým se můžete poradit a vyměňovat si zkušenosti o jazykové podpoře?

Rozhovory s jinými osobami o jazykové podpoře a o vývoji dětí, které nám byly v kurzu svěřeny, jsou velmi důležité a neměli bychom je opomíjet. O rozvoji jednotlivých dětí lze často dobře hovořit v týmu. Když neznáme jinou osobu, která je rovněž činná v oblasti jazykové podpory, sklouzneme snadno do rutiny. Hovory s ostatními o materiálech pro jazykovou podporu, o osvědčených didaktických postupech, o strategiích apod. přináší obohacení naší vlastní práce i práce ostatních. Najděte si za tímto účelem nějakého partnera, pokud to je možné! A navštěvujte kurzy dalšího vzdělávání!

Seznam literatury

Brizinter, Michaela / Damm, Verena (1999). *Grammatik sehen*. Ismaning: Hueber.

Ehlich, Konrad (1986, 1996). Funktional-pragmatische Kommunikationsanalyse. Ziele und Verfahren. In Hoffmann, Ludger, *Sprachwissenschaft* (s. 183-201). Berlin, New York: de Gruyter.

Ellabbad, Mohieddin (2003, 2. vydání). *Das Notizbuch des Zeichners*. Zürich: Atlantis verlag pro juventute.

Fleischer, Wolfgang / Barz, Irmhild / Schröder, Marianne (1995). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen: Niemeyer.

Garlin, Edgardis (2000). *Bilingualer Erstspracherwerb. Sprachlich handeln – Sprachprobieren – Sprachreflexion*. Münster: Waxmann.

Guadatiello, Angela (2003). *KIKUS – Sprachförderung Deutsch für Kinder im Vor- und Grundschulalter. Projektdokumentation – Linguistische Analysen – Empfehlungen*. München: Zentrum für kindliche Mehrsprachigkeit.

Rehbein, Jochen (1977). *Komplexes Handeln. Elemente zur Handlungstheorie der Sprache*. Stuttgart: Metzler.

Soukup, Katharina (1996). „Das hab' ich alles geschrieben!“ Wie Primarschulkinder in einer Schreibwerkstatt ihre Herkunft und Umwelt reflektieren. In Auernheimer, Georg / Gstettner, Peter, *Jahrbuch für Pädagogik. Pädagogik in multikulturellen Gesellschaften* (299-321). Frankfurt a.M.: Lang.

Triarchi-Herrmann, Vassilia (2003). *Mehrsprachige Erziehung. Wie Sie Ihr Kind fördern*. München: Ernst Reinhardt Verlag.

Wendlandt, Wolfgang (2000, 4. vydání). *Sprachstörungen im Kindesalter*. Stuttgart: Georg Thieme Verlag.

Přílohy (předlohy ke kopírování)

KONTROLNÍ SEZNAM

Organizační předpoklady pro jazykovou podporu podle metody KIKUS

Otázka	Odpověď	Co je třeba udělat?
1	Jak se k cílené jazykové podpoře podle metody KIKUS staví vedení zařízení a celý tým?	
2	Kolik dětí ve vašem zařízení potřebuje cílenou jazykovou podporu?	
3	Kolik dětí potřebuje jazykovou podporu naléhavě? (nastávající nástup do školy, závažné individuální/sociální obtíže)	
4	S kolika dětmi můžete reálně pracovat pravidelně každý týden?	
5	Kolik času máte pro jazykovou podporu týdně k dispozici?	
6	Který den a v kolik hodin se může jazykový kurz pravidelně konat?	
7	Ve které místnosti se kurz bude pravidelně konat?	
8	Budete mít možnost vést kurz kontinuálně?	
9	Co se stane v případě nedostatku pedagogického personálu nebo vlastní absence?	
10	Kdy a jak mají být o kurzu informováni rodiče? (informační schůzka, dopis, individuální pohovor)	
11	Měli by rodiče za kurz platit? Kolik? (didaktické materiály a pomůcky, poplatek za kurz)	
12	Jak budete svou práci dokumentovat? (diagnostika jazykové úrovně, protokoly, pozorování dětí, hodnocení dětí, závěrečná zpráva)	
13	S kým se můžete poradit a vyměňovat zkušenosti z vedení kurzu?	

POZVÁNKA na informační schůzku pro rodiče

Kurz češtiny KIKUS – jazyková podpora pro děti

Kdy?	
Kde?	

Milí rodiče, milí zájemci!

Brzy začne „Kurz češtiny KIKUS“ pro Vaše děti. Máme radost, že jste se rozhodli své dítě do kurzu přihlásit.

Jazyková podpora češtiny podle metody KIKUS má dětem pomoci, aby si lépe poradily v každodenním životě, v mateřské škole či v jiné (předškolní) instituci a později v základní škole.

Během schůzky Vás seznámíme s následujícími tématy:

- Co děláme v kurzu češtiny? Jak se učíme?
- Jak mohou rodiče svému dítěti pomoci?
- Jak lze prostřednictvím kurzu podpořit i jazyk rodiny?
- Další témata
- Dotazy, dotazy, dotazy

- Poznámky:

(vyplní MŠ/předškolní instituce):

Pro úspěch Vašeho dítěte **je** spolupráce mezi rodiči a kurzem KIKUS **velmi** důležitá. **Proto** je nutné, abyste **informační schůzku** navštívili!

Těšíme se na Vás!

PŘEDLOHA pro uspořádání informační schůzky pro rodiče

Informační schůzka

o kurzu češtiny KIKUS – jazyková podpora pro děti

Před rozmnožením formuláře doplňte tuto tabulku!

KURZ	
Doba trvání:	
Den v týdnu a hodina:	
Počet lekcí celkem:	
Trvání jedné lekce v min.:	
Frekvence (např. 1x týdně):	
Příspěvek rodičů:	
Kurz povede:	

Témata / slovní zásoba: JÁ – TY
 POČET / BARVY / TVARY / UČEBNÍ POMŮCKY
 TĚLO
 OBLEČENÍ
 ZVÍŘATA
 VÁNOCE
 PRÁZDNINY / VOLNÝ ČAS / CESTOVÁNÍ / ZEMĚ / JAZYKY
 JÍDLO
 MASOPUST / KARNEVAL
 BYDLENÍ
 SVĚT KOLEM NÁS
 VELIKONOCE
 ČAS / ROČNÍ OBDOBÍ / DNY V TÝDNU
 HRANÍ / HRAČKY
 POVOLÁNÍ
 PŘEDŠKOLNÍ ZAŘÍZENÍ / ŠKOLA

Pracovní a učební pomůcky:

- **Taška + desky** (kroužkový šanon) + **pastelky**: Dávejte je prosím dítěti vždy s sebou!
- **CD** (pokud je pro kurz k dispozici): Možnost přehrání? CD často poslouchat!
- **Domácí úkoly** (slovní zásoba): Pomozte doma dětem, prosím!
- **Foto / video**: Prezentace materiálů (například svátky)

Spolupráce:

- Kurz češtiny KIKUS – předškolní zařízení – rodina
- Podpora mateřského jazyka v rodině
- Jaký je Váš postoj k výuce češtiny?
- Jste ochotni podporovat práci učitele kurzu při rozvoji českého jazyka Vašeho dítěte?

TIPY

na uspořádání informační schůzky pro rodiče o kurzu a metodě KIKUS

Přivítání a představování

- ❖ Vedení předškolního zařízení / školy, učitel kurzu češtiny KIKUS
- ❖ Účastníci (Ú): Jméno, matka / otec koho: ....., jakým jazykem / jakými jazyky v rodině mluví

Organizační záležitosti (údaje viz na předchozí straně)

- Rozdat informace
- Obecné informace o kurzu
  - Trvání celého kurzu (začátek–konec)
  - Den v týdnu a čas
  - Počet a trvání lekcí
  - Frekvence
  - Prázdniny
- Všechny hodiny se budou konat (příp. se nahradí)
- Náklady (a příp. možnost finančního příspěvku pro rodinu)
- Vysvětlení trojúhelníku KIKUS (Kurz KIKUS – předškolní zařízení / škola – rodina)

Obsah kurzu / témata

- Viz informační leták
- Slovní zásoba, gramatika, interakční komunikační vzorce

Praktické předvedení metody KIKUS

- **Kouzelný pytel:**
  - Obsah: Učební materiály pro děti (desky s pracovními listy KIKUS, CD a zpěvník KIKUS – pokud jsou v daném jazyku k dispozici, pastelky, látková taška, pouzdro na obrázkové kartičky); didaktické materiály (obrázkové karty KIKUS, panenky Mimi a MOMO, kniha, fotoaparát apod.)
  - Obejít Ú s pytle a nechat je sáhnout. Pedagog: „Co by mohlo být v kouzelném pytli?“ Ú: „PŘEDMĚT.“
  - Nechat Ú vytáhnout předměty z pytle
  - Informace, jaké didaktické materiály děti dostanou (ve spojitosti s penězi na tento materiál)
  - Krátká informace o didaktických materiálech
  - Předvedení obrázkových karet KIKUS (např.: práce s rodem, tvoření slov, tvoření vět)
- **Hra**
  - Zahrajeme hru s rodiči (např. puzzle obličeje, medvěda aj. – vykouzlíme je společně z kouzelného pytle)
  - Vysvětlení domácích úkolů (např. pracovní list Obličej, Medvídek aj.)
  - Zdůrazníme důležitost mateřského jazyka, resp. podpory vícejazyčnosti

Zodpovíme otázky

Rozdáme přihlášky (dobrovolné; příp. společně vyplníme)

PŘIHLÁŠKA

pro účast dítěte v kurzu KIKUS – jazyková podpora

Před rozmnožením formuláře vyplníme tuto část!

Místo:	Předškolní zařízení / škola:
Den/dny v týdnu a hodina/y:	
Časové rozmezí kurzu:	
Zahájení kurzu:	
Počet lekcí x trvání jedné lekce:	x minut
Příspěvek rodičů:	Kč

Tímto závazně přihlašuji své dítě na kurz jazykové podpory KIKUS.

DÍTĚ

Jméno:	Příjmení:
Pohlaví: ☐ žena ☐ muž	Národnost:
Datum narození:	Místo narození:
V česky mluvícím prostředí od:	
Ostatní:	

RODIČE / ZÁKONNÍ ZÁSTUPCI:

Jméno a příjmení:	
Ulice a číslo popisné:	PSČ a místo:
Telefon:	Mobil:
E-mail:	

PROHLÁŠENÍ O SOUHLASU:

V kurzu KIKUS pracujeme s fotografiemi, audio a video nahrávkami – vyhotovujeme např. fotografii do pracovních desek dítěte či pro vlastní účely. Souhlasíte s pořizováním fotografií, audio a video nahrávek Vašeho dítěte? ☐ ano ☐ ne
--

Datum, podpis rodiče/ů, zákonného zástupce / zákonných zástupců	Jméno tiskacími písmeny
---	-------------------------

POZVÁNKA na setkání s rodiči v průběhu kurzu

Kurz češtiny KIKUS – jazyková podpora

Milí rodiče,

polovina našeho kurzu češtiny podle metody KIKUS je již za námi. Zajímá Vás, jak se Vašemu dítěti v kurzu daří a jak se v něm vyvíjí?

Rádi si s Vámi o tom pohovoříme.

Den/datum:	
Čas (během kurzu KIKUS a/po kurzu):	
Délka trvání hovoru:	min./dítě
Možné jazyky:	čeština,

Těšíme se na rozhovor s Vámi!

JMÉNO/A
vedení kurzu KIKUS

KIKUS PLÁNOVÁNÍ / PROTOKOL

KIKUS PLÁNOVÁNÍ / PROTOKOL

Předškolní zařízení / kurz:		Učitel:	Přisedící:
Lekce č.:	Datum:	Téma:	
Pomůcky:			
Část	Pracovní forma / hry	Výrok (U=učitel / D=děti)	Slovní zásoba (kterou se děti mají naučit v lekcí)
			Interakční kommunikační vzorce
			Gramatika

KIKUS PLÁNOVÁNÍ / PROTOKOL (pokračování)

Část	
Pracovní forma / hry	
Výrok (U=učitel / D=děti)	
Slovní zásoba (kterou se děti mají naučit v lekci)	
Gramatika	
Interakční komunikační vzorce	

PŘEHLED

Co se má dítě pomocí jazykové podpory naučit?

Interakční komunikační vzorce (IKV)

Pozdravení (se)
Počítání
Hádání
Výzva
Prosba
Jednoduchá výpověď
Vyprávění (propojení jednoduchých výpovědí)
Popis (propojení jednoduchých výpovědí)
Instrukce k jednání
Otázka–odpověď
Otázka učitele – odpověď dítěte
Vysvětlování / zdůvodňování
Darování
Rozloučení (se)

Slovní zásoba a gramatika

Označení jazykového jevu	Vysvětlení a latinský název	Příklady
Podstatná jména	Substantiva	žena, rýže, skříň, místnost, kamarád, hrad, muž, čaj, auto, moře, kuře, zábradlí
Tvorba množného čísla	Plurál	ženy, rýže, skříně, místnosti, kamarádi, hrady, muži, čaje, auta, moře, kuřata, zábradlí
Gramatický rod podstatných jmen: mužský, ženský, střední	Genus nominis: maskulinum, femininum, neutrum tematizování pomocí ukazovacích zájmen (demonstrativ)	<u>ten</u> kamarád / <u>ten</u> hrad, <u>ta</u> panenka, <u>to</u> auto <u>ti</u> kamarádi / <u>ty</u> hrady, <u>ty</u> panenky, <u>ta</u> auta
Přídavná jména	Adjektiva	dobrý/dobrá/dobré, jarní/jarní/jarní, maminčin/maminčina/maminčino, kamarádův/kamarádova/kamarádovo
Stupňování přídavných jmen (1. stupeň, 2. stupeň, 3. stupeň)	Komparace: pozitiv, komparativ, superlativ (pravidelné i nepravidelné stupňování)	veselý – veselejší – nejveselejší smutný – smutnější – nejsmutnější dobrý – lepší – nejlepší
Osobní zájmena	Personální pronomina	já – ty – on, ona, ono/to – my – vy/ Vy – oni, ony, ona/ta

Zájmena přivlastňovací	Posesivní pronomina	<i>můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich</i>
Shoda	Kongruence Shoda v pádě, čísle a rodě	<i>a – b – c – d – e – f – g</i>
a) 1. pád	a) nominativ	<i>To je <u>moje</u> <u>nová</u> učitel<u>ka</u>.</i>
b) 4. pád	b) akuzativ	<i>Namaluj<u>i/u</u> <u>moji/mou</u> <u>novou</u> učitel<u>ku</u>.</i>
c) 6. pád	c) lokál	<i>Mluvíme o <u>mojí/mé</u> <u>nové</u> učitel<u>ce</u>.</i>
d) 7. pád	d) instrumentál	<i>Jedeme na výlet s <u>mojí/mou</u> <u>novou</u> učitel<u>kou</u>.</i>
e) 3. pád	e) dativ	<i>Dáme to <u>mojí/mé</u> <u>nové</u> učitel<u>ce</u>.</i>
f) 2. pád	f) genitiv	<i>Nepojedeme na výlet bez <u>mé</u> <u>nové</u> učitel<u>ky</u>.</i>
g) 5. pád	g) vokativ	<i>„Dobrý den, pan<u>í</u> učitel<u>ko</u>!“</i>
Slovesa v neurčitém tvaru zakončená na -t	Verba v infinitivu	<i>dělat, ležet, sedět, vařit, tancovat, číst, jít</i>
Sloveso být jako: 1. plnovýznamové nepravidelné sloveso 2. pomocné sloveso	Konjugace slovesa být - v přítomném, minulém a budoucím čase	<i>1. (já) jsem – (ty) jsi – (on, ona, ono/to) je – (my) jsme – (vy/Vy) jste – (oni, ony, ona) jsou (já) budu – (ty) budeš – (on, ona, ono/to) bude – (my) budeme – (vy/Vy) budeme – (oni, ony, ona) budou (já) byl jsem – (ty) byl jsi...</i> <i>2. (já) budu malovat (já) jsem malovala</i>
Slovesa – časování	Verba – konjugace (časování podle 4 modelů sloves – určení podle koncovky v infinitivu, popř. 3. osobě jednotného čísla)	<i>-at / -á: <u>dělat</u>, <u>vstávat</u>, <u>dívat</u> (on <u>vstává</u>) -et, ět, -it / -í: <u>bydlet</u>, <u>sedět</u>, <u>vařit</u> (on <u>bydlí</u>) -ovat: <u>tancovat</u> (on <u>tancuje</u>) -t / -e: <u>číst</u>, <u>pít</u>, <u>jít</u>, <u>nést</u>, <u>růst</u> (on <u>čte</u> – změna v kmeni slovesa) + <u>často se vyskytující dokonavá slovesa</u> (zpravidla pokyny)</i>
Způsobová a fázová slovesa	Modální a fázová slovesa (sloveso v určitém tvaru se pojí s infinitivem)	<i>chtít, muset, moct, smět Chceš malovat? začít, přestat, zůstat Začni malovat!</i>
Přítomný čas nedokonavých sloves	Imperfektivní přezens vyjadřující neukončený čas v přítomnosti	<i>(já) <u>maluji/u</u> – (ty) <u>maluješ</u> – (on, ona, ono/to) <u>maluje</u> – (my) <u>malujeme</u> – (vy/Vy) <u>malujete</u> – (oni, ony, ona/ta) <u>malují/ou</u></i>

Minulý čas nedokonavých sloves	Imperfektivní préteritum vyjadřující neukončený čas v přítomnosti	<i>(já) jsem maloval/a – (ty) jsi maloval/a – (on, ona, ono/to) maloval/a/o (my) jsme malovali/y – (vy) jste malovali/y – (oni, ony, ona/ta) malovali/y/a</i>
Budoucí čas nedokonavých sloves	Imperfektivní futurum vyjadřující neukončený čas v budoucnosti	<i>(já) budu malovat – (ty) budeš malovat – (on, ona, ono/to) bude malovat, (my) budeme malovat – (vy) budete malovat – (oni, ony, ona/ta) budou malovat</i>
Dokonavá slovesa vyjadřující ukončený čas v minulosti	Perfektní préteritum	<i>(já) jsem namaloval/a/o – (ty) jsi namaloval/a/o – (on, ona, ono/to) namaloval/a/o – (my) jsme namalovali/y – (vy/Vy) jste namalovali/y – (oni, ony, ona/ta) namalovali/y/a</i>
Dokonavá slovesa vyjadřující ukončený čas v budoucnosti	Perfektní futurum	<i>(já) namaluji/u – (ty) namaluješ – (on, ona, ono/to) namaluje – (my) namalujeme – (vy/Vy) namalujete – (oni, ony, ona/ta) namalují/ou</i>
Slovosled Oznamovací a tázací věta s obráceným slovosledem (obrácení slovosledu není v hovorové češtině příliš obvyklé)	Syntax Inverze (v tázací větě zaujme pozici podmětu jiný větný člen)	<i>Jana malovala obrázek. Malovala Jana obrázek?</i>
Odkazování ke skutečnosti (slova mění se v závislosti na pozici mluvčího)	Deixe	<i>Personální deixe: já – ty / my – vy; můj – tvůj Objektová deixe: tento – tamten Lokální deixe: zde/tady – tam</i>
Tázací zájmena (vztažná) Tázací příslovce	Interrogativa	<i>kdo – co – kam – kde – kdy – proč – který/jaký</i>
Zápor	Negace	<i>Chceš svačinu? Ne, děkuji. / Děkuji, nechci. Nikde. Nikdy. Nikdo. Nic. Nikdo nic neviděl.</i>
Předložky - slabičné - neslabičné - pojící se s 2., 3., 4., 6., 7. pádem	Prepozice	<i>2. p.: z – do – bez – u – vedle ... 3. p.: k 4. p.: pro – za – před – na – pod ... 6. p.: o – na – v – po ... 7. p.: s – za – před – nad – mezi ...</i>

Příslovce místa	Lokální adverbia Na otázky: Kde?, Kam?, Odkud?	<i>nahoře/nahoru – dole/dolů – vzadu/dozadu – vpředu/dopředu – vpravo/doprava – vlevo/doleva</i>
Příslovce času	Temporální adverbia Na otázky: Kdy?, Dokdy?, Odkdy?	<i>ráno, večer, dnes, zítra, teď</i>
Spojky mezi slovy a větami souřadící a podřadící	Konjunkce	<i>a – i – nebo – ale – protože – že – aby – proto</i>
Tykání – vykání	Vyjádření blízkého nebo formálního vztahu mluvčích	<i>Ahoj, dej mi, prosím, jablko. Dobrý den, dejte mi, prosím, jablko.</i>

PŘEHLED

Zásady jazykové podpory podle metody KIKUS

- 1. vytvořit specifickou učební situaci**
- 2. učení s radostí a beze strachu**
- 3. každé dítě přijde na řadu**
- 4. dovolit a podporovat mateřský jazyk**
- 5. učit se pokud možno všemi smysly**
- 6. jazyk musí být propojen s jednáním a vždy sledovat účel**
- 7. vnitřní diferenciacce: s každým dítětem pracovat od úrovně, na níž se nachází**
- 8. používat standardní formu mluveného jazyka**
- 9. mluvit pomalu, jasně a zřetelně**
- 10. navazovat kontakt pohledem a (pokud nutno i) dotekem.**
- 11. využívat mimiku a gestiku**
- 12. využívat rozmanitou intonaci a hru s hlasem**
- 13. rychle uvést děti do role mluvčího**
- 14. rychle podat pomocnou ruku při vyjádření**
- 15. chválit – chválit – chválit!**
- 16. od pasivních znalostí ke znalostem aktivním**
- 17. opakovat – opakovat – opakovat!**
- 18. od jednoduchých vyjádření ke komplexním**
- 19. používat mnemotechnické pomůcky**
- 20. omezit počet nově zavedených slov**
- 21. dát pro vyjádření jasný vzor**
- 22. chyby při vedeném jazykovém cvičení opravovat citlivě**
- 23. vybízet děti k opakování**
- 24. vybízet děti ke sborovému opakování**
- 25. rozkládat výroky na menší části**
- 26. gramatiku hrát a nikoli vysvětlovat**
- 27. předvádět a ukazovat, nikoli vysvětlovat**